

Observationes medicae de febribus putridis, de peste, nonnullisque aliis morbis / [Charles de Mertens].

Contributors

Mertens, Charles de, 1737-1788

Publication/Creation

Vindobonae : Apud R. Graeffer, 1778.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/c5b8fc2v>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

761
—
2

F. XVIII. 35

Med.

Patrol

36542 | A

2 5723

CAROLI DE MERTENS,
MEDICINAE DOCTORIS

OBSERVATIONES
MEDICAE

DE

FEBRIBUS PUTRIDIS, DE PESTE,
NONNULLISQUE ALIIS MORBIS

VINDOBONAE

APUD RUDOLPHUM GRAEFFER, 1778.

25723

Seclusis practicis observationibus , id quod vel
mihi, vel alii cuilibet pro ratione habetur, ni-
hil fortasse erit aliud , quam rationis umbra
aut phantasma , hoc est , mera opinio. Syden-
ham. Dissert. epistol. de variol. confluent.

PRAEFATIO.

In Russiam Anno 1767. ad officium Physici Orphanotrophii Moscuenſis vocatus, ibi ſex annos moratus ſum, praxim medicam in populoliſſima hac urbe ſimul exercens. Viennam redux obſervationes meas in ordinem redigere incoepi, illaſque nunc offero, quae in emolumentum artis magis cedere poſſe mihi videntur.

Inter tot tantosque morbos, qui humanum genus affligunt, nulli tantam ſtragem intulerunt, quam febres, quae ob degenerationem humorum in

putredinem tendentem, putridae dicuntur.

Has generaliter distinguo in fynochos putres, five continentes putridas; biliofas putridas continentes & remittentes, ubi corrupta bilis ab initio dominatur; & nervofas putridas, quae cum symptomatibus nervosis lentius incipiunt. Haec quoque ultima species, quando sine insigni calore, cum subita virium prostratione, invadit, typhi, vel febris proprie malignae, nomine insignitur. (a) Ad morbos putridos acutos pestis quoque pertinet; horum enim princeps est.

Morbus multos in eadem urbe, vel regione, quodam tempore invadens, epidemicus dicitur.

Mor-

(a) Vid. Van Swieten Comment. in aphorism Boerhaavii ad §. 736. Tom. II. pag. 441. & Sauvages Nosologia Tom. I. pag. 308.

Morbi epidemici varias causas agnoscunt, quibus populares evadunt: 1mo. alimenta multis communia, corrupta, vel alia quadam qualitate nociva; sic in annonae penuria (*b*) in urbibus diu obsessis (*c*) febres putridæ multos homines auferunt: 2do. Atmosphærae qualitates sensibiles; frigus vel calor nimis intensi, vel diu durantes; tempestates humidae siccae; subitae harum mutationes; aër inquinatus effluviis putridis aquarum stagnantium, animalium putrescentium &c. morbos populares progenerant varii generis; plures febrium inflammatarum, intermittentium, putridarum species, innumerosque alios affectus, qui plurimos simul afficiunt 3^{tio}. Morbi epidemici sæpissime occurrunt, (*d*)

A 3

qui

(*b*) Langsvert Historia medica morbi epidemici sive febris putridae Bohemiae anni 1771. 1772. (*c*) van der Mye de morbis Bredanis. (*d*) Sydenham. Sect. I. Cap. II.

qui nec qualitatibus sensibilibus atmosphaerae, nec alimentis adscribi possunt, sed videntur omnino pendere a causis sensus nostros fugientibus, quas tamen, cum omnes indiscriminatim afficiant cujuscunque conditionis homines, in aëre, quo nemo carere potest, haerere merito credimus; ad hanc speciem referenda est epidemica constitutio, quae per tres annos Moscuæ invaluit, cujusque mox historiam recensebo: 4to dantur praeterea morbi, qui per solum contagium inter populos grassantur, & quorum seminium e corpore morbo in sana per immediatum contactum, vel fomitem illi recipiendo fovendoque aptum, defertur, in hisque simillimum affectum producit; variolae, morbilli, pestis hoc modo propagantur. Diversae atmosphaerae qualitates vim contagii augere, vel minuere valent, & corporibus humanis

talem dispositionem inducere, qua facilius illo afficiuntur, aut ipsi quodammodo resistunt: unde morbi contagiosi quandoque lento passu procedunt, alio tempore furore maximo regiones devastant, & sub aliis circumstantiis silent aut omnino evanescunt: 5to. accidit praeterea nonnunquam, quod duae, vel plures ex his causis concurrant, & unitis viribus hominum perniciem conflent: sic v. g. febres putridae, quae effluviis aquarum stagnantium in locis paludosis originem suam debent, contagiosae quoque fiunt.

Morbus epidemicus, qui per aliquot successivos annos dominium obtinet, stationarius, omnibus indifferenter annis communis, intercurrentes a Sydenhamo nuncupatur; (e)

A 4

qui

(e) Sect. VI. Cap. I.

qui perpetuo eiusdem regionis incolae affligit, endemius dicitur: hic a conditionibus quae in hoc loco stabiles sunt, ortum ducit.

Constitutio epidemica, in qua tribus successivis annis febris stationaria putrida diversis modis homines invadebat, regnavit Moscuae annis 1768. 1769. 1770. Cum naturam atque decursum morborum putridorum acutorum tam in hac epidemica constitutione, quam aliis temporibus & locis, observandi occasio mihi saepissime nata fuerit, febrem hanc stationariam describendo omnia, quae circa illos alicuius momenti esse iudicavi, adducam.

Febres putridae ubique, omnique tempore sporadice occurrunt, & praeteritis temporibus multos e vivis tollere.

lebant. Methodus vero curativa, quae nostro aevo invaluit, quamque Sydenhamo, Huxhamio, Pringlio, Swietenio, Tiffoto, & Haenio debemus, maxima efficacia illas debellat. Tanti nominis Virorum passus premere conatus, in eorum verba non juravi, sed ipsam naturam magistram semper habui.

Omniū morborum teterrimus, maximeque humano generi infestus, pestis, nunquam in nostris regionibus sponte nascitur; sed ex Aegypto & Aethiopia oriunda (f) per merces Constantinopolim in aliasque Imperii Turcici partes defertur. In incunabulis suis remaneret hic morbus, nisi talis esset naturae, ut per fomitem ejus seminium procul deferri possit. Merces, praecipue lana, gossypium, linum,

A 5

can-

(f) Prosper Alpinus de Medic. Aegyptior.

cannabis, & telae ex illis textae, chartae, animalium plumae, pili, & pelles, minima receptum diu fervare valent, praefertim, si libero aëri non sunt expositae, sed compactae manent.

Omnes Europae gentes Christianae, quae cum Aegypto commercium agunt, maximas adhibent cautelas; explorationem mercium, & moram quadraginta dierum imperant, antequam naves inde venientes portus intrare sinant, quo constet, an sanae, ane infectae sint. Soli Turcae fatalem necessitatem omnium rerum contingentium, ex religionis suae instituto, credentes, omnem cautelam respuunt; unde quotannis pestis, minori vel majori vi, inter illos grassatur. Coacti fuerunt itaque omnes principes, quorum dominia Turcarum terris confinia sunt, vel quorum sub-

subditi cum illis commercium agunt, iisdem ac cum Ægypto, cautelis uti, sicque reliquae Europae regiones a peste integre liberae permanent, nisi ex negligentia quadam in illis observandis subrepsit. (g) Difficilior vero res evadit, quando bellum cum Turcis agitur, quod quidem majorem communicationem requirit.

Russi anno 1769. adversus Turcas bellum iniverunt. Pestis quam Turcae in Valachiam & Moldaviam intulerant, non solum inter illos grassabatur; sed has provincias, exercitum
Rus-

(g) Sydenhamus pestem Londinensem anni 1665. describens, refert, illam intervallis triginta, vel quadraginta annorum orbem Britannicum cum tota furiarum acie aggressam esse. Ab illo tempore integrum saeculum praeterlapsum est, absque eo quod Anglia hanc cladem viderit, dum alias regiones, Hungariam, Germaniam, Italiam, Galliae provincias australes, Lusitaniam, Poloniam, Russiam depraedabatur.

Russicum & Podoliam devastavit. Cautelae quædam circa fines Imperii Russici meridionales & occidentales adhibitæ sunt, sed non sufficientes, nec satis stricte observatæ, unde contagium initio anni 1770. Kioviam & exeunte eodem anno Moscuam usque penetravit (b)

Jam ab antiquissimis temporibus tantum terrorem incutiebat hic morbus, ut omnes neglexerint eius naturam, & propagandi modum investigare, horrendis calamitatibus causas stupendas & supernaturales semper tribuentes. Sydenhamus, observatione duce, semitam veritatis primus pede pressit, a qua tamen nonnunquam aberravit, opinionibus vulgaribus seductus. Inter recentiores loimographos

(b) Vid. infra Part. II. Cap. I. difficillimum quidem erat adeo extensos limites custodire, belli præsertim tempore.

phos caeteris, me judice, palmam prae-
ripit noster Chenot.

Plures observationes desiderantur
circa morbum hominibus adeo fune-
stum ad eradicanda praejudicia, quae
apud multos adhuc valent: quapro-
pter operae pretium judicavi, obser-
vationibus de febribus putridis histori-
am pestis Moscuensis adnectere, quo
facilius intelligatur, in quibus conve-
niunt, & quaenam differentia est in-
ter illas (cum quibus saepe confun-
ditur) Europae indigenas, & hanc,
quae ibidem nunquam apparet, nisi
aliunde allata fuerit. Omnis sic er-
ror in posterum vitari poterit, pestis-
que in principiis agnosci, & facile ex-
stingui, antequam incendium evadat
nullis viribus superandum: nec me-
tus amplius erit, ne Medicorum error

po-

populis vanum terrorem injiciat, aliis morbis pestis nomen tribuendo.

Ne quis vero, eo quod epidemicam constitutionem morborum putridorum immediate pestis secuta est, credat, hanc productum eiusdem constitutionis fuisse, vel febres putridas, tanquam praecursores, illam semper praecedere: nullus enim nexus erat inter pestem & nostram febrem stationariam; sed fortuito accidit bellum inter Russos & Turcas tunc temporis exortum, negligentiamque, contagio introitum dedisse. Non minus alienum foret, pestis hujusce originem ex illo fonte deducere, quam credere, epidemicos morbos bellum Turcicum excitasse. Equidem initium & progressus pestis enarrando, praeter hujus characteres essentiales, demonstrabo, nullos alios morbos epidemicos toto
hoc

hoc anno, & ipso anni tempore, quo recurrere solebant, grassatos fuisse; contagium lento gradu processisse, eosque ab initio tantum affecisse, qui cum aegrotis in iisdem aedibus habitabant, donec calore aestivo miasma vires susceperit, & subtilius factum solo aegrorum, vel rerum infectarum contactu homines inficeret: dum e contra epidemicae febres antecedentium annorum, hyemali tempore incipientes, ad statum suum cito perveniebant, & circa aestatem evanescebant; adeo ut morbi diversae omnino naturae & originis pronunciari debeant.

Tractatum de peste legendo, expectabit fortasse quis, novum & specificum quoddam adversus ipsam reperire medicamentum. Fateri debeo, nihil adhuc in rerum natura repertum esse, quod tam subtili veneno intra
cor-

corpus humanum recepto, obstare,
& eius vim destruere, vel saltem adeo
frangere valeat, ut multi evadant.
Quapropter inutile & superfluum hoc
opus judicassem, nec illud publici ju-
ris unquam fecissem, nisi vidissem in-
numera praejudicia, quae multos oc-
cupant, & in ipsis Medicorum libris
reperiuntur, semper ansam dedisse igno-
rantiae & adulationi, quo obstarent
optimis cautelis, quibus malum arce-
tur a finibus imperiorum, vel in re-
giones ingressum, in ipso principio
suffocatur. In omnibus fere histo-
riis pestis, in quacunque Europae par-
te regnantis, legimus Medicos ab ini-
tio in diversas abiisse sententias, illos-
que, qui affirmabant, morbum graf-
fari incipientem, pestem non esse, ma-
ximam gratiam apud omnes obtinuis-
se; dum alios, contrariam sententiam
tuentes, odio prosequerantur cives,
do-

donec publica calamitas, nullis amplius vinculis coercenda, probos & doctos ab injustitia & ignorantia vindicaret.

Statim ac notum est, pestem regionem, vel urbem occupare, omnes incolas terror invadit; sibi suisque nullam superesse salutem credentes, meticulosi, perpetuis animi pathematibus excruciantur, vel fuga imminens periculum vitare tentant: alii praeservatoriis remediis, quae in libris, & apud vulgus maxime decantantur, fidentes, omnem cautelam respuunt, se suosque in periculum praecipites dant. Ideoque, non inutile opus judicavi, in re tanti momenti veritatem a caligine fabularum & praejudiciorum, quibus, ceu densa nube circumdata est, liberare; ut omnibus eluceat, quo-

modo hoc malum a finibus regionum
arceri debeat, & infortunio introdu-
ctum, dignosci & superari possit; ut-
que multorum inani terrori, aliorum-
que temeritati justii limites ponantur.
Utinam hi mei labores, haec conami-
na, humano generi
proficiant !

P A R S I.

CONSTITUTIO EPIDEMICA MOS-
CUÆ ANNIS 1768, 1769 ET
1770 OBSERVATA.

C A P U T I.

*Febris catarrhalis putrida anni
1768.*

XEUNTE anno 1767.
paulatim grassari
coeperunt Moscuæ
febres catarrhales putridae: aegro-
tantium numerus augebatur initio
anni 1768. Multos affecit hic mor-
bus epidemicus ad æquinoctium

vernale usque; dein sensim sensimque & symptomatum gravitate & numero decumbentium minuebatur, tandem ineunte Majo disparuit.

Hiems, ut solet, frigidissima erat, a medio nempe Januario ad finem usque Februarii intensum gelu, inter 12. & 24. gradus infra o Thermometri Reaumuriani, cum tempestate serena vigebat; deinde paulo mitius, inter 10. & 18. gradus, ad medium Martii fuit. Pluviosa tempestas tunc locum obtinuit, & versus 10ma Aprilis (a) glacies fluminum evanuit. Toto hoc temporis spatio ex quocunque in sex rebus non naturalibus errore in morbum epidemicum incidebant. Morbi vere inflammatorii rarissime tunc occurrebant, quamquam manifestae atmosphaerae qualitates, frigus, & siccitas, illos procreare debuissent.

Con-

(a) Numerum dierum, quando de Russia agitur, juxta veterem stylum (Calendarium Julian.) notavi, qui undecim diebus a nostro differt.

Conquerebantur in primo insul- *Primum*
 tu omnes de frigore, inappetentia, *stadium.*
 amaritie oris, lumborum capitisque
 doloribus : haec sequebatur horri-
 pilatio, dein calor ingens cum dolo-
 re pectoris, praecipue in dextro la-
 tere, respirandi difficultate, nausea
 & agrypnia. Lingua alba, tussicula
 plus minusve molesta, spiritus foe-
 tens, facies rubicunda, oculi inflam-
 mati, cutis arida, pulsus fortis, fre-
 quens, urinae crudae, observaban-
 tur. Sanguis tunc missus crassamen-
 tum offerebat spissum, crusta inflam-
 matoria nonnunquam teetum.

His ad finem tertiae, vel initium *Secun-*
 quartae diei productis, succedebant *dum sta-*
 anxietates, debilitas, respiratio diffi- *dium.*
 cilis sine dolore pectoris; pulsus de-
 bilior & frequentior; lingua muco
 spissiori flavoque obducta, capitis
 dolores acutiores erant, & fitis ma-
 gis urgebat. Aegri perpetuo quere-
 bantur de dolore & sensu ponderis
 sub scrobiculo cordis. Urinae cru-
 dae remanebant, quandoque turbi-

dae, vel cum levi enaeoremate; oculi collapsi erant, mens inquieta; excrementa alvi valde foetebant. Ad octavam vel nonam diem haec periodus protrahebatur.

Tertium Omnia signa solutionis putridae
stadium. humorum tragoediam tunc incipiebant. Pulsus parvus evadebat & valde frequens; capitis dolores continui erant cum subdeliriis, lingua arida & fusca, vox tremula; tinnitus & susurrus aurium aegros molestant, surdastri fiebant. Facies pallidissima observabatur cum parvis maculis purpureis in genis, jactatio perpetua; manus tremebant, spiritus foetebat & oculi fixi, luctuosi, squalidi erant. Excrementa alvi biliosa, flava, vel rufi coloris, foetorem intolerabilem emittebant. Perrechiae primo in pectore & collo, dein in brachiis erumpebant; has haud raro comitabantur miliaria alba. Susurrus aurium & auditus difficilis cum pulsatione carotidum in absolutam surditatem abibant. Mentis deni-

nique alienatio accidebat, aeger continuo delirans, verba inarticulata proferebat, mox clamans, mox ridens, floccos colligens. Subfultus tendinum percipiebantur, primo motus tremuli sub digitis, pulsum explorando; deinde fortiores, membra in motum ciebant, quandoque caput & extremitates quasi convellebant. Lingua, fauces, labia, totum os, crustam aphthosam densam, fuscam, nigramve offerebant; nares quoque siccissimae erant; deglutitio difficilis: pulsus parvus, frequentissimus remittebat, aut intermittebat. Alvi constipationem nonnunquam excipiebat diarrhoea cum foetore excrementorum cadaveroso. Sudor frigidus, extremitates gelidae, singultus, stertor, dejectiones involuntariae ipsis insciis, vibices, haemorrhagiae, tandem convulsiones, aegros mox animam efflaturus esse, nunciabant: quod inter decimam & decimam quartam diem ut plurimum accidere solebat. Quando

hanc superabant, majorem spem fovebamus; sed vigesima prima exantlata, plurimi evadebant, quamquam gravissimis symptomatibus stipatus fuisset morbus.

Curatio. Primis hoc morbo decumbentibus propter symptomatum gravitatem, inflammationem mentientium, in primo stadio sanguis semel, vel bis missus est, ex quo levamen per aliquot horas percipiebant, sed paulo post in summam debilitatem incidebant. Cum vero observavissem secundum & tertiam morbi periodum inde acceleratas multoque graves factas esse, & plures ex illis qui hanc evacuationem non fuerunt passi, evasisse, a phlebotomia fere in integrum abstinui, & nonnisi summa urgente necessitate in phletoricis, illam institui permisi.

Inter praestantiores Medicinae scriptores plures venae sectionem in prima periodo febrium putridarum laudant; attamen observavi in hac & aliis regionibus, in febribus hujus

generis, non solum epidemicis, sed & ipsis sporadicis venae sectionem saepissime superfluam, imo noxiam fuisse: spuria enim illa symptomata inflammatoria in primo tantum orgasmo febrili apparent, nullumque vitae periculum afferunt, sed mox solutioni humorum locum cedunt, cui superandae vix sufficiet natura jam morbo debilitata, atque debilior facta. Neminem in similibus morbis in prima periodo mortuum esse, memini, multosque vidi, natura morbum superante, crisi per urinas & sudores, vel alvum facta, ante & versus septimum diem feliciter evadere.

Causa morbi in qualitatibus occultis atmosphaerae, epidemicum generantibus, haerebat; sed aëris qualitates sensibiles, frigus & siccitas, morbum intercurrentem quoque excitabant, & hic naturae epidemici communis participabat, in quem paulo post omnino transformabatur. Constitutio itaque epidemica.

mica morbum praedominantem constituit ; intercurrentis vero prioris symptomaticus tantum haberi potest : adeoque hic non requirit curam morbi essentialis, quem refert, sed febris epidemicae, cujus nunc est symptoma. Sic Sydenhamus notat, (b) pleuritidem symptomaticam supervenisse feбри, quae hieme anni 1675 grassabatur, hancque multo minus venae sectionem tulisse, quam pleuritis, quando morbus essentialis est : „ Generaliter tamen si loquamur, non multo plus sanguinis symptomatis ratione educendus est, quam febris nomine debuerat educi : namque si haec ejus sit indoles, ut a repetita venae sectione non abhorreat, potest ea repeti in pleuritide, quae ejus symptoma est ; at vero, si febris repetitam venae sectionem respuat, neque juvabit ista, imo nocebit in pleuritide, quae cum febre stabit „ ca-

(b) Sect. V. Cap. 5.

„ cadetve. „ Idem auctor de Angi-
 gina inflammatoria agens , quam
 copiosis & repetitis sanguinis eva-
 cuationibus debellandam suadet , ad-
 dit : (c) „ animadvertendum est ,
 „ quod istiusmodi angina , quae fe-
 „ bris mihi stationariae dictae sym-
 „ ptoma tantum est, illa ipsa metho-
 „ do curari amat, quam ea sibi febris
 „ vindicat, ac proinde vel per dia-
 „ phoresin & cutis spiracula exter-
 „ minanda est, vel per aliam qua-
 „ lemcunque medendi methodum ,
 „ quae febri primariae cui inhaeret,
 „ debetur : quod sedula observatio-
 „ ne dignum. „ In febre nova ab
 ipso dicta, magnus hic vir, qui adeo
 liberali manu alias sanguinem mitte-
 bat, die prima tantum venae sectio-
 nem suadet, nisi respirationis diffi-
 cultas, & capitis dolor inter tussien-
 dum lancinans &c. indicaverint,
 morbum propius ad peripneumo-
 niam notham accedere : (d) & in
 alio

(c) Sect. V. Cap. 7.

(d) Schedul. monit. de nov. febr. ingressu.

alio loco : (e) „ quo in casu non
„ jam illa methodus adhibenda,
„ quae illis debetur , quoties sunt
„ morbi essentiales , at ista potius
„ quam postulat sibi morbus , cuius
„ sunt symptomata , ad quorum qui-
„ dem curationem illa leviter tantum
„ tum inflectenda est. „ Clarissimus
Quarin, in optimo tractatu de fe-
bribus inflammatoriis refert , quan-
doque peripneumoniam occurrere,
ubi putridum inflammatorio junctum
est, & symptomatum descriptioni
addit: (f) „ in hac peripneumoniae
„ specie venae sectio vitanda , aut
„ parcior instituenda , quam in sim-
„ pliciter inflammatoria. „

Rem itaque sic considerandam
esse arbitror: causa materialis nostri
morbi, epidemicae constitutioni ori-
ginem debens, est in humoribus in
putredinem pronis ; excitato , ex
qualicunque causa, orgasmo feбри-
li,

(e) Sect. VI. Cap. I. (f) Method. cu-
rand. inflamm. Cap. V. pag. 109.

li, v. g. ab impedita perspiratione, sanguis spissitudinem inflammatoriam acquirit per auctam circulationis celeritatem, donec per ipsam febrem putredo accelerata, non solum hanc praeternaturalem spissitudinem humorum ad naturalem consistentiam reducat, sed eadem causa septica permanens, ipsorum crasin ultra debitos terminos solvat. Priora symptomata sunt effectus imminutae perspirationis & inde acceleratae circulationis; reliqua vero producta diathesis putridae humorum, & epidemicae constitutionis naturam sequuntur. Si itaque respectu tantum habito ad morbi intercurrentis symptomata, quae primis diebus apparent, per venae sectiones illa debellare tentamus, quantitatem cruoris minuimus, debilitamusque vires, adeo necessarias in sequentibus periodis ad resistendum morbo epidemico praedominanti. Quando nullus morbus intercurrentis accedebat, diathesis putrida,

da, sibi relicta, lento gressu serpebat, donec humores certum acrimoniae gradum nacti, solida stimulant, & febrem putridam simplicem inducerent.

Omnibus aegris communis erat epidemica affectio ab aëris qualitatibus occultis pendens; sed & plurimos quoque afficiebant atmosphaerae qualitates sensibiles; unde apud hosce sub forma febris catarrhalis incipiebat: quapropter febris catarrhalis putridae ipsi nomen tribuimus, cum revera esset synochus putris epidemica, quae conjunctam habebat in multis febrem intercurrentem catarrhalem. In similibus affectibus complicatis ab ipso initio dantur quaedam phaenomena, quae morbi regnantis praesentiam Medico attento indicant. In pleuritide symptomatrica, quae feбри anni 1675 per hiemem grassanti supervenerat, observavit Sydenhamus: (g) „ quot
„ quot

(g) Sect. VI. Cap. I.

„ quot laborabant pleuritide , ubi
„ primum corripiebantur , capitis ,
„ dorsi & artuum patiebantur dolo-
„ rem , quae certissima & maxima
„ erant febrium earum omnium
„ symptomata , quae antequam in-
„ grederentur pleuritides , invade-
„ bant , atque illis exspirantibus ad-
„ huc durabant. Cum quoties uter-
„ libet horum intercurrentium mor-
„ bus essentialis est , omnibus indif-
„ ferenter annis pari modo aggre-
„ diatur , nihil prorsus habens com-
„ mune cum febre stationaria per id
„ tempus regnante : ad haec , sym-
„ ptomata omnia quae post emer-
„ gunt , magis perspicua sunt , cum
„ non obscurentur & confundantur
„ ab aliorum phaenomenum , quae
„ naturae diversae sunt & ad aliam
„ spectant febrim , admixtione. „
Idem observavit in febre epidemi-
ca (b) in qua materies morbi caput
invadebat ; hanc excipiebant , a su-
bita

(b) Sect. V. Cap. 5.

bita & notabili mutatione tempestatis, tusses numerosae, quibus ista materia ad pulmones derivabatur. Iisdem promptissime parebat remediis, quae in cura febris epidemicae comatosae profuerant; methodus autem pleuritidem & peripneumoniam curandi, quando hi morbi essentiales sunt, non conducebat. Sufficiat his Swietenii sententiam addidisse: „quandoque morbi genius „ab alia accedente causa mutatur, „licet illud epidemicum maneat ut „ante. „ (i) Haec obiter de morbis epidemicis complicatis; ad curationem febrium putridarum redeamus.

Methodum nunc referam, quae mihi in curatione febris hujus epidemicae, aliarumque sporadicarum eiusdem indolis, magis successit. Incipiebam per laxantia eccoprotica, infusa nempe rhabarbarina cum foliorum fennae parva quantitate, sale quo-

(i) Comment. in aphor. Boerhaav. ad §. 1412. Tom. V, pag. 194.

quodam medio, manna, vel pulpa tamarindorum. Solebam, ante vel post haec, quoque dare scrupulum rad. ipecacuanhae : tartarus emeticus ad granum unum vel duo, magna copia aquae solutus, quoque convenit. Magnam famam ante aliquot annos obtinuit arcanum, quod sub nomine James's powder Londini venditur; aliquid tartaro emetico simile continere videtur, eosdemque praestat effectus. Medicus Londinensis praestantissimus Richardus Huck, cuius amicitiam magni facio & colo, mihi de hoc pulvere sciscitanti litteris retulit, Dominum James, quando ad aegrum febre putrida laborantem vocatur, si aliqua adhuc sanationis spes superest, dosin arcani sui exhibere, quo vomitus & sudores excitantur, & immediate ad corticem peruvianum confugere.

Interposita die una vel altera a priori laxante, iterum datur remedium quoddam alvum leniter du-

C

cens;

cens; rheum cum cremore tartari, vel simile quid: diebus intercalari-
bus enemata pro necessitate injiciun-
tur. Hoc modo primae viae liberan-
tur a saburra, quae per calorem fa-
cile putrescens, febrem & humorum
corruptionem augeret, vel dysente-
riam putridam crearet.

Mixtura ex falis absinthii drach-
ma una, succo citri saturata, addi-
tis aquae stillatitiae foeniculi, vel a-
quae communis unciis quatuor, tin-
cturae rhei aquosae uncia dimidia
vel drachmis sex, & syrupo quo-
dam simplici, ad cochlearia duo vel
tria omni bihorio usurpata, alvum
liberam servat, putredini resistit, bi-
lem in officina sua infarctam, & in
primis viis stabulantem, solvit, eli-
minat; huius mixturae usus ad duos
tresve dies protrahitur. Eidem sco-
po, & sitis sedandae causa, potus
subadici, saponacei, maxime conve-
niunt, palato arrident, aegros refi-
ciunt: decoctum hordei cum succo
citri, oxymelle simplici, vel syru-
pis

pis. berberum, ribesiorum, rubi
idaei &c. addita in principio morbi,
ubi symptomata aliqua inflammato-
ria adsunt, parva nitri copia, opti-
mum potum constituit, ad lubitum
usurpandum. Infusa pectoralia, de-
mulcentia, illis interponebantur pro
necessitate. Epispastica ex fermento
panis cum farina seminum sinapi,
aceto & sale, versus noctem plantis
pedum alligata, capitis dolorem le-
vare videntur.

Panatellae e mica panis cum a-
qua cocta, saccharo edulcoratae,
cremor avenae, hordei, poma as-
fata, pulpa prunorum, saepius de
die aegris dentur; abstineant vero
a carnibus & ab earum jusculis; nec
difficile assentiunt, averfantur enim
omnia, quae carnem redolent.

His adhibitis, si natura jam par
est vincendo morbo, versus diem
morbi septimam, lenis sudor per to-
tum corpus oritur, qui omnia sym-
ptomata mitigat; urinae turbidae
fiunt; alvus liberior; lingua magis

humida; somnus aliquot horarum succedit, & ager mox e periculo evasurus est, si urinae, prius turbidae, sedimentum album, coctum, ad fundum vitri deponunt. Diarrhoea benigna sub his circumstantiis perfectam crisin citius absolvit.

Raro adeo feliciter & cito solvitur morbus, sed adhuc in pejus ruit; aeger tunc debilior fit, capitis gravitas, stupor & dolor augentur, omnia symptomata ingravescent; pulsus parvus & frequentissimus evadit, cum reliqua malorum caterva, quam ad tertium morbi stadium descripsi.

Cortex Peruvianus. Ad corticem peruvianum, facram in morbis putridis anchoram, confugiendum est. Pulsus mollis, urinae minus crudae, denotant tempus, quo adhiberi debet. Quamdiu pulsus tensus & rigidus est, hoc medicamentum minime convenit, febrem auget, anxietates creat, plurimaeque symptomata pejora reddit, & nullum inde emolumentum exspe-

spectari posse, experientia docet. Urinae in hoc statu crudae & aquosae, delirium ingens, vel metastasin in viscera cum summo aegrorum periculo, aut ad externas partes cum levamine praenunciant. Quando pulsus parvus & tensus, cum cutis ariditate, & urinas simul crudas reperio, moschum praescribere so- *Moschus* leo, cujus efficaciam saepe expertus sum: miro modo nimiam hanc solidorum tensionem solvit, subsultus tendinum, spasmos, variasque nervorum turbas compescit, sicque secretiones atque criticas excretiones promovet. Moschum camphorae hic praefero, minus calefacit, & effectus enarratos efficacius praestat, dummodo genuinus & vere orientalis sit: cavendum enim est, ne huic sibericus, fragrantia vique medica impar, substituatur. Adultis illum a granis sex ad decem, ter, vel quater de die forma pilulari, qua minus nauseosus est, sumendum praescribo.

Hic obiter de moschi virtutibus in febribus putridis mentionem facio, cum eo uti in his morbis tantum anno 1770. inceperim, sed tantas eius vires adversus dicta symptomata reperi, ut postea saepissime ipsum adhibuerim.

In hoc morbo, ut in reliquis putridis acutis, si spem sanationis in corticem peruvianum ponimus, magnis, saepeque repetitis dosibus, quantum & quotiescunque illum deglutire potest aeger, dari debet. Neque ad eius usum semper expectandum est, donec manifesta coctio observetur in urinis, alias anima nonnunquam efflari poterit, antequam talis coctio contingat; sed ubi periculum imminet, audacter usurpandus est, dummodo nec plethora, nec durities in pulsu observentur, & primae viae saburra non turgeant, quae quidem a crassiori prius liberari debent. Corticem in substantia datum, majorem efficaciam habere, quam alia quacunque forma, extra
om-

omnem litem experientia posuit. (k)
 Drachmam integram devorent omni
 bihorio, vel si hanc unica vice de-
 glutire non possunt, drachmam di-
 midiam singulis horis. Quibus for-
 ma mixturae magis arridet, sequens,
 vel similis propinari potest:

Rec. Aq. totius citri unc. vj.

pulv. rad. rhei drach. β.

— Cort. peruvian. unc. β.

Extract. cort. peruvian. drach. j.

Syrup. acetosir. citri unc. β.

M. copiat omni hora cochlearia duo.

Cor-

(k) „Caeteroquin vero, si nihil obstat,
 „ego naturae simplicitatem quibusvis ar-
 „tificiis praefero teneoque, ut qui quo-
 „tidie experiar, vires medicatas vege-
 „tabilium praecipue materierum, illa
 „mixtione ac temperatione, quam a na-
 „tura habent, plerumque celerius va-
 „lentiusque agere, arte frequentius mi-
 „nui, mutilari, alienari, quam perfici.
 „Testis loco unicus sufficit incompara-
 „bilis ille cortex peruvianus. „Gau-
 „bius in adversariis Cap. VI. pag. 95.
 Conf. eiusdem Method. concinnandi for-
 mulas medicam: Regul. general. 33. p. II.

Cortici peruviano in febribus putridis, ad alvum liberam servandam, fere semper necessarium est, rheum addere: namque, etsi jam prius per vomitoria & laxantia primae viae repurgatae fuerint, bilis, quae omnium nostrorum humorum facillime putrescit, in illas continuo fluens, si diu stagnat, varias turbas excitat, & novum fomitem putridum constituit, cuius halitus in sanguinem resorpti, morbum augment. Confert admodum aegris, alvum semel, vel bis nyct-hemeri spatio deponere: capitis dolores inde levantur, anxietates compescuntur. Si rheo alvus minus respondet, aliquid salis polychresti addatur, vel cremoris tartari drachma una, semel, aut bis de die detur, nec non enemata emollientia leviterque stimulantia injiciantur.

Cum magna corticis copia requiratur, facile nauseam creat, adeo ut post diem unum vel alterum, aegris impossibile videatur, illum amplius deglutire posse. Forma tunc mutari de-

debet : si prius pulveres sumserunt, mixtura, electuarium, aut boli inde formari possunt, determinando, ut eandem sub variis formis corticis quantitatem capiant. Nullo modo maior quantitas huius medicamenti ingeri potest, quam decocto saturato pulverem & extractum eiusdem addendo :

Rec. Cort. peruvian. unc. j.

coq. in aquae communis ℥ij.

ad remanentiam

libr. j. colaturae adde

pulv. rad. rhei drach. j,

— Cort. peruvian. drach. vj.

Extract. cort. peruv. drach. iß.

syrup. cort.aurantior. drach.vj.

Misce, sumat omni semihorio

cochleare unum, vel omni

hora duo.

Ufus corticis peruviani ad integram sanitatem usque producitur, dosin minuendo ea ratione, qua morbus recedit, & aegris vires redeunt.

Hu-

Acida mineralia. Humorum putredini resistendi causa, a cortice peruviano secundum locum obtinent acida mineralia, praesertim vitriolicum. In primo morbi stadio, ubi ventriculus & intestina saburra plena sunt, acida vegetabilia magis conveniunt, mineralia nauseas & anxietates augent; in secundo vero, quando, primis viis a crassiori saburra liberatis, humorum putredini totis viribus resistendum est, potus acidum vitriolicum ad gratam aciditatem continens, optime fertur, palato arridet, sitim sedat, calorem mitigat. Sunt, qui spiritum sulphuris ad hunc scopum usurpant: cum nihil aliud sit, quam acidum vitriolicum tenue, vel dilutum, praefereendum duxi vitrioli spiritum ut in officinis prostat, leviori labore paratum, viliorisque pretii.

Aphthae. Siccitas oris & faucium, vel aphthae, liberam deglutitionem impediunt, sitis simul urget: potus facillime ingerendus est, & os lubricum servandum syrupo mororum, rob

rob sambuci & similibus. Aphthae peculiarem medendi methodum non requirunt, sed cum effectus sint acrimoniae putridae bilis & humorum, quaecunque hanc corrigere valent, aphthas tollunt: ariditati tamen, quam ori inducunt, occurritur potu subacido demulcente saepe propinato. Aphthae per oesophagum, ventriculum, intestina propagantur, & earum crustae, quando separantur, ulcuscula relinquunt, quae, papillis nervosis denudatis, admodum sensibilia sunt.

Ad promovendam aphtharum separationem & dolores mitigandos, totum os illinitur mucilagine seminum cydoniorum, & paratur gargarisma ex decocto raparum sub cineribus assatarum, idemque per siphonem iniicitur. Similis separatio fit in oesophago, ventriculo, ac per totum ductum intestinale: reperiuntur enim in excrementis crustae aphthosae, & tanta quidem copia, ut credere non possimus, has omnes ex
fau-

faucibus & oesophago lapsas & deglutitas esse. (1) Ulcuscula a separatione relictâ in partibus valde sensibilibus & multis nervis praeditis, ne minimam irritationem ferunt, sed demulcentia exposcunt: a potu itaque acido abstinendum est, huiusque loco adhibendum decoctum raparum, quod blandam mucilaginem continet, quae ulcuscula obliniendo, omnem irritationem ab ipsis intestinorum contentis praecavet, & illorum sanationem promovet.

Debilitatur saepissime adeo aeger, ut vim morbi diutius perferre non possit; pulsus debilis incipit remittere, facies pallefcit, oculi in orbita reconduntur, continuum delirium adest, tranquillum & voce depressa: indicant haec vires vitales superstites iam succumbere. Cadaveris instar resupinus iacet, pondere corporis versus inferiorem lecti partem tra-

(1) Conf. v. Swieten comm. in aph. Boerh. ad §. 981. Tom. III. pag. 199.

tractus; membra grave corpus movere non valent; tota compages torpet. Vires vitales tunc excitandae sunt per stimulantia, quae nervos tantum irritant, oleum igni non addunt, nec pabulum morbo praebent: talia sunt vesicatoria.

Sola vis irritans vesicantium in *Vesicantia.* his morbis requiritur, qua vires vitales languentes excitantur. Externus hic stimulus sic vitam protrahit, & moram praebet necessariam ad debellandum morbum per alia remedia. Maiorem efficaciam possident, quam stimulantia interna, atque minus calefaciunt, etsi pulsus, durante illorum effectū, frequentior observetur. Quando nullum effectum praestant, parum, vel nihil spei superesse, omnes sciunt; quod quidem defectui sensibilitatis adscribendum est, denotatque corpus cadaveri simile factum esse. Elapsis duodecim, vel octodecim horis ab applicatione emplastri, vesiculae apertae cutim subiectam rubescentem offerunt, quae
ter-

tertio die pure tegitur. Si nulla suppuratio observatur, malum est, non quod, ut vulgo creditur, materia morbi non sufficienter extrahatur, (m) sed quia haec ariditas extremam debilitatem arguit. Loco puris aliquando plagae ichorem stillant, qui acrimoniam & solutionem humorum denotat.

Suppuratio rite procedens nulla arte promoveri debet : in his enim morbis, praeter quod copiosiori suppuratione nimis debilitatur aeger, metus quoque est, ne gangraena superveniat ; quae, si acciderit, praeter remedia interna iam relata, decocto corticis peruviani externe applicato sisti debet. Accidit nonnunquam,

(m) Pus blandum & convenienti copia, bonum est, ichorosum vero & foetens pessimam prognosim facit ; quod quidem contrario modo accidere deberet, si depuratio humorum per vesicantia fieret. Verosimilius itaque videtur, bonam & validam suppurationem ideo boni ominis esse, quia effectus est naturae iterum vigentis.

quam, aegros cessante irritatione veficantium in debilitatem & virium vitalium languorem relabi: hoc applicationem novi emplastri ad alias partes requirit. Haec emplastra cantharides continent, & quando fortiora requiruntur, ante applicationem pulvere cantharidum asperguntur. Notum est, ista insecta etiam externe cuti admota, mira virtute stranguriam inducere: quamobrem, ubi illis utimur, solemus emulsiones propinare, quas aegroti tempore, quo cuti apposita retinentur, pro potu communi usurpant, sicque a stranguria liberi manent.

Haec non impediunt usum reliquorum medicamentorum, quae putredini resistunt & vires sustentant. Cortici peruviano, quantum ferre possunt, insistendum est, urget enim periculum, & minimus in hoc statu neglectus, maximi erit momenti. Vires vitae languentes sustinet excitatque elixir vitrioli, ex tinctura aromatica & spiritu vitrioli compositum:

tum : tincturae vim calefacientem adeo mitigat spiritus acidus, ut absque metu noxae ad drachmam integram, & plus, libris duabus decocti corticis peruviani illud addi possit.

Vinum. Vinum cardiacorum princeps, simulque optimum antisepticum, viribus deficientibus in febribus putridis admodum conveniens (*n*), indicatur quando pulsus parvus, mollis, facies pallida, delirium tranquillum, summam debilitatem denotant. Natura Medico viam ostendit : namque dum aegri mentis compotes fiunt, vinum expetunt, atque instanter exposcunt, ut ipsis concedatur. Soleo tunc illud potui ordinario miscere : libris duabus decocti hordei cum spiritu vitrioli, ut supra dictum est, addo uncias tres, vel quatuor vini Rhemani, aut Austriaci generosi, & optimos semper effectus inde observavi. Idem fere cerevisia meracior praestat.

In-

(*n*) Conf. Pringle diseases of the Army pag. 314. Edit. Londin. in 4. an. 1765.

Inter symptomata melioris notae surditatem scriptores numerant; nihil, caeteris paribus, mali portendere mihi videtur, nec per se prognosin meliorem facere. Plerumque morbo sublato, surditas adhuc remanent, & sensim sensimque, dum vires recuperant, ab hoc symptomate liberantur.

Magna lis inter Medicos orta est circa exanthemata, quae febres putridas comitari solent. Exanthemata. Contendunt nonnulli, ea critica esse; aliis semper producta sunt regiminis calidi & medicamentorum calefacientium, reliqui tandem illa agnoscunt effectus solutionis putridae sanguinis. Multa circa haec scripta sunt, quibus unusquisque suam opinionem tueri conatur. Liceat mihi, pace horum virorum, illud proferre, quod animo ab omni praeiudicio libero, attentoque observavi:

In omnibus febribus continuis, Petechiae
ipsisque putridis, methodum refrigerantem (excepta venae sectione in

putridis, nisi summa urgeret necessitas) semper a morbi principio secutus sum, aërem in cubiculis non solum temperatum, sed frigidiusculum & continuo renovatum, purumque fervavi; nullum medicamentum, nec alimentum, in quibus vim calefacientem, ne minimam quidem, quis suspicari posset, in primis horum morborum periodis, adhibui; saepissime tamen, & praesertim in hac febre epidemica, vidi petechias & miliaria circa septimam & octavam diem efflorescere. Quibus sanguis in ipso morbi initio, absque urgente necessitate missus fuerat, petechiae citius erumpebant; numero plures, maiores mole, peioresque inveni in illis, quibus iam per aliquot dies decumbentibus venae sectio instituta erat. Hoc quidem non solum in atmosphaera temperata accidebat, sed etiam, licet rarius, in cubiculis, ubi hiemali tempore fenestrae aliquoties de die aperiebantur, adeo ut adstantes de frigore conquererentur,

ae-

aegris sub levi stragulo iacentibus. Hinc facile est concludere, haec exanthemata in febribus putridis non semper esse effectus regiminis calidi & remediorum calefacientium, sed mera signa & producta solutionis sanguinis, quae quidem ab istis promovetur. Aër enim in cubiculo oclusus, particulis heterogeneis, ex corporibus aegrorum & adstantium continuo exhalantibus, refertus, continet multa effluvia animalia in putredinem prona, quae per calorem in fermentum putridum degenerant; scimus, ipsas sanissimorum animalium mactatorum carnes in atmosphaera calida citissime putrescere. Ingesta quoque omnia, tam medicamenta, quam alimenta, quae circulationem, adeoque febrem, augent, diathesin putridam promovent.

Quum praeteritis temporibus multi haec exanthemata critica esse crederent, venenumque per ipsa a centro ad peripheriam corporis deferri; totis viribus conabantur hanc

imaginariam crisin excitare, multasque per calorem cubiculorum, stragulorum, per medicamenta calefacientia, extrudere petechias. Illud, quod optabant, accidebat, summo aegrorum damno; venenum, quod soli perversae ipsorum methodo inhaerebat, se foras propulisse clamabant, mortem malignitati morbi adscribentes. Idem praeiudicium diutissime praevaluit circa omnes morbos, in quibus exanthemata cuiuscunque generis observata fuerant, multaque hominum millia ad tumulum duxit. Æquali passu medicina & philosophia naturalis progressae sunt, hoc solum discrimine, quod vanae hypotheses in hac scientia ridicula somnia tantum produxerint, in arte vero nostra, ubi de vita hominum agitur, multis mortem dederint. In utraque scientia observatio ratiocinationem praecedere debet; sic ad veritatem perducimur: dum e contra opiniones nimis cito acceptae, tanquam vitra colorata an-

te oculos posita, impediunt, quo minus res videamus, quales revera sunt, sed illas sibi accommodatas nobis offerunt. Aliorum erroribus edocti, quam facile sit aberrare, quando naturae passus non premimus, omnes hypotheses quoad morborum curationem reiicimus.

Ut ad rem revertar, litis solutio in hoc haerere mihi videtur: petechiae in morbis putridis non sunt criticae, sed symptomatice; quo plures maioresque prodeunt, eo periculosior observatur morbus, peiusque aeger se habet. In secundo & tertio stadio febrium putridarum saepe sponte superveniunt; at regimen calidum, febrem augendo, eas promoveret. Non possumus itaque affirmare, hasce calidi regiminis semper esse effectus; sed signa & producta solutionis putridae sanguinis sponte, vel arte factae: unde quoque liquet, petechias non aliam requirere curationem, quam illam, quae morbo convenit, cuius sunt symptomata.

Miliaria.

Miliaria nonnunquam crisin per fudores comitari, observavi: magna tunc copia collum, pectus, abdomen obsident; saepius vero profusos sudores symptomaticos spontaneos, vel arte elicitos sequuntur. In anxietatibus, quae mortem praecedunt, miliaria in collo erumpere vidi. Purpura rubra nunquam critica mihi occurrit.

Purpura rubra.

Radices contraiervae & serpentariae Virginianae a praestantissimis in arte viris, (o) tanquam optima remedia antiseptica laudatas, in febribus putridis, solummodo quando vires deficiunt, & quidem rarissime adhibeo; experientia edoctus, illas corpori ingestas minus prodesse virtute antiseptica, qualem experimenta in lagenis vel ollis instituta ipsis inesse demonstrant, quam vi calefaciente
no-

(o) Huxham & Pringle, qui has radices commendant, venae sectionem initio harum febrium suadent, & in statu morbi vires stimulantibus excitare tentant.

nocere. Putredinis humorum arcen-
dae & corrigendae scopum solus ab-
solvit cortex peruvianus, & ubi car-
diacis opus est, vinum caeteris an-
teferendum mihi videtur.

Fiunt aliquando abscessus in variis *Abscessus*
tam internis, quam externis corpo-
ris partibus a decubitu materiae
morbosae ad has partes. Si in ca-
put deponitur, cephalalgia, coma,
lethargus, epilepsia, apoplexia, va-
riaque creantur mala, iuxta varias
encephali partes, quas occupat. (p)
Quando in pulmones decumbit,
ipforum suppuratio, vomicae fere in-
curabiles, gangraena, superveniunt.
Omnia viscera abdominalia tali de-
positioni subiecta sunt, sed prae re-
liquis hepar. Decubitus materiae
morbosae in partes internas, febrem
suppuratoriam comitem habet, om-
nia-

(p) Sectiones cadaverum hominum his fe-
bribus mortuorum suppurationes ence-
phali & meningum offerunt. Pringle di-
seases of the army pag. 300. seq.

nique symptomata, quae earum suppurationem sequi solent, hac differentia, quod graviora sint, & viscera citius consumantur, cum loco blandi puris, materia acris inhaereat; unde quoque gangraena & splacelus facile oriuntur. Debent in principio curari tanquam simplices harum partium suppurationes, respectu tantum habito ad vires per morbum praegressum prostratas. Cortice peruviano, vino, durante febre suppuratoria supersedere debemus.

Scimus, materiam morbi depositam esse, remissione vel absentia symptomatum prioris morbi, supervenienteque febre suppuratoria cum frigore & horripilatione; ad caput delatam, per symptomata recensita; ad pulmones, peripneumonia in suppurationem vel gangraenam mox abitura. Hepar ipsam occupare, denotat tumor hypochondrii dextri cum dolore, sensu ponderis, respiratione laboriosa, anxietatibus, de-

cu-

cubitu difficili in latus sinistrum, constipatione alvi, singultu, &c. Omnis spes nondum sublata est, si in superficie externa hepatis cum tumore integumentorum abscessus formatur; apertus enim, antequam parenchyma alte erosum sit, bona suppuratione consolidari poterit. At quando profundius haeret, vel versus partem internam concavam, totum hepar consumitur, febre lenta corpus depascente; ruptove abscessu, pus in cavum abdominis effusum, viscera corrodendo, mortem infert, aut per ductum hepaticum in intestinum duodenum fluens, dysenteriam insanabilem inducit: sed plerumque gangraena hepatis tot malis cito finem imponit.

Tumores critici quoque in variis corporis partibus externis accidunt, maxime parotides. Omnem operam dare debemus, ut cito maturentur, & aperiantur statim ac fluctuatio, quamquam profunda, percipitur; nec exspectare, donec pus sponte
erum-

erumpat : observatum enim est, subfidentes parotidum tumores, gravissima symptomata, ipsamque subitam mortem sequi.

Cataplasmata emollientia, admixtis cepis sub cineribus assatis, vel emplastra gummosa ad hunc finem conducunt. (q) Tumore lanceola aperto, si suppuratio rite procedit, res aegroti in vado est. Idem de tumoribus criticis in aliis partibus externis dictum sit; in quibus omnibus facto pure, ad corticem peruvianum recurrendum est, cuius usus bonam suppurationem promovet, & regressum materiae morbosae impedit, dum simul vires vitales sustinet.

Omnes qui a febribus putridis convalescunt, diu debiles remanent viresque lentissime recuperant, unde semper metus est, antequam in in-
te-

(q) Emplastra cataplasmatibus a nonnullis praeferuntur, quia haec refrigerata tumorem repellere possent. Vid. Pringle diseases of the army part. III. chap. 7. not. ad pag. 318.

tegram sanitatem restituti sint, ne in morbum relabantur, quo plus, ob virium defectum, periclitabuntur. Soleo corticis peruviani usum, minuendo dosin, eo usque producere, donec nullus recidivae metus amplius sit; omnis error quoque vitandus est in rebus non naturalibus. Vires refocillantur cibis eupeptis ex regno vegetabili, saepius, & parva quantitate, sumptis. Carnes diu averfantur, & ipsa natura tempus indicat, quo convenit illas concedere; incipiendum est a iusculis tenuibus, & sensim ad ipsas carnes iuniorum animalium deveniendum. Vinum ad restaurandas vires adeo confert, ut illi ipsi, qui in statu sanitatis non erant assueti vino, illud in deliciis nunc habeant; aqua temperatam frequentius, & cyathus unus vel alter vini generosi sinceri de die eis concedi debet.

In omnibus morbis putridis, quibus diu decumbunt aegri, assidue observandi sunt lumbi; a iugi enim de-

decubitu fiunt in his partibus ulcera, quae in gangraenam abire solent. Quando rubent, albumen ovi cum spiritu vini conquassatum imponatur; si ulcerantur, emplastrum album coctum; gangraena inde orta externam quoque applicationem corticis peruviani requirit.

Nihil magis necessarium est, quam indusiorum & omnium linteorum mundities, ideoque saepe mutari debent: sudor, urina, excrementa alvi illa cito inquinant, intolerabilemque foetorem spargunt. Mephitis haec inspirata, vel per cutis poros resorpta, humorum putredinem auget. Indusium quotidie, vel saltem omni biduo mutetur, & reliqua, iuxta necessitatem, plus minusve frequenter, hac cautela, quod omnia lintea, quae corpus ambiunt, siccissima sint, ne naturalis perspiratio, vel sudor retropellantur.

Cubiculorum aër renovatur apertis portis aut fenestris, & corrigitur vaporibus aceti super lateres candentes

dentes affusi. Aër hiemali tempore purior & magis renovatus est in cubiculis calefactis igne accenso in caminis, vel hypocaustis, quorum ostium, per quod lignum imponitur, in cubiculo hiat: vernali & aestivo refrigeratur ac corrigitur appositis circa lectum & parietes arborum ramis. (r)

In

(r) Vegetabilia citissime crescunt in aëre putrido occluso, qui animalia subito occidit, & eodem gradu quo augmentum illa sumunt, salubrior fit, & tandem minime noxius. Talis aër vitro contentus corripiebatur, & salubris evasit imposito ramulo menthae. Priestley obs. on air Sect. IV. „ But is to be observed that the „ good it produces is not owing to any „ aromatic quality; for vegetables of an „ offensive smell, and even such as were „ almost inodorous, were found most powerful in resisting the putrescent quality of the air. „ Leake practical observations on the child-bed fever. Sect. III. pag. 154. Adeoque vegetabilia tam inodora, quam odorata facultatem possident, dum viridia sunt, absorbendi putrida effluvia in aëre haerentia, & haec ipsorum incremento inserviunt. Pulcherrima circa haec experimenta instituit Priestley.

In omnibus morbis aëris puritas summe necessaria est, & in febribus putridis nihil, sine hac conditione, a medicamentis sperari potest, praesertim si plures in eodem cubiculo jacent. Ideo in nosocomiis, ubi medicamenta accurate praebentur, & diaeta conveniens magis observatur, multo plures tamen moriuntur, quam apud ipsam pauperrimam plebem in privatis aedibus decumbentem. Non solum purus, sed frigidiusculus aër in febribus putridis ad sanationem multum confert; qua causa quoque camini hypocaustis praeferendi sunt, & ex his ea, quorum supra mentio facta est. In nosocomiis etsi fenestrae & portae de die saepius aperiantur, noctu tamen clausae remanent, & aegri impurum aërem per duodecim horas, & ultra, inspirant. In nosocomio cuius curam habebam, magna foramina formae infundibuli inversi, in parte superiore conclavium facta, die nocteque aperta esse iubebam. Quo minori numero in eodem
cu-

cubiculo iacent, & aër purior minusque calidus servatur, eo, caeteris paribus, facilius sanantur aegri, & vice versa. Ne aegrotis frigus molestum sit, bene induti & tecti die nocteque maneant, non plumeis culcitris tamen, ut in plurimis Germaniae locis adhuc mos est: hae culcitrae nimis calefaciunt, sudores exprimunt, exanthemata, & prae reliquis miliaria, provocant.

Antequam his observationibus de febre epidemica anni 1768, & de febribus putridis in genere, finem imponam, quaedam adhuc notanda sunt de haemorrhagia narium, fluxu menstruorum, & contagio, in iisdem morbis.

Haemorrhagia narium, quae in *Haemorrhagibus inflammatoriis & synochis* *rhagia* non putridis saepissime critica est, *narium.* quaeque tunc abundans requiritur, semper in morbis de quibus agimus, quamquam moderata sit, in secundo & tertio stadio mali ominis haberi debet. Signum enim est, vel tantae

tae solutionis sanguinis, ut per vasa minima transfudare valeat, quae tenuioribus humoribus alias tantum permeabilia sunt; aut tantae acrimoniae, ut vasorum extremitates corrodant; vel utriusque simul. Si turundis & medicamentis stypticis, naribus intrusis, haemorrhagia sistitur, aliam viam sanguis quaerit, per pulmones, renes, uterum, haemorrhoides, imo quandoque per plures partes erumpit, quod instantis mortis indicium est. Tales haemorrhagiae quoque accidunt absque praegresso sanguinis fluxu per nares.

*Men-
strua.*

Immodicus menstruorum fluxus sub iisdem circumstantiis eidem causae adscribi debet: natura in statu morbi nimis debilis, evacuationibus sanguinis nullo modo eget. In principio morbi, quando tempore periodi suae catamenia superveniunt, etsi sanationi nihil conferant, non adeo reformidanda sunt, sed solummodo debilitando nocent. Urinae cruentae omnium pessimam progno-

fin

fin faciunt. Adversus has haemorrhagias sola spes haeret in acido vitriolico & cortice peruviano.

Hic morbus, in ultima sua periodo humores ad summum putredinis gradum perducens, nonnunquam vim acquirit, idem malum aliis inurendi hominibus, qui aegrotis adstant, vel intimiorem cum illis communicationem habent, eoque facilius, quo per constitutionem epidemicam horum corpora illi suscipiendo magis disposita sunt. Contagium in febribus putridis imprimis observatur, quando aegri in aëre occluso & calido detinentur, vel plures in eodem loco decumbunt. Nosocomia aegrotis nimis plena similis contagii horrenda exempla praebent. Febres nosocomiorum & carcerum, a febribus putridis vulgaribus, symptomatum gravitate, & intensiore putredinis gradu tantum differunt. (s)

Contagium.

Febres
nosocomiorum
& carcerum.

Cla-

(s) Pringle diseases of the army part. III, chap. VII. pag. 287. seq.

Clarissimus Pringle refert (*t*), Londini anno 1750 iudices, ad quos adducebantur homines qui in carcere humido & squalido diu detenti fuerant, paulo post febribus putridis pessimi generis correptos fuisse, eorumque (sex aderant) quatuor, & ultra quadraginta adstantes similiter affectos, mortuos esse. In nave, qua tempore belli milites aegroti ex Germania in Angliam transferebantur, & quae ventis adversis in alto mari diu remorabatur, aegri continuo sub

te-

(*t*) Pringle diseases of the army part. III. chap. VII. pag. 330. In Ephemeridibus medicis (Gazette salulaire) anni 1776. N. XXIV. legitur : „ Il s'est repandu a „ Dublin une fièvre maligne qui a été occasionnée par un criminel affecté de la „ fièvre des prisons, qu'on a mené aux „ interrogatoires sans avoir été purifié. „ Plusieurs personnes du tribunal, différens avocats & autres personnes qui ont „ assisté a cette séance, ont été enlevés „ par cette maladie. „ Hoc quoque refertur in the Gentlemen Magazine for 1776. April.

tectis iacere; coacti, & nautae, qui illam sani conscenderant, fere omnes, febre putrida laborarunt. (u)

Febres putridae epidemicae, simulque contagionis quodam gradu praeditae, improprie atque inconsulte pestilenciales nuncupantur, cum haec denominatio plures in errorem ducere posset, & tantum adhuc a vera peste distent, ut infra demonstrabitur, quantum ephamera ab illis (x).

Febres putridae in omnibus regionibus, omnique tempestate sporadice occurrunt; ipsae synochi simplices, si diu protrahantur, in putridas abeunt. Eadem medendi methodus omnibus febribus huius generis in secunda & tertia morbi periodo convenit, in quibus omnes earum species similes evadunt, etsi differant saepe variis symptomatibus, cum quibus singula individua aggrediuntur, & vario modo quo in primo

(u) Pringle ibid. part. III. chap. VIII.

(x) Vid. infra part. II. cap. II.

mo stadio apparent, unde diversa nomina accipiunt.

Paucis nunc faciem, sub qua noster morbus stationarius annis 1769 & 1770 prodiit, delineabo.

C A P U T II.

Febris putrida biliosa anni 1769.

PER aestatem & autumnum, ad mensem Novembrem usque, morbus epidemicus, superiore capite descriptus, omnino siluit; fine anni 1768 idem iterum apparuit, & grassatus est per totam hiemem, initiumque veris, donec exeunte Maio denuo evanesceret. Nullum morbum intercurrentem sibi coniunctum habebat, per totum decursum a primo insultu meram febrem putridam biliosam referens.

Hiems hoc anno mitior fuit: a medio Januario ad Februarium frigus perstabat inter 14 & 21 gradus; Februarii initio circa 10 grad. &

ex-

exeunte eodem mense ultra quinque non perveniebat. Martius & Aprilis, pro climate, calidi fuerunt, adeo ut mercurius ad punctum congelationis raro descenderet.

Absentiam & regressum morborum epidemicorum stationariorum sic explicat Sydenhamus: (a) „Nondum est itaque, quod licet aëris qualitates manifestae non eam vim cuilibet constitutioni imprimant, ut sint causae epidemicorum, qui ad illam proprie referuntur, productivae (cum a recondita saepe & inexplicabili eiusdem conditione fluant isti) pro tempore tamen in eos habent potestatem, & proinde intromittuntur epidemici, vel etiam excluduntur, prout illis favent qualitates manifestae, vel adversantur, universalis enim constitutio eadem prorsus manet, siue eam promoverint illae, siue quadante nus retardaverint, „

Ra-

(a) Sect. IV. cap. IV.

Primum stadium. Rarissime hoc anno insultum morbi comitabantur symptomata inflammatoria, quae praeterlapso in omnibus fere aegris observata fuerant. Manifestam febrem praecedebat per aliquot dies aegritudo cum appetitus defectu, amaritiae oris, torpore, lassitudine, dolore & gravitate capitis.

Secundum stadium. Haec excipiebat frigus cum horripilatione, dein calor ficcus: omnes de capitis & lumborum dolore conquerebantur; partes sub scrobiculo cordis iacentes adeo sensibiles ipsis erant, ut medico non sinerent, illas manu leviter premere. Sitis ingens, lingua humida, alba, sordida, nauseae & vomitus, ventriculum saburra obrutum esse, denotabant: urinae citrinae, flammeae, crudae; constipatio alvi; oculi lachryman-tes, subflavi, observabantur. Pulsus frequens & mollis erat. Quibus spon- te, vel per artem vomitus accidebat, cum levamine evomebant magnam copiam bilis flavae, aut viridescantis.

Haec

Haec symptomata per totam hanc periodum ad septimum vel octavum diem augebantur, matutino tempore parumper remittentia, versus vespere-
ram acutiora.

Circa octavum nycthemerum pul- *Tertium*
sus parvus & magis frequens evade- *stadium*,
bat, & reliqua symptomata cum ma-
iori debilitate ingravescebant; pul-
sum explorando, cutis arida digitis
sensum ardoris pungentis imprime-
bat, qui per aliquot minuta perdu-
rabat; hoc in omnibus febribus pu-
tridis observari solet. Sequebantur
agrypnia, aurium susurrus, auditus
difficilis, ariditas oris & faucium,
aphthae, iactatio continua, deliri-
um: petechiae pectus & brachia ob-
sidebant, & in non paucis miliaria
quoque reperiiebantur. In tertio hoc,
aeque ac in secundo morbi stadio
omnia occurrebant, quae ad secun-
dam & tertiam periodum febris epi-
demicae superioris anni adnotata
sunt.

Curatio. Idem morbus eandem curandi rationem requirebat. Praeterlapse anni exemplis edocti, a venae sectione omnes fere abstinuerunt, eo facilius quidem, quod nullam nunc inflammationis suspicionem inferret, qua minus cauti antea decepti fuerant. Evacuantiâ eccoprotica, sed prae reliquis vomitoria, mixturae salinae, acida vegetabilia, iuverunt naturam plures morbo liberare, antequam ad secundum stadium perveniret, levi diarrhoea oborta, & urinis hypostaticis factis.

Illi qui in primo stadio hoc modo curati fuerant, & ad secundum tertiumque deveniebant, minus periculose decubuerunt, atque facilius in sanitatem restituti sunt. Cortex peruvianus, acida mineralia, vesicatoria, reliquaque supra laudata, hic quoque locum obtinuerunt, & tantos effectus praestiterunt, ut nostrorum aegrorum pauci desiderarentur. Venae sectiones, quas incautiores nonnulli suaserant, decursum primi & se-

secundi stadii multo breviorē faciebant, tertii vero symptomata adeo gravia, ut nullus fere evaserit, cui sanguis missus fuerat. Qui initio morbi evacuationes per alvum & vomitum neglexerant, in statu dysenteria putrida ut plurimum peribant.

Similem morbum in insula Barbados anno 1770 epidemice grassatum esse, legimus in *the Medical observations & inquiries* Tom. IV. Cap. XXIV. Hunc comitabantur sudores profusi, valde debilitantes. Non solum phlebotomiam non ferebat, sed etiam a lenissimis purgantibus in vitae periculum aegri coniciebantur. Solis emeticis, repetitis vicibus datis, primae viae repurgari debebant, & cortici peruviano morbus felicissime cedebat.

CAPUT III.

Febris putrida nervosa anni 1770.

TERTIA vice, & sub nova facie, idem recurrit morbus versus solstitium hiemale anni 1769. Omnium epidemicorum more, primo anno 1767 - 68. furens homines invaserat, superiore paulo mitioribus symptomatibus illos aggrediebatur; hoc vero, ipsius insultus mitior & lentior est, nec tantas turbas ab initio excitat: mulieres, infantes, & inter viros, debiliores, corripit. Constitutio epidemica, causa morbi remota, debilior facta, maius temporis spatium requirit, ad principium septicum humoribus inurendum, & eorum effervescentiam putridam perficiendam. Porro, scribit Sydenhamus: (a) „ Observandum est, „ quod epidemici omnes, ubi primum e naturae sinu emergunt, „ exi-

(a) Sect. VI. Cap. I.

„ exiliuntque, quantum ex eorum
 „ phaenomenis licet coniicere, prin-
 „ cipio magis spirituofo, ac subtili,
 „ videntur inhaerescere, quam ubi
 „ iam magis adoleverint; quoque
 „ magis ad occasum vergunt, eo
 „ magis indies crassi atque humora-
 „ les fiunt: etenim quales quales de-
 „ mum fuerint inimicae istae particu-
 „ lae, quas aëri intime permixtas con-
 „ stitutionem epidemicam formare
 „ opinabimur, omnino par est, ut
 „ easdem maiori agendi potentia,
 „ per ea tempora pollere existime-
 „ mus, quibus primum eruperint,
 „ quam postquam earum vires fue-
 „ rint refractae. „

Tempestas similis fuit illi supe-
rioris anni.

Decursus morbi sequens erat: *Primum*
 afficiebantur capitis dolore ab occi- *stadium*
 pite ad orbitas, anxietatibus, nau-
 seis, appetitus defectu, lassitudine,
 torpore, vertiginibus, debilitate,
 cum vago interdum calore febrili,
 extremitatibus frigidis; lingua hu-
 mi-

mida erat, & muco albo obducta; morosi & meticulosi fiebant. Haec per quatuor vel quinque dies, imo per hebdomadem perdurabant, antequam notabilis febris observaretur: toto hoc intervallo ambulabant, negotia obibant, sed aliquando interdum iacere cogeantur; frigus & calor sibi invicem succedebant; faciei color mox pallidus, mox floridus apparebat; noctes inquietas transigebant; somnus infomniis turbabatur; urinas crudas, aquosas mingebant, etsi nulla fere sitis adesset.

Secundum statum.

Post haec, corripiebantur frigore & horripilationibus, quas excipiebat, cum pulsu celeri, parvo, calor continuus non adeo fortis. Hic status comites habebat ingentem cephalalgiam cum tinnitu aurium, anxietates, iactationem corporis, ariditatem cutis, summam debilitatem, ad animi fere deliquium, si caput attollebant. Oculi lachrymantes lucem vix ferre poterant; capitis dolor

lor a minimo strepitu, & ipso lumine, augebatur; in terrorem ex minima causa coniiciebantur; & quod huic morbo peculiare est, a principio manus adeo tremebant, ut illis aliquid tenere vix possent. Dormientes loquebantur; subito evigilati delirabant; lingua tremebat, quando illam educere volebant; voce tremula, depressa, verba proferebant difficile intelligenda; non sitiebant, sed quasi stupidi iacebant; suspiria ipsis invitis exprimebantur, & si in causam inquirebatur, eam se ignorare dicebant; respiratio laboriosa & inaequalis erat.

Septima vel octava die, nona & *Tertium*
decima apud illos, in quibus serius *stadium*,
febris manifesta signa apparuerant, in aliquibus in collo, pectore, & nonnunquam extremitatibus prodibant maculae sub epidermide haerentes, ad tactum non percipiendae, figurae sphaericae, coloris rubri in purpureum plus minusve vergentis, *variae* magnitudinis, sed plerumque
di-

dimidiam lineam diametro aequantes, morbillis similiores, quam petechiis (b).

Illis intermixtae reperiebantur petechiae, sed frequentius hae solae erumpebant. Utraque efflorescentia nullum levamen, nullam symptomatum remissionem afferebat; sed permanebant usque ad finem morbi, five in sanitatem, aut in mortem abiret. Paulo ante mortem color purpureus in fuscum mutabatur.

Lenis sudor per totum corpus erumpens, perfectam crisin absoluebat; hanc aliquando miliaria praecedere & comitari vidimus; & talis fu-

(b) „ We frequently meet with an efflorescence also like the measles, in malignant fevers, but of a more dull and lurid hue, in which the skin, especially on the breast, appears as it were marbled, or variegated: this in general is an ill symptom, and I have often seen it attended with very fatal consequences. „ Huxham Essay on fevers Chapt. VIII. pag. 97.

sudor solus, sine miliaribus, crisin quoque perficiebat. Profusus nihil boni portendebat, & ab illo mox peius se habebat aeger.

Procedente morbo, pulsus debili-
lior, celerrimus, & quasi tremulus
fiebat; surditas absoluta, deliria
continua, subsultus tendinum acce-
debant, cum omnium reliquorum
symptomatum exacerbatione: lin-
gua crusta flava, nigrave, tegeba-
tur; totum os & fauces mucos tena-
ci obducebatur, aphthae sequeban-
tur. Urinae mox crudae, mox ci-
trinae cum enaeoremate, quando-
que iumentosae erant; alvus ple-
rumque segnis. Urinae & foecum
involuntaria excretio, spasmi mus-
culorum faciei & extremitatum,
convulsiones, instantem mortem
nunciabant.

Differunt itaque variae febrium
putridarum species tantum modo,
quo aggrediuntur, iuxta humores,
in quos prius causae agunt, vim
causarum praedisponentium & occa-
sio-

sionalium, & constitutiones peculia-
res corporum, quae afficiunt, do-
nec ad eum putredinis gradum in
tertio stadio perveniant, qui omni-
bus in illo communis est. Methodus
ergo curativa, quam in primis pe-
riodis ad symptomata, diversis spe-
ciebus & individuis propria, infle-
ctere debemus, in ultima omnibus
eadem convenit.

Curatio. Venae sectionem absolute non
ferebat haec febris; vires vitales
iam debiles prosternendo, in sum-
mum vitae periculum aegros conii-
ciebat. Purgantia periculo non om-
nino carebant, exceptis lenissimis
eccoproticis & rhabarbarinis. Vo-
mitus, per radicis ipecacuanhae pul-
verem excitatus, magnum levamen
afferebat: curam itaque, quando li-
cebat, ab illo incipiebam, & alvum
aliquoties movebam radice rhei cum
sale polychresto, vel cremore tart-
ri; remedia haec laxantia, interpo-
sito die uno, repetere solebam, do-
nec ventriculum & intestina a cras-
siori

fiori faburra liberaſſem; quae quidem evacuationes absque virium detrimento sic fiebant, dum alia quaecunque fortiora purgantia valde nocuiſſent.

Potus subacidi ad libitum propinabantur. Epispastica versus noctem plantis pedum alligata cephalalgiam mitigabant. Moschus in hac febre citius dari debet, quam in aliis febribus putridis, propter inordinatos nervorum motus, quos miro modo compeſcit. Quamquam virtutem antisepticam illum possidere, asserere non possum, saltem affirmare non dubito, hoc medicamentum putredinem minime promovere.

Natura, his adjuta auxiliis, vel sponte sua, solutionem criticam per sudores & urinas, in primo aut secundo stadio morbi quandoque perficiebat. In tertio ad omnia auxilia confugere debuimus ad tertiam periodum febris epidemicae anni 1768 supra relata, & ista aequae profuerunt; citius tamen, propter debilita-

F

tem

tem multo maiorem & imminens inde periculum, corticem peruvianum dedimus, nec semper expectavi, donec coctionem in urinis observarem, sed quando periculum in mora videbam, statim ac primae viae evacuatae erant, illum exhibere incipiebam, addita parva rhei quantitate, ut alvus libera maneret. Sicque omnes fere aegros meos sanitati restitui. Vesicantia hoc anno quoque temporius & frequentius, quam antecedentibus, in usum vocari debuerunt, ad vires vitales magis languentes excitandas. Quando vires deficere evidenter observabamus, vinum liberaliori manu dedimus aegris, quos optimum hoc & simplicissimum cardiacum ad vitam revocabat, & iuvabat morbum superare, cui alias succumbere debuissent.

Quaecumque ad tertium stadium febris anni 1768. quoad symptomata, decursum, & remedia, supra

pra (c) retuli, hic quoque locum habent.

Sic omnino evanuit constitutio epidemica, quae tres annos regnauerat non solum Moscuæ, sed etiam in provinciis circumiacentibus. Magis tamen grassatus est morbus noster stationarius in hac urbe, in qua tot homines hiemali tempore conveniunt. A mense Maio sanissimus fuit annus 1770 adeo, ut rarissime febris putrida sporadica occurreret.

(c) Part. I. Cap. I.

PARS II.

PESTIS.

CAPUT I.

*Historia Pestis Moscuensis anni
1771.*

PESTIS Moscuam initio saeculi
XVII. ultima vice depraedata
fuerat, & ab eodem tempore nun-
quam ibidem apparuerat. In bello
Turcico anni 1736 Otschakoviae
inter milites praesidiarios Russos
grassabatur, & inde in Ucraniam de-
lata fuerat, sed non altius tunc pe-
netraverat (a).

Bel-

(a) Historiam huius pestis scripsit, in Aca-
demia Petropolitana Medicinae tunc Pro-
fessor Schreiber, sub titulo: Observat.
& cogitata de peccilentia, quae 1738 &
39 in Ucraina grassata est.

Bellum inter Russos & Turcas anno 1769 incoepit in Moldavia Initio sequentis anni audivimus pestem a Turcis in Valachiam & Moldaviam illatam, has provincias & ambos exercitus vastare; multosque Russos in urbe Yassi morbo succubuisse, quem in principio febris malignae nomine aliqui insigniebant, at doctiores Medici pestem esse agnoverant. Sequentem illius descriptionem hausi ex literis Lib. Baronis de Asch exercituum Protomedici, ad fratrem suum, medicinam cum summa laude tunc Moscuae facientem, Germanice scriptis, quas clarissimus hic vir mecum communicavit. „ Vario mo-
„ do homines afficit; aliqui lente
„ aegrotant, de capitis dolore per
„ aliquot dies conquerentes, tan-
„ quam a vaporibus accensorum car-
„ bonum orto, mox remittente, mox
„ iterum graviore; nec non aliquan-
„ do intermittit, & redit. Per inter-
„ valla dolores vagos in pectore, &
„ praecipue in collo sentiunt: sensim

„ debiles & morosi fiunt, quasi tenu-
„ lenti, soporosi. Peculiarem gu-
„ stum, & deinde amaritiem in ore
„ percipiunt; mingendoque ardo-
„ rem in urethra.,, (*symptoma initio*
februm frequens.) „ Haec excipi-
„ unt frigus & calor, omniaque pe-
„ stis confirmatae symptomata. Su-
„ dor criticus morbum aliquando
„ solvit ante exanthematum & rumo-
„ rum eruptionem. Qui celerius ve-
„ hementiusque a contagio afficiun-
„ tur, post cibum nimis lautum, ira-
„ cundiam, vehementiorem corpo-
„ ris motum &c. subito corripuntur
„ cephalalgia, nausea, vomitu, cum
„ oculis inflammatis, lachrymantia-
„ bus; simul sentiunt dolores in par-
„ tibus, ubi bubones & carbunculi
„ erupturi sunt. Non ingens calor
„ febrilis observatur; sed pulsus nunc
„ plenus, durus, nunc parvus, mol-
„ lis, & vix percipiendus est, saepe
„ intermittens, at praesertim debilis.
„ Haec comitantur, debilitas, lin-
„ gua alba, cutis arida, urinae citri-
„ nae,

„nae, aut turbidae sine sedimento,
„& in pluribus diarrhoea difficile
„sistenda: tandem deliria, bubo-
„nes, carbunculi, petechiae. „

Aestate subsequente morbus Podoliam invasit, ubi magnam stragem edidit; & inde Kioviam delatus est: in hac urbe quatuor hominum millia e medio sustulit. Statim omne commercium inter Kioviam & Moscuensem provinciam interdicitur, vigiliae in viis publicis ponuntur, imperaturque mora aliquot septimanarum, antequam Kiovienses suos limites transire possint.

Fine Novembris 1770 anatomiae Professor in nosocomio militari Moscuensi febre putrida petechiali correptus, tertia die moritur. Eiusdem nosocomii aegrorum custodes in duobus conclavibus, a reliquis remotis, habitabant cum suis familiis. In priori cubiculo unus post alterum aegrotat, omnesque cum uxoribus, simul undecim numero, decumbunt morbo putrido acuto cum petechiis;

in aliquibus bubones & carbunculi observantur; inter tertiam & quintam diem morbi plerumque moriuntur. Reliquos in altero cubiculo morantes idem morbus, cum similibus symptomatibus, aggreditur.

Die 23. Decembris in curiam medicam convocamur; nosocomii militaris primarius Medicus hoc nobis refert; tres alii Medici relati veritatem testantur, asseruntque, quindecim, tam custodes, quam illorum uxores & liberos, hoc morbo a fine Novembris mortuos esse, quinque adhuc aegrotare, integrum præterea nosocomium eo liberum esse. Inter undecim Medicos nemo nostrum hunc morbum pestem nominare dubitavit, præter civitatis Physicum, qui a Dn. Schafonsky nosocomii Medico, ad hos aegros accersitus meram febrem putridam esse dixerat, nuncque verbis & scriptis asseverabat.

Iacet hoc nosocomium non procul ab urbe, extra suburbium Germana-

manorum, a quo parvo flumine Yausen separatur. Suasimus ut illud statim clauderetur, & militibus circumdaretur, qui omnem communicationem cum illo impedirent; omnesque custodes, eorum uxores & liberi in peculiari loco detinerentur, aegris a sanis separatis; horumque ac mortuorum vestes & omnis supellex cremarentur. Frigus hoc anno tardius incoeperat, tempestasque humida & pluviosa fuit ad ultimos usque Decembris dies; subito tunc summum gelu obtinuit, quod per reliquam hiemem duravit.

Praeter communem hanc nostram sententiam, meam speciatim petebat provinciae Gubernator, exercituumque Dux, Comes Soltikoff, & inquirebat, quid agendum esse sentirem. In tanto publicae rei discrimine opinionem meam clare & ingenue notam facere non haesitavi. Scriptis itaque Gubernatori datis insistebam maxime necessitati, adhibendi cautelas circa nosocomium, ubi pestem
in-

inter custodes esse, iterum affirmabam; hisque adhibitis, strenue inquirendi, an nullibi in urbe & viciniis adhuc lateret contagium, quod ubicumque detegeretur, simili modo sisti deberet. Quamobrem necessarium esse referebam, Chirurgis aequae ac Medicis imperare, ut in curia medica notum facerent, si quid peculiare, vel dubium in privatis suis aegrotis observarent; at si plures homines in eadem domo aegrotarent, polittiae Administratores Medicos advocare debere. Nullum salutis publicae periculum superesse proferebam, dummodo haec omnia stricte observarentur, & tantum in nosocomio militari haereret hic morbus, quem solo contagio propagari assereram. Rem difficillimam fore fatebar, si alia civitatis loca infecta essent; sed in hoc casu spem adhuc superesse, has scintillas, vigente tempestate gelida, suffocari posse, dummodo sine mora malo occurreretur.

Hoc

Hoc publicum celare volebamus, sed rumor pestis, quae ante aliquot menses Kioviam depraedata fuerat, animos sic disposuerat, ut cautelae, quas circa nosocomium militare adhibuimus, maximum terrorem omnibus iniicerent. Animos errigere frustra conabamur.

Cum vero, elapsis aliquot diebus, audirent in nosocomio omnes ab hoc morbo liberos permanere, & septem tantum custodes illo laborare, in aliud extremum subito devenerunt, summamque securitatem amplexi, tam primores, Gubernatore paucisque aliis exceptis, quam nobiles, plurimi mercatores & plebs, omnes cautelas reiecerunt.

Haec securitas, cui multum conferebat opinio civitatis Physici, praevaluit ad mensem Martium usque; non amplius convocabamur. Cautelae omnes, nobis invitis, in urbe neglectae manebant; in nosocomio tantum, iussu Augustissimae Imperatricis in Russia gloriose regnantis, ob-

ser-

servabantur; sicque ibidem extincta est pestis, qua viginti quatuor custodes decubuerant; horum duo convalescerunt. Praeterlapsis sex hebdomadibus a die, quo ultimus illorum mortuus erat, omnis eorum suppellex, vestes, lectus, &c. cum aedibus ligneis, in quibus iacuerant, combusta sunt, & nosocomium exeunte Februario apertum est.

Vulgus, quod res tantum per effectus iudicare solet, omnem morbum, qui plurima hominum millia sustulit, pestem nuncupat, & nunquam credit hanc adesse, nisi multis luctibus confirmata fuerit. Praeterea opinio apud multos, nescio qua ratione, invaluit, pestem, tanquam malorum catervam, regiones invadere, multos subito & turmatim trucidare. In omnibus fere pestis historiis reperimus, hoc praeiudicium praecipuam fuisse causam, quae impediverit, quo minus eius principiis obfistaretur. Principium pestis comparari potest scintillae facile extinguen-

guendae, sed quae maximum incendium excitabit, nullis amplius viribus suffocandum, si sibi relinquatur.

Opinio itaque securitati favens, ut fere semper accidere solet, apud multos praevalebat. Nobis sola remanebat conscientia, nos officiis Medicorum & optimorum civium functos esse. Utinam res in hoc statu remansissent, nec eventus asserti nostri veritatem confirmasset! tam multorum stragem, horrendamque calamitatem publicam, non vidissemus.

Die 11. Martii anni 1771 convocamur iterum in curiam medicam. Amplissima domus, in centro urbis prope flumen sita, inserviebat conficiendis ibi pannis pro militibus; tria hominum millia utriusque sexus huic labori operabantur, quorum tertia pars circiter, pauperrima, in inferiori parte domus habitabat; reliqui privatas aedes, in variis urbis regionibus iacentes, vespere petebant. Expertissimus Yagelsky, nosocomii militaris iunior Medicus, quem

Gubernator eodem mane in hanc domum miserat, nobis refert, se invenisse aliquot aegros (octo ni fallor) eodem morbo laborantes, quem apud custodes nosocomii militaris ante tres menses viderat, cum petechiis, vibicibus, carbunculis & bubonibus; septemque cadavera, in quibus eadem signa reperiiebantur. Ipsi interroganti quomodo, & quando morbus in hac domo incoeperit, operarii fassi sunt, initio Ianuarii mulierem, quae tumorem in gena ferebat, ad consanguineum ibi morantem confugisse, & apud ipsum mortuam esse; ab illoque tempore quotidie eorum aliquem in morbum incidisse; numerando septem illa cadavera, quae adhuc insepulta iacebant, centum & septemdecim ad hanc diem mortuos esse. Hanc relationem Dni. Yagelsky confirmant quatuor alii Medici, qui eadem die missi sunt ad inspiciendum aegros, & cadavera.

Declaramus iterum scriptis ad Gubernatorem, & Senatum, hunc morbum pestem esse, & petimus, ut omnes, qui in hac domo habitant, extra urbem deferantur; sani ab aegris separentur; mortuorum & aegrotantium supellex cremetur; diligentiusque inquiratur, an nullibi adhuc in urbe seminium pestis lateat. Terror omnes invadit; vident, quid negligentia in observandis cautelis produxerit.

Tredecim tunc conveneramus Medici, (b) inter quos duo, qui ante tres menses, cum reliquis, pestis nomen morbo custodum tribuerant, hunc pestem non esse, sed febrem putridam, in peculiaribus relationibus ad Senatum, scribunt. Ambo & Chirurgorum maxima pars, nostrae opinioni contradicentes, maxime in erro-

(b) Civitatis Physicus ulcere gangraenoso cruris sine Februarii laboravit, qua propter huic consilio medico adesse non potuit; nec diu supervixit.

rorem inducebantur, cum viderent numerum mortuorum in urbe non auctum, sed respectivo ad praeteritos annos minorem esse, paucissimosque aegrotos ibidem numerari.

Post aliquot dies ad senatum vocatus cum reliquis Medicis omnibusque Chirurgis, ut nostras opiniones iterum aperte declarem, Deum testor, me persuasum habere, morbum de quo agitur, veram esse pestem; decem mei collegae sententiam meam tuentur, duo memorati nobis contradicunt, fatentur tamen, omnes cautelas non esse reiiciendas, cum contagiosi quid habeat morbus, quem pestem esse negant.

Prima dies (II. Martii) praeterlabitur deliberando; ianuae domus infectae clauduntur, milites ipsis apponuntur, ne quis exeat, vel intret; per fenestras multi aufugiunt; reliqui subsequente nocte extra urbem ducuntur, sani in monasterium ad S. Simeonem, aegri in aliud ad S. Nicolaum, quorum illud sex, hoc octo
sta-

stadiis (Werst) ab urbe distant. Haec monachorum habitacula altis muris circumdata sunt, exitusque datur per unicam portam. Cum aliqui ex operariis, qui in propriis & privatis aedibus habitabant, quoque peste mortui reperirentur, omnes in tertio monasterio, extra urbem pariter sito, secluduntur. Chirurghi, qui horum omnium curam gerebant, iussi sunt relationem aegrotantium & mortuorum in curiam medicam quotidie mittere. Medici quoque eliguntur, qui curare debent, ut omnia, quae ad aegrorum curationem, suspectorum conservationem, & cadaverum sepulturam spectant, rite peragantur. In hoc officio multum de publico meruerunt Clar. Erasmus & Expert. Yagelsky. Quando inter suspectos aliquis aegrotare incipiebat, in peculiari cubiculo detinebatur, donec signa pestis apparerent, tuncque deferrebatur ad nosocomium pestilentiale ad S. Nicolaum, plaustris & hominibus ad hoc destinatis.

Clauduntur balnea publica, quae plebs semel saltem in hebdomade frequentare solet. Urbs in septem regiones dividitur, & constituuntur rotidem Medici, quorum unusquisque duos Chirurgos vicarios habet, ut omnes aegros & cadavera inspiciant. Ipsis quoque politiae Administratores adjutores dantur. Sepulturae in urbe prohibentur, & extra illam in diversis regionibus, ad aliquam distantiam, loca cadaverum sepulturis assignantur. Statuitur, si quis ex plebe peste affectus reperiatur, illum in nosocomium ad S. Nicolaum deduci debere, & reliquos, qui cum illo in eodem cubiculo manebant, in locis publicis extra urbem dies quadraginta. (c) morari, aegrorum suppellectile combusta : si vero in domo civis, vel nobilis hoc accideret, fervos omnes in eodem conclavi iacentes in memoratis locis publicis detine-

(c) Vid. infra huius Part. Cap. IV. Chenot. de Peste pag. 197 - 208.

neri, & dominum cum reliqua familia in propriis aedibus seclusum manere spatio undecim dierum. Haec omnia senatus consulto confirmantur & sanciantur. Supremus publicae sanitatis Administrator decreto Imperiali constituitur Excell. Petrus Demitrides Eropkin, vir morum integritate, genere, & virtute bellica clarus.

Pauci etiam tum, pestem adesse, convicti erant. Tunc temporis ex Moldavia Petropolim petens, Moscuam transibat Expertiss. Oreus, exercituum Medicus, vir magna laude dignus, qui sponte sua pestiferorum in urbe Yassi curam susceperat; rogatus, ut aegros & cadavera inspiceret, testabatur, hunc morbum simillimum illi, qui in Moldavia & Valachia nuper magnam cladem fecerat, & veram esse pestem. Hoc confirmabat quoque Clariss. Lörch, Kiovia tunc redux, ubi moratus fuerat, dum superiore anno pestis hanc urbem affligebat.

Tempestas frigidissima ad medium

Aprilem perduravit ; miasma inde magis fixum & iners , eos tantum afficiebat , qui cum aegris habitabant. In nosocomio pestilentiali tres vel quatuor de die moriebantur , totidemque circiter ex suspectis operariis in morbum incidebant.

Integra civitas ex relationibus Medicorum , Chirurgorum & politiae Administratorum sana videbatur. Plurimi credebant , Medicos , qui pestis nomine morbum insigniverant , fabulam protulisse ; reliqui in dubio haerebant. Haec sic procedunt ad medium Iunium , quo intervallo in nosocomio ad S. Nicolaum ducenti circiter mortui sunt. Aegrotantium & morientium numerus sensim minuitur , & tandem per integram septimanam , etsi tempestas satis calida facta esset , nullus peste corripitur ; in nosocomio pauci tantum convalescentes remanent ; in urbe nullum contagii vestigium reperitur. Inter operarios , qui in privatis aedibus habitaverant , & in tertio monasterio seclu-

clusi erant, nemo spatio duorum, & ultra, mensium, peste affectus fuerat; ipsis domos suas petere, licitum est.

Spes sic nascebatur, adhibitis cautelis pestem radicitus extinctam esse, felicioresque lucere dies. Dum hoc fruimur gaudio, exeunte Iunio in monasterio ad S. Simeonem incipiunt denuo nonnulli aegrotare eodem morbo. Die 2. Iulii in suburbio Preobraginsky, in privata domo, sex homines una nocte moriuntur, (d) septimus aufugit: in cadaveribus reperiuntur maculae lividae, bubones, carbunculi. Sequentibus diebus plures ex plebe in variis urbis regionibus peste decumbunt: funera insigniter augentur, adeo, ut ista, quæ alias inter decem & quindecim, imo, vigentibus febribus epidemicis putridis, ut praeteritis annis, non ultra tri-

(d) Unde contagium susceperant, expiscari non potuimus: forte vigiliarum negligentia communicationem cum seclusis operariis habuerant, vel res ab hisce sub terra reconditas effoderant.

triginta, de die numerabantur, versus finem Iulii ad ducenta usque quotidie notarentur. In aegris & cadaveribus petechiae latae, lividae, vibicesque observantur, nec non in multis carbunculi & bubones: nonnulli subito, vel nycthemeri spatio moriuntur, antequam bubones & carbunculi erumpere potuerint; plerique tertia, vel quarta die. Medio Augusto quadringentorum erat numerus quotidie morientium, fine eiusdem mensis ad sexcentos ascendit (plures, quam Iulio, carbunculi & bubones occurrebant); primis Septembris diebus ad septingentos, dein octingentos, & paulo post ad mille pervenit.

Contagium adhuc magis spargebatur, quando tempore tumultus, qui die 15. Septembris ortus est, furibunda tunc plebs nosocomia, quae peste laborantes continebant, & loca in quibus suspecti detinebantur, aperuit, omnes suas caeremonias ecclesiasticas circa aegros restituit, & mortuos

tuos in urbe sepelivit. More suo denovo proximis & amicis mortuis, osculando valedicebant; nullas volebant cautelas, illasque incassum adhiberi proferebant; nihil aliud hanc calamitatem esse dicentes (ipforum verbis utor) quam flagellum Dei propter neglectum antiquum religionis cultum; iamque praedestinos esse illos, qui mori deberent, hosque nullo modo sortem suam vitare posse; cautelas omnes ipsis molestas, & Deo invisas esse; eiusque iram solo cultu religioso placari debere, reiectis auxiliis humanis. Illustr. Generalis Eropkin cum parva militum manu tranquillitatem publicam, & omnia in pristinum statum paucis diebus restituit. Tot hominum sanorum, aegrotorumque concursu, contagio aucto, mille & ducenti ultraque singulis diebus moriebantur.

Moscua inter maximas Europae civitates numeranda, quatuor urbes continet; minima (Kreml dicta) centrum occupat, hanc ambit secun-

da (Kitaia) ; ambae domos continent ex lateribus constructas, & similibus muris circumdatae sunt ; post has Bielogorod (urbs alba) cuius muri destructi sunt ; tandem Zemlanoigorod (ex Zemla terra & gorod urbs) vallo & fossa circumscripta : in his ultimis maxima pars aedificiorum lignea est. Domus non contiguae sunt, sed a se invicem aliquantulum remotae, & in singulis una tantum familia habitat ; unicam vel duas contignationes habent. Nobiles magnum fervorum numerum alunt. Plebs in humilibus aediculis ligneis confertim manet.

Ex omnibus Imperii partibus nobiles hiemali tempore Moscuam petunt, & numerosam familiam secum ducunt. Multi ex plebe aestate laboribus rusticis operam dant, & hieme in urbem redeunt, ubi vario modo victum quaerunt. A mense Decembre ad Martium tantus hominum confluxus urbem replet, ut ducenta & quinquaginta, ac iuxta aliquos tricen-

centa, millia ibidem numerari possint. Martio rus redire sensim incipiunt, & per totam aestatem quarta pars incolarum abest. Hoc anno multo plures aestivo tempore metus pestis fugavit, adeo ut mense Augusto ultra centum & quinquaginta millia Moscuæ remansisse vix credam. Quam atrox fuerit morbus, & contagium actuosum, eo intelligitur, quod ex hoc numero mille & ducentos quotidie auferret. Quotidianus hic morientium numerus per aliquot dies permansit, dein ad mille regressus est. Cum tempore tumultus caeremoniae ecclesiasticae, cum quibus mortuos sepelire solent, a plebe restitutae fuissent, fere omnes sacerdotes & ecclesiarum ministri peste perierunt.

Plebs severitate ad obsequium redacta, & contemplatione auctae calamitatis placidior facta, auxilium nostrum implorare coepit. Cum monasteria, aliaque xenodochia pestilentialia repleta essent, & contagium ubique sparsum, nemo amplius
illa

illa intrare cogeatur : ipsamet enim urbs tot aegris referta , amplissimum nosocomium dici poterat. Omnes tantum hortabamur, ut sibi caverent; aegros nudis manibus , quantum fieri posset , non tangerent ; illorum vestimenta , & reliqua , quae circa illos fuerant , cremarent ; aërem purum & liberum in cubiculis fervarent. Exc. Comes Gregorius Orloff (nunc S. R. I. Princeps) cum summa potestate tunc Moscuam advenit. Iussit, me aliosque Medicos nostras sententias , seorsum scriptas , dare , iisque praecipue insistere , quae necessaria iudicaremus ad delendum contagium ; ex istis , publica tranquillitate stabilita , meliora elegit , & omnia optime ordinavit, tam quoad aegrorum curam , quam sanorum praeservationem. Nova adhuc nosodochia construi curavit , in quae recipiebantur pauperes. Iam ab aliquibus mensibus pestis in multos pagos proximos & remotos delata fuerat ; urbes quoque kalumna , Yeraslaff, Tula, eam,

eam, una cum effugientibus Moscua, receperant; in has & illos mittuntur sanitatis Inspectores, Medici & Chirurghi. Constituitur consilium sanitatis, ex Illustr. Eropkin Praefide, aliquot Consiliariis, tribus Medicis & uno Chirurgo. Relationes Medicorum & politiae Administratorum ad illud quotidie deferebantur, omniaque ad publicam sanitatem spectantia dirigebat. Duo Medici Clariss. Pogaretzky & D. Meltzer, promissa ipsis mille nummorum (Roubles) mercede, nosocomia pestilentialia intrant.

Die 10. Octobris primum gelu observavi, ab eadem morbus mitior factus est, & miasma magis fixum. Aegrorum & mortuorum numerus sensim minuitur; decursus morbi, qui unius, duorum, vel trium dierum prius erat, ad quinque & sex nunc extenditur. Petechiae lentilulares, aliaeque maculae & carbunculi, non tam frequenter occurrunt; in omnibus fere aegris bubo-

nes

nes observantur. Summum frigus, quod duobus ultimis anni mensibus regnavit, miasmatis vires adeo fregit (e), ut lentius, nec tam facile inficerentur illi, qui aegris adstabant, & mortuos sepeliebant, multique infecti vix aegrotarent, cum bubonibus ambulantes.

Finis anni 1771 dirae huic cladi, tam Moscuae, quam in aliis Imperii Russici locis, Deo favente, finem quoque imposuit. Praeter memoratas urbes, plus quam quadringenti pagi infecti fuerant.

Per totam hiemem tempestas valde gelida permansit. Ad eradicandum miasma, portae & fenestrae cubiculorum, ubi peste affecti decubuerant, disruptae sunt, & haec loca pulvere antipestilentiali (f) suffumigata: aedes lignae humiles & vetustae dirue-

(e) Mercurius in thermometro Reaumuriano inter 16 & 22 gradus infra punctum congelationis constanter itabat.

(f) Vid. infra huius Part. Cap. 4.

ruebantur. Vestigia pestis per totam urbem reperiiebantur. Mense Februario 1772 in variis locis detecta sunt ultra quadringenta cadavera, quae praeterlapso anno sub ipsis aedibus sepulta fuerant. Tanta inest frigori efficacia ad delendum contagium, ut nullus eorum aegrotaverit, qui haec e terra effoderunt & ad sepulcra publica deduxerunt (g).

Numerus peste mortuorum Moscuæ in relationibus ad Senatum & Consilium sanitatis septuaginta millia superavit : unico mense Septembre ultra viginti duo millia numerabantur (b). Si his addimus illos, qui pri-
va-

(g) Clariss. Pogaretzky, qui curam pestiferorum in nosocomio, Laferte vocato, mense Octobri susceperat, mihi postea narravit, vespillones aliquot pelles ovillas, quibus aegri usi fuerant, prius frigidissimo aëri libero mense Decembre per 48 horas expositas, induisse, & horum nullum morbo correptum fuisse.

(b) Haec enumeratio non accurata est; debisset saltem ad 27 millia ascendere nume-

vatim (*i*) & clam sepulti sunt, ad octoginta millia facile ascender; quibus adiiciendi sunt mortui in pagis plus quam quadringentis infectis, & urbibus Tula, Yeraslaff, Kalomna (*k*); unde patet, hanc pestem circa centum millia hominum sustulisse.

Ve-

merus mortuorum mense Septembre; cum primis huius mensis diebus septingenti de die, dein octingenti, postea ad mille, tandemque mille & ducenti per aliquot dies in diariis notarentur. Sed tempore tumultus funera inscribi non potuerunt, unde error ortus est.

(*i*) Horum numerus non parvus fuit, vistente enim peste, vespillones, equi, & currus sepeliendis cadaveribus longe non sufficebant; multa per duos tresve dies insepulta iacebant: amici, cognati, vel pauperes mercede conducti, illa auferabant; omnia notari non potuerunt, praeter alia plurima, quae clam sepeliebantur, & quorum nulla quoque mentio fiebat in relationibus ad Senatum.

(*k*) Magnam cladem non passae sunt, quia, exemplo Moscuenfium edocti harum urbium incolae, omnes cautelas statim admiserunt. In pagis magis debacchata est pestis, iis praesertim, qui remotiores erant.

Vespillonum officiis fungebantur homines laboribus publicis, vel morti condemnati, & his deficientibus, multi ex pauperrima plebe mercede conducti sunt: ipsis vestes dabantur, pallium nempe, chirothecae, & larva, ex tela piceata confectae; iussimusque, ut nunquam nudis manibus cadavera contrectarent; sed respuebant: impossibile illis videbatur, homines solo cadaveris, aut vestium contactu in mortum incidere posse; potius inevitabili fato effectus contagii attribuebant. Plura horum milia amisimus, & raro ultra hebdomadem sani permanebant; plerosque quarto, vel quinto die aegrotare incoepisse, ab inspectoribus relatum accepi.

In solam plebem, ut semper accidit, saeviit pestis; inter nobiles, & ditiores mercatores neminem fere, praeter paucos valde incautos, invasit. Solo aegrorum & rerum infectarum contactu communicabatur; atmosphaera contagium non spargebat,

bat, sed sanissima semper fuit. Visitando aegros tam prope adstabamus illis, ut sola pedis distantia inter nos & eos saepe vix remaneret, & absque alia quacunque cautela, quam quod nec corpus, neque vestes, aut lectum tangeremus, a peste immunes permanimus. Linguam propius observando, solebam linteum aceto communi imbutum naribus & ori admoveere.

Inter tot luctus tres solummodo, quantum mihi notum est, nobiles pestis affecit, paucissimos praestantiores cives, trecentos extraneos inferioris conditionis; reliqui omnes ex infima gente Russica erant. Illi, calamitoso hoc tempore nihil praeter cibos, hi vero, quodcumque flammis subreptum clam vili pretio vendebatur, emebant; quod hereditate acquirebant comburere recusabant; alii multa furtim auferebant. Quodcumque dixerimus, clamaverimus, nihil juvit.

In urbe Chirurgi duo, in nosocomiiis

miis plures Subchirurgi mortui sunt. Unicus Medicus Clariss. Pogaretzky, & nosocomii ad S. Nicolaum primarius chirurgus Samuelowitsch, peste aliquoties correpti sunt, sed sudores critici in primo insultu eos semper a miasmata recepto liberaverunt.

Orphanotrophium Imperiale, quod mille circiter infantes, (l) & quadringentos adultos, tam nutrices & custodes, quam magistros & operarios &c. continebat, cautelis infra enarrandis (m) a peste liberum servavi: quatuor tantum operarii, & totidem milites, qui nocturno tempore sepes transcenderant, variis temporibus ibi peste correpti sunt; hisque a reliqua domo seclusis, malum non latius serpsit. Sic integra haec domus sana permansit, quamquam omnes circumiacentes aedes vastatae fuerint. In dirissimae itaque pestis fu-

ro-

(l) Parvuli lactentes fere omnes nutricibus ruri dati fuerant.

(m) Huius part. Cap. IV.

rore atmosphaera minime contagiosa fuit, in calore aestivo aequae, ac in gelida tempestate (*n*); & contagium solo contactu aegrorum, vel rerum infectarum, propagabatur.

Iuvenes, robustos homines utriusque sexus facilius occupabat pestis, quam aetate provectos & debiles: gravidis non parcebat, nec lactantibus. Infantes quatuor annis minores difficilius infici, infectosque peioribus symptomatibus laborare, mihi videbatur.

Et si nonnulli darentur, in quibus nulla notabilis febris observabatur, omnes fere tamen plus minusve febricitabant. Apud aliquos, numero quidem paucos, in principio morbi delirium in phrenitidem abibat cum fe-

(*n*) Mirum est, quod in Asia & Africa versus solstitium aestivum pestis vulgo cesset, uti testantur Russel in the natural history of Aleppo, & Prosper Alpinus de Medicina Aegyptiorum; dum in Europa tunc exacerbat, & hiemali frigore domatur.

febre intensa. Plurimi debiles iacebant, de anxietatibus praecordiorum & cephalalgia tantum conquerentes.

Nimis prolixa multis fortasse videbitur haec pestis historia, sed persuasum habeo, ex simplici & ingenua ingressus, progressus, symptomatum, reliquarumque circumstantiarum narratione, huius morbi naturam & progrediendi modum melius intelligi, convenientemque methodum curativam & prophylacticam multo facilius investigari posse, quam ex omnibus ratiociniis & dissertationibus, quae in immensis locomographorum voluminibus reperiuntur.

Diu inquisivit nosocomii militaris Medicus, unde, & quomodo in illud devenerit pestis, tandemque invenit, duos milites, qui mense Novembre anni 1770 ibidem mortui erant, ex urbe Choczim, ubi pestis grassabatur, Moscuam advenisse, mortuo in itinere Tribuno, quem sequebantur. Horum cadavera forte secuit anato-

miae Prosector, unde, si pestis illum sustulit, contagium suscepit. Verosimile est, custodes ab ipsis infectos fuisse frequenti communicatione, dum vivebant; sive contrectatione vestimentorum, & cadaverum; sicque illos contagium inter suas familias sparsisse.

C A P U T II.

Diagnosıs Pests.

Definitio.

Ex historia superiori capite tradita, aliisque pestis relationibus, constat, illam esse morbum acutissimum, petechiis, bubonibus, carbunculis, anthracibus plerumque stipatum, febrem (nisi subito trucidet) comitem habentem, & valde contagiosum, ex Aegypto, vel aliis Turcici Imperii provinciis, ad nos per contagium allatum.

Ut absolute denotetur pestis, debent haec omnia symptomata in aliquibus, aut pluribus aegris observari.

Vi-

Vidimus ea ab initio pestis Moscuen-
sis adfuisse, quae nullum dubium de
morbi natura admittere debuissent.
Eadem seorsum sumpta, pestem mi-
nime constituunt: decursus celer plu-
ribus morbis communis est; pete-
chiae & quidem latae in morbis pu-
tridis vulgaribus observantur; dan-
tur quoque in aliis carbunculi & an-
thraces; bubones luis venereae &
scorbuti etiam proles sunt; & non-
nunquam, etsi raro, in febris pu-
tridis apostemata sub axillis crisin ab-
solvunt, sed tunc tarde superveniunt,
& hi morbi aliis symptomatibus ca-
rent, quæ, una cum bubonibus, pe-
stem constituunt. Summum contagi-
um, quo ex uno homine in alios mor-
bus facile defertur, in definienda pe-
ste maxime necessarium est; sine hoc
enim non datur pestis. Tandem, si
communicatio adest per commercium,
aut bellum cum Turcis, vel Aegypto,
& morbus, cui data definitio omni-
no convenit, aliquot, vel plures oc-
cupat, pestem esse, certum est. Non

possunt in similibus casibus nimis cauti esse Medici, cum minimus error summum damnum inferre valeat. Si pestis nomen tribuunt morbo, qui pestis non est, commercio & publicae rei valde nocent, inanemque terrorem omnibus incutiunt: ubi vero praesentem illam non agnoscunt, vel declarare negligunt, impediunt, quominus principiis obftet, & horrendam cladem in populos inducunt. Vidimus, quam facile in nosocomio militari Moscuensi ab initio cognitus morbus suffocatus fuerit; & quam tuto quoque iisdem cautelis in pannorum officina exstingui, tantaque calamitas averti potuisset, si mense Ianuario, quando ibidem incoepit, denunciatus fuisset. Miasma ab initio, propter frigus iners & magis fixum, lentius serpebat, sed deinde calore aestivo excitatum & subtilius factum, ineunte Julio furere incoepit, homines celerrime inficiens & trucidans.

Varie modo morbus incipit, iuxta diversas corporum constitutiones, ac

an-

anni tempestates, & quandoque sub larva aliorum morborum; (a) sed plerumque cephalalgia, temulentia; horripilatione, virium prostratione, febricula, cum nausea & vomitu, plus minusve copioso, variae materiae; oculi rubicundi sunt, aspectus tristis; lingua alba, sordida. Cum his symptomatibus per horas, imo diem unum alterumve, nonnunquam obambulare valent. Pruritus & dolores percipiunt in locis, ubi bubones & carbunculi erupturi sunt. In furore pestis plures prima vel secunda die morbi moriuntur, antequam prodeant

(a) „ Ipsa pestis quandoque sub larva aliorum morborum latuit. Dum anno decimo tertio huius saeculi Vindobonae grassabatur, saepius occultabatur sub pleuritidis, catarrhi, anginae specie; brevi post prodibant bubones & carbunculi, certissimi pestis testes, & stipati solitis symptomatibus. „ Van Swieten Comment. in aphorism. Boerhaav. ad §. 1404. Tom. V. pag. 152. 153. & Wiener Pestbeschreibung und Infectionssordnung pag. 245.

ant tumores, petechiis vel maculis rubris paulo ante mortem cutem deturpantibus; & nonnulli sine hisce exanthematibus (b). Secunda, vel tertia die bubones & carbunculi apparere solent, raro quarta. In aliquibus primus insultus morbum inflammatorium aemulatur; calor uræns, sitis ingens, urinae flammeae, genae rubentes, delirium ferox & phreniticum, hoc demonstrant; in plerisque vero in principio febris nervosae formam induit; calor levis est, parum sitiunt, urinae crudae sunt & aquosae; se leviter tantum aegrotare putant, donec summa virium prostratio, bubones, carbunculi, petechiae, vibices, nullum ipsis & adstantibus dubium de periculo relinquunt. Dantur, at rarissime, in quibus typum febris intermittentis servat. Ante sextam diem omnes fere moriuntur; qui septimam superant,

(b) Confer. Chenot de Peste Cap. IV. pag. 97. & Sydenham, Sect. II. Cap. II.

rant, maximam spem recuperandae valetudinis iure foveant.

Bubo (c) est tumor glandulosus do- *Bubones.*
lens, plus minusve elevatus & profundus, glandulas inguinales aut subaxillares occupans. Idem nomen in peste quoque tribuitur aliis tumoribus glandulosis externis per totum corpus; hinc genas, collum, &c. bubones obsidere dicuntur. In inguinibus infra commissuram femorum, & sub axillis aliquot digitos transversos infra cavi fundum, sedem suam vulgarem pestilentiales habent. Bubones veram pestis crisin constituunt;

(c) „Inguina *βασίλοι* dicuntur, & glandularum tumores in inguinibus eodem nomine designantur. Aliarum glandularum tumores per reliquum corpus dispersi, similiter bubones vocati sunt. Ufu tamen obtinuit postea, ut tumores sub axillis nati & in inguinibus hoc nomine insignirentur. „ Van Swieten Comment in Aphor. Boerhaav. ad §. 1448. Tom. V. pag. 437. & confer. idem ad §. 416. Tom. I. pag. 727. seq.

tuunt; quae ut sanitas sequatur, perfecta esse debet, bona maturatione & suppuratione. Saepe accidit, bubonem pervenire ad molem nucis avellanae, imo iuglandis, & paulo post evanescere; vel dum remanet, non inflammari, nec dolere: nullum tunc inde levamen percipit aegrotus, & in priori casu mors non procul est. Quandoque subito oriuntur magni bubones, flaccidi, absque inflammatione & dolore, notabilibus, qui tantum levamen afferunt, ut aegri, qui paulo ante in extremis esse videbantur, ambulent, comedant, seque sanos credant; sed elapsis aliquot horis subito moriuntur. Si itaque bubones sensim mole augentur, dolent, rubent, ad suppurationem tendunt, & simul reliqua symptomata morbi mitiora fiunt, veram & perfectam crisin expectare possumus. Bubo unicus inguen, vel axillam vulgo occupat; reperiuntur non raro bubones in utroque inguine, rarius sub

am-

ambabus axillis, at frequentius in uno inguine & sub axilla simul.

Parotides in peste quoque occurrunt, & bubonibus aequiparari possunt; sed non adeo completam crisi perficiunt, ac bubones inguinales vel subaxillares. Parotides.

Carbunculus est macula gangraenosa cutis, partis adustae faciem praese ferens (unde forte hoc nomen recepit), rubor nempe vesiculis pallidis, lividis, aut nigris obfitus, inflammatione cinctus, in escharam nigram duramque cito degenerans (d). Anthracis nomine, quod Graece idem significat, ac latine carbo, vulgo venit malum priori simile, sed gravius, magis prominens, & panniculum adiposum altius penetrans, carnibus circumiacentibus valide inflammatis & dolentibus (e). Carbunculi & Anthracis.

Car-

(d) Vid. Aurel. Cornel. Celsi Medic. Lib. V. Cap. 28. Nr. 8.

(e) Ibid. Nr. 1. & conf. van Swieten Comment. in aphorism. Boerhaav. ad §. 416. Tom. I. pag. 729.

Carbunculi sedem suam habent in collo, genis, pectore, dorso, & extremitatibus, ac nonnunquam ipsis bubonibus insident: anthraces in collo & dorso plerumque observantur. Incipit carbunculus a puncto minimo, unde tanquam a centro expanditur, vesiculam unam, vel plures ferens, quibus ruptis sanies effluit, & subiecta cutis livescens fideatur. Quando aegri vires deficient, non elevatur; sed istis adhuc vigentibus, partes vicinae inflammantur, circulus ruber in ambitu escharae apparet, suppuratque, & sic facta crena, separatio mortui a vivis incipit: procedente suppuratione sub parte gangraenosa versus fundum, eschara undique soluta cadit, & ulcus relinquit. Aliquando sine bubonibus carbunculi prodeunt, saepius eos comitantur, sed serius tunc illis supervenire solent.

*Petechiae
& Vibri-
ces.*

Petechiae similes iis sunt, quas in febribus putridis videmus, vel maiores, aliquando magnitudine lentem aequantes; coloris purpurei, lividi, aut

aut nigri. Accidit quoque, quod cutis varietur innumeris minimis punctis, & vibicibus, lividis, nigrisve, partem verberatam referentibus. Haec omnia exanthemata pessima sunt; ultimaque instantem mortem praenuntiant.

De pulsu in hoc morbo propria *Pulsus.* experientia nihil referre possum. Cum haec pestis tanta contagii vi praedita esset, ut solo aegrorum attractu inficeret, pulsum non explorabamus. Medici & Chirurgi in xenodochiis cum chirothecis pulsum tangebant, alii folia Tabaci in promptu habebant, quae prius aegrorum carpis imponebant. Relationibus ab illis ad curiam medicam missis, compertum habeo, in diversis aegris pulsum valde differre, in uno eodemque homine admodum inconstantem, mox frequentem, durum, fortem, mox lentiolem, mollem, parvum, sed plerumque debilem cum vario frequentiae gradu, reperiri. Si propria conservatio nos non impulisset,
ut

ut certum periculum vitaremus, ab exploratione pulsus abstinendo; iussisset aliorum salus, quos, suscepto contagio, inficere potuissemus. Color faciei, totius corporis habitus, respiratio, conditio linguae orisque, sitis, urinae, & reliquae circumstantiae, gradum caloris vimque circulationis illis quodammodo denotabant, qui morborum observationi assueti, per analogiam diiudicare poterant. Ne quis tamen credat, me inde concludere velle, pulsus explorationem in hoc morbo inutilem, & superfluum esse.

A symptomatum varietate opinio nata est, tres dari pestis species; petechialem nempe, carbunculis stipatam, & bubonalem. Relata historia satis demonstrat, unum eundemque morbum esse, qui sub diversis circumstantiis, & variis temporibus, cum maiori, vel minori atrocitate homines afficit. Petechiae, bubones, carbunculi saepe in eodem aegro simul observantur, vel illis hi

luc-

succedunt, aut viceversa. Iulio plures moriebantur ante tumorum eruptionem, cum folis petechiis; Augusto & Septembre haec exanthemata, cum bubonibus & carbunculis, in plerisque reperiiebantur; a medio Octobris morbus mitior factus, adhuc petechias & carbunculos producebat, sed non tam frequenter, nec adeo malignos. Ante hoc tempus ex centum aegris vix quatuor evadebant; ultimis vero anni mensibus multo plures. In peste Londinensi idem observavit Sydenhamus: (f)

„ Ita primis mensibus, quibus gra-

„ fabatur pestis, nullo fere non die

„ eius contagio adflati, dum in triviis

„ versarentur, inopinantes extincti

„ sunt, nihil prorsus mali praesenti-

„ entes; cum, ubi morbus adoleve-

„ rat, neminem, nisi febre atque aliis

„ symptomatis praecedentibus, un-

„ quam prostravit: ex quo abunde

„ conficitur, morbum hunc in ipsis

„ in-

(f) Sydenh. Sect. IV. Cap. III.

„ incunabulis magis efferatum atque
 „ acutum fuisse, (g) quam post prin-
 „ cipia : licet pauciores prima acie
 „ iugulaverit, aucto iam scilicet,
 „ quem habebat in corpora humana,
 „ influxu. „ Per bubones natura co-
 natur, se malo liberare; carbunculi
 & petechiae mera symptomata sunt,
 solutionem humorum putridissimam,
 maximamque acrimoniam denotan-
 tia; hinc, quo illi frequentius, & hi-
 rarius accedunt, eo mitior pestis est.

Prognosis. Nulla certa prognosis in singulis
 aegris formari potest. „ Videlicet
 „ vere Protheus morbus non in va-
 „ riis tantum, sed in uno eodemque
 „ aegro intra breve tempus novas
 „ induit formas, nova offert phaeno-
 „ mena, novas aperit origine, nexu,
 „ progressu, successu, mire variantes
 „ scaenas. In hoc aegro levis inva-
 „ sio impraevisam mox aperit mor-
 „ borum catervam; in isto terrifica
 „ ini-

(g) Notandum est, quod haec pestis aestate incoeperit.

„ initia salutarem nanciscuntur exitum : ille praeter spem emergit, quem morbi gravitas morte damnare videbatur. Alter perit, qui se vix aegrotum existimat, tertium videas sanorum more circumambulantem, qui post paucas horas cadit mortis victima. „ (b) Bubo- num bona suppuratio, ut & in carbunculis separatio escharae, cum reliquorum symptomatum levamine, laetam prognosin praebent.

Ex his omnibus elucet, qualis sit *Differen-* februm putridarum & malignarum, *tia inter* quae, ob deleterios effectus suos, *pestem &* pestilenciales (i) quandoque ab Aucto- *febres* *putridas.* *ri-*

(b) Chenot. de Peste pag. 93. Conf. Ruf-
sel the Natur. History of Aleppo pag. 229
& 235.

(i) „ Suadeo itaque, ut illi epidemici mor-
„ bi, qui contagio, symptomatum saevi-
„ tie & anomalia ad pestem quadantenus
„ accedere videntur, potius a praevalen-
„ te quodam symptomate cognominentur,
„ quam ut inepte pestis nomen usurpetur,
„ & inde doctis erroris, & plebi terroris

ribus nominantur, distantia a genuina peste, quantumque inter se differant. Hae febres generaliter decursum lentiores habent; non omnibus unquam symptomatibus, quae pestis comites sunt, stipantur, nec tam certo trucidant; & ubi contagiosae evadunt, minori tantum gradu hanc se propagandi vim acquirunt.

Quomodo Pestis propagetur.

Miasma pestilentielle ad nos allatum, per aegrorum contactum, vel fomitem, aut aërem occlusum & effluviis contagiosis refertum, minime vero per liberam atmosphaeram propagari, extra omne dubium ponere, sequentia argumenta mihi videntur. Morbos epidemicos, quorum

„ anfa detur. „ Chenot. de peste pag. 52.
 „ Differt pestis a pestilentialibus morbis,
 „ quod pestis est genus morbi unicum iam
 „ definitum; pestilenciales vero tot sint
 „ morbi, quot sunt maligni & epidemici,
 „ qui plures e medio tollunt, quam sanos
 „ dimittunt. „ Sauvages Nosolog. Tom.
 I. pag. 414.

rum causae in atmosphaera haerent, nemo vitare potest. Omnes illi, qui abstinent a communicatione qualicumque cum aegris tam immediata, quam per varias substantias, quae seminium recondunt, a peste immunes remanent, etsi in eadem regione, vel urbe vivant, quas ista depopulatur; dum pauperes labore victum quaerere coacti, & propriae conservatio- nis minus solliciti, aegrorum com- mercium non fugiunt, vestimentis teguntur, quae vili pretio emunt, vel hereditate acquirunt, sicque con- tagio continuo expositi, labe infici- untur. E contra, si in atmosphaera haereret morbi causa, vel in statu suo activo ab illa circumferretur, ne- cessario sequeretur, omnes eiusdem regionis, saltem loci, incolas cuius- cumque conditionis indiscriminatim affici debere, quod in pluribus mor- bis epidemicis accidere, notum est. Unicum vero hoc quoad pestem at- mosphaerae adscribi potest, quod eius conditiones corpora nostra suscipien-

do contagio plus minusve disponere,
& miasmatis virus acuere, vel obtun-
dere & destruere valeant. Quod qui-
dem Sydenhamo iam compertum e-
rat, quando scripsit : „ Interea aëris
„ dispositionem quantumvis λοιμωδη,
„ pesti suscitandae imparem esse, ve-
„ hementer suspicor; quin pestilen-
„ tiae morbum alicubi semper super-
„ stitem, aut per fomitem, aut per
„ pestiferi alicuius appulsus, e locis
„ infectis in alios deferri, ibidemque
„ nonnisi accedente idonea aëris dia-
„ thesi popularem fieri. „ (k) No-
strae experientiae conformis quoque
est Swietenii sententia: (l) „ Qui enim
„ ad primum pestis appropinquantis
„ nuncium mutaverunt locum, ac
„ longe e contagio remoti vixerunt,
„ immunes manserunt, ut notum est.
„ Sed & observata docuerunt, illos,
„ qui domibus suis inclusi vixerunt,
„ ab

(k) Sect. II. Cap. 2.

(l) Comment in aphorism. Boerhaav. ad
§. 1407. Tom. V. pag. 157 seq.

„ ab omni commercio hominum re-
„ moti, a peste tutos mansisse. Plu-
„ res tales casus legi poterunt, (*m*) ubi
„ homines de omnibus ad victum
„ necessariis colligendis solliciti pri-
„ us, domos deinde occluserunt;
„ ita ut toto morbo grassantis tempo-
„ re nihil de illis audiretur omnino.
„ Finita labē hac epidemica, nullus
„ ex his familiis desiderabatur. Dum
„ pestis annis 1718 & 1719 in urbe
„ Aleppo saeviret adeo, ut octoginta
„ hominum millia perirent sex men-
„ sum spatio, familiae Anglicae, do-
„ mibus suis reclusae manserunt in-
„ columes. Simili modo collegia a
„ civibus academicis habitata, & mo-
„ nasteria manserunt pro maxima
„ parte a peste libera. Aliis quoque
„ temporibus in Aleppo, grassante
„ peste, Europæi domibus suis oc-
„ clusi, ab omni commercio reliquo-
„ rum remoti, a peste liberi vivunt,
„ dum

(*m*) Citatur hic Lobb, of the plague pag.
45 &c.

„ dum incolae Mahometani , fatalem
 „ necessitatem omnium rerum con-
 „ tingentium, ex religionis suae insti-
 „ tuto , credentes , nullam volunt
 „ cautelam adhibere & turmatim per-
 „ eunt. Prudentiores tamen sub
 „ praetextu religiosae peregrinatio-
 „ nis, Mahometis nempe sepulchrum
 „ veneraturi , se contagii periculo
 „ subducunt. Voluerunt quidam ex
 „ illis, Europaeos, peculiari quadam
 „ idiosyncrasia, a peste minus infici;
 „ sed certis constitit observatis, na-
 „ tivos huius regionis incolas, si una
 „ cum Europaeis reclusi maneant,
 „ eodem cum illis privilegio gaude-
 „ re, & contra, Europaeos, si hanc
 „ cautelam vel negligent, vel sero
 „ nimis adhibeant, aut in publicum
 „ prodeant, antequam pestis cessa-
 „ verit, aequè infici ac reliquos. (n)
 „ Ve-

(n) Citatur Russel, the natural history of Aleppo pag. 250 - 262. pro cautelis, quae cum successu adhibentur ad vitandum pestis contagium.

„ Verum quidem est, quod legatur
„ apud eundem Auctorem (o) Euro-
„ paeos sic reclusos, vesperi in supe-
„ riori domus parte, quae plana est,
„ cum vicinis similiter reclusis, con-
„ fabulari, imo fenestris apertis cum
„ invicem loqui. Adeoque videtur
„ inde concludi posse, pestis conta-
„ gium non haerere in aëre, cum
„ tunc tales inclusi in urbe infecta ha-
„ bitantes, eundem cum reliquis ci-
„ vibus aërem inspirent, & totum
„ corpus eorum undique alluatur
„ aëre infecto, nec tamen inficiantur.
„ Sed considerandum est, haec col-
„ loquia tantum misceri in superio-
„ re domuum parte; (p) adeoque
„ contagium de peste laborantium
„ corporibus exhalans, dispergi per
„ to-

(o) Lob of the plague pag. 45.

(p) Aequè impune potuissent in viis & pla-
teis ambulare, imo domos, ubi infecti
iacebant, intrare, dummodo aegros, vel
res infectas non tetigissent: quod mea &
multorum aliorum experientia comproba-
tum habeo.

„ totam atmosphaeram , & omni in-
„ feriori aëre quasi dilui , ficque in-
„ ers reddi. Notum est , venena
„ acerrima ingenti aquae copia dilu-
„ ta , reddi innocua. Videtur itaque
„ pestis venenum ibi imprimis no-
„ centissimum esse , ubi confertum &
„ copiosum , longe minus , ubi dilu-
„ tum & rarum est. Multa hanc
„ opinionem confirmant experimen-
„ ta : &c. , Sic vir singulari ingenii
acumine praeditus , aliorum obser-
vata perpendens , inde conclusiones
elicit, quibus demonstrat atmosphae-
rae qualitates , ut pestis causas mi-
nime accusandas esse , nec aërem
contagium procul deferre. Ex illis
quae iam retuli , quaeque novis exem-
plis infra confirmabo , veritas huius
sententiae luce clarius elucere mihi
videtur. Eaedem observationes evin-
cunt, aërem liberum nunquam conta-
giosum fieri , nisi in viciniis locorum,
ubi plura cadavera hominum peste
mortuorum insepulta putrescunt;
occlusum vero , copiosis densisque
efflu-

effluviis aegrorum confertim in eodem cubiculo iacentium oneratum, fanis haec loca intrantibus labem inferre posse; & quamprimum eidem libera communicatio cum atmosphaera conceditur, haec effluvia dispersa & divisa virus suum perdere. Vidimus frigus hiemale miasma obtundere & congelare, aestivum calorem illud acuere ac volatilius reddere, & tamen aequae sanam aestivo tempore remansisse atmosphaeram, ac hiemali.

Nulli morbo magis comparari *Compa-*
 potest pestis, quam variolis. Uter-^{ratio pe-}
 que per contagium recipitur; am-^{stis cum}
 borum primum insultum cephalal-^{Variolis.}
 gia & vomitus comitantur; in vario-
 lis febris plerumque intensior est,
 quam in peste; dein prodeunt tu-
 mores singulis proprii, in hac bubo-
 nes, in illis pustulae peculiaris & de-
 terminatae formae; remittunt tunc
 priora symptomata, &, si bona sup-
 puratio succedit, ex utroque morbo
 aegroti evadunt.

Prae-

Praeter haec dantur in variolis , ut in peste , exanthemata symptomatice : in variolis petechiae , & nonnunquam carbunculi ; sed utraque in peste multo frequentius. Accidit quandoque, quod ante tumorum & exanthematum eruptionem per sudores aegri peste liberentur ; sic quoque datur febris variolosa sine variolis. (q) Quibusdam anni temporibus, etsi miasma variolosum adfit, fixum & iners, illos tantum afficit, qui immediatam communicationem cum aegris habent, dum aliis tempestatibus & aëris constitutionibus, volatilius & actuosius factum, longe lateque per varios fomites dispergitur : hoc ipsis cum peste quoque commune est. Inter mille homines unus, vel alter nunquam variolis corripitur, etsi cum variolosis habitet ; sic aliquos vidi, quos pestis nunquam invasit, quamquam contagio diu expositi manserint. Mulier ex
Ger-

(q) Sydenham. Sect. II, Cap. III.

Germania oriunda, fartoris mater, aegrotanti filio adstabat, eius uxori similiter, & septem liberis, omnes, una cum serva, pesti succubuerunt, illa perfecta sanitate semper gaudebat, sanaque permansit. Alia ex plebe Russica anus cum octo infantibus, & duabus aliis mulieribus in uno cubiculo habitabat, praeter hanc, & puerum sex menses natum, omnes pestis victimae fuerunt, & cadavera spatio duorum dierum in eadem domo insepulta iacebant, illa omnes aegros, & cadavera absque ulla cautela saepissime amplexa fuerat, & tamen incolumis remansit; ut & uxor caminorum scoparii, cuius historiam infra referam, (r) quae marito & alii aegroti in eodem cubiculo decumbentibus per totum morbi decursum adstiterat. Talia exempla tamen valde rara sunt, & forte inter mille unicus hoc privilegio gaudet.

Va-

(r) Huius Part. Cap. IV.

Variolarum morbus apud nos (s) multo mitior est, quam pestis, & plurimi inde evadunt; hominesque illum semel passos nunquam corripit secunda vice. In Europam saeculo septimo ab Arabibus ex Asia allatus, continuo inter nos haeret. (t) In his pesti non consonat, quae omnes fere trucidat, quos aggreditur, pluries eundem hominem afficit, & tandem exstincta nunquam in Europa

(s) Kalmukis aequae funestae sunt variolae, ac nobis pestis, unde apud illos mos est, quod, si aliquis istis corripiatur, campos subito mutant, & procul aufugiant, aegrum solum relinquentes cum aqua & cibis, pro aliquot diebus necessariis.

(t) Apud plebem omnes fere in infantia, vel iuventute variolis laborant, cum contagio sine cautela expositi sint; dum procerum proles, durantibus epidemiis variolosis, a commercio reliquorum seclusi tenentur. Hinc explicari potest, cur, antequam inoculatio in aulis accepta fuerat, multi principes variolis in aetate iam provecta decumberent: ab illis enim liberi servabantur, donec infortunio quodam ad ipsos contagium penetraret.

pa iterum apparet, nisi aliunde ad-
vecta. Infitio itaque, quae variolas
adeo mites creat, & homines ab illis,
ut variolae naturales, per totam vi-
tam liberos reddit, quoad pestem
minime convenit, cum experientia
comprobatum sit, hanc illos non so-
lum in variis vitae periodis, sed & in
eadem epidemia, bis, aut saepius oc-
cupare posse.

Nugis & fabulis, quae apud mul-
tos loimographos leguntur, diu in-
sistere, me pudet : astrologiae enim
& praesagiorum tempora praterlap-
sa sunt, imperioque philosophiae natu-
ralis locum cesserunt. Quid igitur
immorabor in refutandis praesagiis
pestis a cometis, & lusibus puero-
rum, (u) dum tumulos construunt,
ac sepulturas fingunt? Stultissima
plebs talia excogitare & credere po-
test : mirum est, quod a Medicis un-
quam accepta relataque fuerint. Ve-
rosimilior videri posset opinio, qua
sta-

(u) Diemerbröck de peste.

statuitur, aves aufugere e locis, quæ pestis deprædatur; sed & hanc falsissimam esse, affirmare non dubito. Non minorem avium cuiuscunque generis numerum toto hoc anno Moscuæ volitare vidimus; nec illæ, quæ caveis inclusæ in domibus servabantur, peius, ac aliis temporibus, se habuerunt, quamdiu aderant homines, qui ipsis pabulum præbebant: sed facile est credere, multas, in tanta rerum perturbatione, negligi, & fame sitique perire. Huc quoque pertinent aliorum somnia, (x) qui imaginabantur, se vidisse nubeculas in aëre natantes, & domos super quas cadebant, inficientes; nec non globos (y) igneos, caeruleos, labem inferentes. Coelum serenum fuit Moscuæ Iulio & Augusto, dein sæpius nebulosum; sed

(x) Schreiber de pestilentia pag. 6. Sorbait conf. de pest. pag. 34. 36.

(y) Sorbait ibid. pag. 137 - 140. & Medic. pract. Tractat. VIII. Cap. XV.

sed simile quid, nemo unquam vidit. Praeterea ab omni probabilitate haec nimis remota sunt, ut minimam fidem ipsis adhibere possimus. Ingenia hominum terrore perculsorum prona sunt, fabulas excogitare, & in maximis infuetisque calamitatibus portentosum & stupendum quid in causis & effectibus exquirere, dum naturalis rerum naturalium decursus observationem negligunt.

CAPUT III.

Curatio Pestis.

Nullum adhucdum notum est remedium specificum adversus pestem, quod miasma in corpus humanum receptum, vi quadam peculiari iners reddere, vel destruere valeat: quin imo, nulla certa curandi methodus ad hanc usque diem innotuit, quae multos sanitati restituat. Initio, & in vigore pestis vis morbi omnium medicamentorum virtutes longe
su.

superat, & adhibitis, vel neglectis artis auxiliis, aegri fere omnes aequae moriuntur; quando mitior facta est, plures sponte sanantur. Hinc fit, quod Auctores, alias fide digni, varia remedia ad curandam pestem decantent, seque illis multos sanasse proclamant. Quantam medicamentorum farraginem apud plurimos pestis scriptores legimus! Quales formulae in eorum libris reperiuntur! ubi contraria cum contrariis, sine ordine & methodo, mixta, nullam veram indicationem illos secutos esse, testantur.

Quamdiu nullum medicamentum specificum notum erit, unicum remanebit, ut inquiramus in naturam morbi, quem miasma creat, observemusque effectus, qui inde sequuntur, conatus naturae, & vias, per quas se malo liberare solet, tandemque symptomata, quae bonum & malum eventum praenuntiant: his cognitis, per analogiam conveniet incedere, & illa in usum vocare, quae
ex-

experientia nos docuit prodesse in morbis, quorum genus propius ad pestem accedit; simul oportebit naturam in conatibus suis iuvare, & obstacula removere.

Ex historia pestis liquet, in infectis affectus nervosos febrem praecedere, hancque ex genere putridissimarum esse, propriis symptomatibus stipatam, quibus a reliquis distinguitur. Constat quoque, paucos dari, in quibus sub forma febris inflammatoriae appareat, & hoc, quando accidit, tantum in primo insultu fieri, dum miasma in nervos agens in valde plethoricis, hanc febrem suscitatur, antequam humoribus corruptionem induxerit, mox secuturam; unde subito ex morbo inflammatorio in putridissimum tunc incidunt.

Haec considerans, & animo volvens, duplicem reperio symptomatum seriem in peste: priora pendent a miasmate nervos afficiente, sicque oeconomiam animale[m] turbante; se-

Distinctio.

K

quena

quentia vero ab ipsis procedunt effectibus miasmatis in sanguinem, huius nempe solutione putrida, & acrimonia peculiari, naturae fermenti sui analoga. Illum statum nervosum, hunc putridum voco.

Status nervosus In primo per sudores miasma nonnunquam eliminatur; cum admodum subtile & volatile sit, coctione non eget, sed poros facile permeat, & per hos, tenuissimis fluidis iunctum, expellitur. Naturam iuvare oportet per ea, quae lenem diaphoresin promovent, qualia sunt, potus tepidi subacidi, infusa theiformia cum succo citri, vel aceto, emulsiones camphoratae, iulapium camphoratum cum aceto, moschus; haec ultima eo efficacius diaphoresin inducere valent, quod nervorum turbas quoque compescant. Si unquam in peste venae sectioni locus datur, hic ille est, quando primae illae nervorum turbae in summe plethoricis gravissima symptomata inflammatoria excitant. Hoc modo
opi-

opitulari debemus in statu nervoso; sed rarissime Medicis opportunitas datur, hanc methodum adhibendi: namque, vel miasma nervos violenter afficiens, quasi fulmineo ictu homines interficit; aut dum leves turbas ab initio creat, artis auxilia plerique respuunt, se aegrotare vix credentes; vel tandem status nervosus nimis brevis est, ut in nostra peste a Julio ad finem Octobris, ubi aliquot horis a prima aegritudine elapsis, status putridus plerumque actutum incipiebat.

Quando miasma iam sanguinem *Status* solvere incipit, ipsumque acrimo- *putridus* niae suae participem fecit, non dubito, quin cortex peruvianus, & acida mineralia, solutioni humorum in febribus putridis vulgaribus adeo efficaciter resistentia, hic quoque maxime conducant. Huic ratiocinio ex analogia ducto, quamquam paucissimi ex illis, quibus ista remedia data sunt, evaserint, experientia nullo modo contraria videtur. Corticis

& acidorum mineralium effectus lentati sunt, magnaque copia per aliquot dies in memoratis morbis ingeri debent, antequam humorum incipientem putredinem sistere possint; pestis has febres, & decursus celeritate, quae citissimam corporum ruinam minatur, & symptomatum violentia, longe superat. In his itaque medicamentis solae desiderantur intensiores virtutum vires, atrocitati, & celeritati morbi adaequatae.

Praeter difficultates a morbo creatas, quamplurimae dantur, quae a multis circumstantiis, tempore pestis occurrentibus, unice pendent, & impediunt, quo minus Medici frequentes accuratasque observationes instituunt, & in medendo methodum sequantur. Plerumque nimis tarde vocantur ad aegros, qui malum celare conantur, ne a sanguineis & amicis violenta manu separentur, & in nosocomia ducantur: plebs omnia medicamenta reiicit, remediis domesticis a mulierculis laudatis, maiorem fidem

fidem adhibens, praecipue dum videt, aequè multos auxiliis medicis utentes hoc perire morbo. In nosocomiis maximo aegrorum numero refertis aër impurus contagiosusque, foedorum vaporum inspiratio, violenta detrusio, terror, moestitia, penuria saepe rerum pro tot aegrotis accumulatis necessariorum, custodum & ministrorum crudelitas, continuo aspectu tot tantarumque miserationum aucta, minima ad singulos aegros attentio, una eademque medela promiscue adhibita, loca misericordiae & charitatis in horrendos acervos calamitatum, sedesque dolorum, & desperationis; templa sanitatis in lethiferas cloacas, mutant; adeo ut mihi mirum videatur, quod unicus ex centum ibi mortem evadere possit. Legamus omnes Loimographos; similes, easdemque miseras reperiemus ubique pestis comites fuisse. Quis ergo accuratas observationes in nosocomiis pestilentialibus factas, unquam expectabit? Quis

ab ipsis peritissimis Medicis, & optimis remediis felices curationes ibi expetet? Accuratae ideoque observationes circa medendi methodos, & remedia, admodum difficiles, & rarae sunt, quando pestis populosas urbes vastat. Civilis administratio, & cura publicae sanitatis prius sic instituenda est, ut civium saluti absque tanto infectorum detrimento consulatur, antequam in arte nostra auxilia quaerere possimus.

Cum in principio omnes peste affecti in xenodochia traherentur, rarissime mihi, reliquisque civitatis Medicis occasio occurrit, medicamentorum indicatorum effectus experiundi; at quando integra civitas infecta, nosocomio similis facta fuit, animus mihi erat illis, quos morigeros reperirem, exhibito vomitorio, corticem peruvianum & acida mineralia magna quantitate dare; sed ad tantum malignitatis gradum pestis tunc pervenerat, ut omnes fere prima, vel secunda die subito, & praeter

ter expectationem morerentur, antequam ipsis propinari potuissent. Mense Septembri mulier 24 annorum cephalalgia corripitur cum febricula & vomitu, mox bubones in inguine, & sub axilla dextris, magnitudinis nucis avellanae prodeunt, alteraque die petechiae parvae per totum corpus; debilis erat, & quasi temulenta, lingua alba, humida, urinae pallidae; de capitis dolore & anxietatibus conquerebatur. Assumptis radicis ipecacuanhae granis viginti, quae vomitum excitarunt, propinabam ipsi decoctum saturatissimum corticis peruviani, cuius libris duabus addideram drachmam unam cum dimidia extracti eiusdem corticis, elixir vitrioli acidi Dispensatorii Londinensis drachmam integram, & syrupi altheae unciam unam: huius medicamenti omni bihorio vasculum trium unciarum sumebar, & praeterea quater de die deglutiebat drachmam dimidiam corticis peruviani in substantia: pro potu ordinario de-

coctum hordei spiritu vitrioli acidu-
latum usurpabat. Bubones mole sen-
sim augebantur, & elapsis aliquot di-
ebus nucem iuglandem aequabant;
in isto statu permanferunt absque ul-
lo suppurationis indicio: aegra pau-
latim melius se habere incoepit, &
hebdomadis spatio, fere in integrum
convaluit: tunc me invito in noso-
comium detrusa est, unde paulo post
egressa, integra sanitate gaudens ad
me venit. Ob causas enarratas rarif-
sime aegrorum curam habere nobis
datam fuit; persuasum tamen habeo,
simili methodo multos ex mortis fau-
cibus eripi potuisse ex illis, in quibus
miasma lentius, mitiusque procede-
bat. Hoc confirmare videntur casus
trium infantum, quorum unus an-
num natus erat, alii iuniores; omnes
pestilentialem bubonem in inguine
gerebant cum febre, & summa de-
bilitate; ipsis decoctum corticis pe-
ruviani cum eiusdem extracto dedi,
unde melius se habuerunt, & bubo-
nes maturati, bonam suppurationem

naſti ſunt. Duo integre convaluerunt; tertius cum iam convaleſceret, convulſionibus a dentitione ortis, ſuffocatus eſt. Eſſi hoc menſe Decembri acciderit, quando morbus multo mitior factus, felicem exitum in multis habebat, huius tamen remedii efficaciam confirmare poteſt, cum infantes ſemper gravius peſte afficiantur, (a) quam adulti, & in tribus ſimul decumbentibus eoſdem ſalutares effectus praeſtiterit.

Sanatio in mitiori tantum peſtis gradu, ut iam retuli, ab acidis mineralibus & cortice exſpectari poteſt; multis, ſcio, data fuiſſe haec remedia, quos non ſolum non ſanaverunt, ſed eorum ne quidem ultimam horam protraxerunt. Nihil praeſtiterunt plurima alia cuiuſcunque generis, nec theriaca, immerito adverſus peſtem decantata, nec camphora, nec ſpiritus nitri dulcis. Unde concludere licet, peſtis atrocem indolem
omni-

(a) Conf. Chenot. de Peſte pag. 169.

omnium medicamentorum hucusque cognitorum, ipsorumque adversus eius naturam quam maxime accommodatorum, vires longe superare, Prae caeteris tamen, analogia, & relatis observationibus inductus, maiorem fiduciam haberem in cortice peruviano & acidis, liberali manu datis; simul debilitati per camphoram, elixir vitrioli, vinum & vesicantia succurrendo. Illi, qui in statu nervoso moriuntur, valida medullae encephali affectione, e medio tolli videntur; alii febre putridissima, peculiaris naturæ.

Emetica. Lenia vomitoria, ut radix ipecacuanhae, nonnullis levamen quoddam attulerunt. Chirurgus, qui ex Anglia magnam copiam pulveris, James' s' powder dicti, (b) attulerat, aliquibus illum dedit; sed non audivi, quod magis profuerit.

Purgantia. Purgantia, & quidem lenissima, omnia pessundabant; ab horum usu
in

(b) Vid. supra Part. I. Cap. I.

in diarrhoeam vix compescendam,
& summam debilitatem aegri inci-
debant.

Venae sectionem Sydenhamus lau- *Venae*
dat in pestis initio, antequam tumo- *sectio.*
res in superficie corporis appareant,
eaeque multos se sanasse refert: (c)
e contra Sorbait (d) tristissima expe-
rientia se edoctum fatetur, pleros-
que, quibus sanguis missus fuerat,
occubuisse. Venae sectionem in pe-
ste valde nocivam, iudico. Nollem
tamen omnino & absolute illam dis-
suadere, si in plethoricis morbum
inflammatorium cum phrenitide sta-
tus nervosus proferret, quod in pe-
ste Moscoviensi rarissime accidit, uti
& in illa, cuius Chenot historiam
tradit. (e)

Quan-

(c) Sect. II. Cap. I. In peste Aleppensi an.
1742 - 1744. largam sanguinis missionem
prima morbi die profuisse, & ea elapsa,
aegris semper noxiam fuisse, scribit Rus-
sel, The natural history of Aleppo p. 242.

(d) Consilia medica de peste p. 76.

(e) De Peste pag. 130.

Quando miasma iam intime humoribus mixtum est, & sanguinem corrumpere incoepit, natura a materia morbi se liberare conatur per depositionem in glandulas externas. Ubi tumere, dolere incipiunt glandulae, fomentis & cataplasmatibus emollientibus laxandae sunt, ut facilius humores huc propulso recipiant, & deinde ad maturationem, & suppurationem perveniant, a quibus aegrorum salus pendet. Hoc fieri intelligimus, si tumores glandulosi mole sensim augentur, dolent, inflammantur cum levamine, & reliquorum symptomatum remissione. Bubones indolentes, flaccidos irritare convenit, addendo cataplasmatibus emollientibus cepas sub cineribus affatas; vel ipsis imponendo emplastra irritantia, diachylum cum gummi, aut meliloti admixto vesicatorio; vel vesicatorium sincerum, si summa aegri debilitas stimulum requirit. Bubo maturus aperiatur lanceola, & curetur, ut abscessus tractari

etari solent; adhibitis interim medicamentis internis putredini resistentibus, & vires refocillantibus: cortex peruvianus his indicationibus quoque omnino responderet. Ulcera a bubonibus pestilentialibus relicta difficile & lente consolidantur. Aliquando, sed raro, bubonibus non suppurantibus, aegri sanantur, tumoresque scirrhusi remanent, qui praeter levissimum tumoris incommodum, nullam molestiam creant. Bubonum germina sponte dissipari quoque visa sunt, dum aegri convalescebant; at similes casus rarissimi fuerunt.

Carbunculus est affectus gangrae-
 nosus mere symptomaticus, & nun-
 quam criticus; quo enim plures, vel
 maiores adsunt, eo periculosior mor-
 bus; (f) hinc quoque anthrax car-
 bunculo peior est. Omnes, qui de
 peste scripserunt, suadent carbuncu-
 los

(f) Conf. Chenot, de Peste pag. 183. 184.
 & vid. supra Part. huius Cap. II.

los scalpello ad vivum usque incidere, quo eschara facilius separetur. In nostra peste scarificationes carbunculorum in multis factae sunt, quae horum mortem minime retardarunt. Separatio escharae est naturae opus, & tantum accidere potest in hoc morbo, quando humorum putrida degeneratio emendata infra iacentes partes a fideratione liberas servare valet; quo facto, sola circulationis vis vasorum sanorum extremitates solvit ab illis, quae sanguinem amplius non admittunt; sicque vasa sana a parte gangraenosa in toto ambitu, & fundo recedunt. Attamen sub his humorum conditionibus, scarificationes, pervia adhuc vasa a pressione liberando, separationem escharae promovebunt, (g) ad quam quoque conferent fomenta

(g) Conf. van Swieten Comment. in aphor. Boerhaav. ad §. 435. Nr. 2. Tom. I. pag. 778. & ad §. 444 & 445. Tom. I. pag. 787. seq.

menta ex decocto corticis peruviani. Ante escharae separationem, si inflammatio adiacentium partium valida est, emollientibus temperari debet. Carbunculus indolens, & collapsus stimuletur fomentis & cataplasmatibus antisepticis irritantibus, & scordio, ruta, cepis. Ulcus auxilia chirurgica requirit, quae in aliis ulceribus conveniunt, pergendo in interno usu medicamentorum antisepticorum.

Vario morbi tempore petechiae *Petechiae* in peste apparent, ut plurimum tamen inter secundam & quartam diem; quo citius, eo peius. Lenticulares & vibices, pessima signa sunt. Puer annum natus, quem pridie sanissimum videram, plures petechias lenticulares coloris violacei in variis corporis partibus ferebat, & inter alias unam in fronte, cuius diameter duas lineas aequabat; eadem die occubuit. Multi petechias unam, vel alteram diem ante mortem gerunt, in plurimis mortem paucis tantum

he-

horis antecedunt. Quo illarum color ad nigrum propius accedit, eo peiores cenferi debent: attamen gradus periculi non semper ex earum colore absolute determinari potest; cum non raro accidat, quod parvae maculae purpureae, pectus & dorsum obfidentes, paulo ante mortem prodeant, (b) & pestis vario modo homines necet, atque impraevisis stupendisque symptomatibus omnem doctrinam fallat; quapropter evadunt, quos eadem hora morituros credidisses; quique ob symptomatum levitatem, exanthematum colorem, & vires constantes, morbum facile superare videbantur, subito e medio tolluntur. Ante quartam diem, nihil pronunciari potest, hac superata, spes recuperandae sanitatis affulget. Quodcunque putridam sanguinis solutionem emendare valet, ad petechias convenit; nulla medicamenta hucusque nota hanc virtutem magis possunt.

(b) Conf. Sydenh. Sect. II. Cap. II.

possident, quam peruvianus cortex,
& acidum vitriolicum. (i)

Lipothymiae frequenter in peste *Lipothymia & Asphyxia.*
observantur, & asphyxiae accidunt,
in quibus mortuis similes jacent: cu-
ram ideoque habeant Magistratus, ut
nemo sepeliatur, nisi constiterit, ve-
re mortuum esse. Hoc eo maiorem
eorum attentionem requirit, quod
vespillones, tot calamitatum conti-
nuo aspectu, omni humanitatis sen-
su orbat, cadaverum acervis eodem
animo plaustra cumulent, ac lanio-
nes mactatis ovibus & vitulis.

Eadem diaeta requiritur, ac in *Diaeta,*
febris putridis. (k) Debilibus &
convalescentibus vinum aqua tempe-
ratum, vel cerevisiam bene fermenta-
tam suavisimus: nihil magis condu-
cit ad spiritus languentes excitandos,
& vires refocillandas.

Vermes teretes saepe per superio- *Vermes.*
ra & anum in peste eiciuntur, non-
nunquam magna copia. Talis ver-
mium

(i) Vid. supra Part. I. Cap. I. (k) ibid.

mium excretio nihil boni praenuntiare solet; nec quidem causa, nec effectus sunt pestis, ut nonnulli crediderunt; sed quando humores, & bilis praesertim, ad summum putredinis & acrimoniae gradum pervenerunt, intestinis illi minus adhaerent, & habitationem ipsis ingratam facile relinquunt.

Gravidae peste affectae fere omnes abortum patiuntur, & haemorrhagia uteri pereunt.

Antequam huic capitulo finem imponam, non possum non sententiam Clariss. Chenot de pestis antidoto referre: (1) „Manet ignota pestis
„vera antidotus, & manebit forte
„semper, nisi aliam a maioribus nostris
„ineamus viam, idoneaque ad
„piscendae certitudini instituamus &
„iteremus experimenta. In simplicibus
„quaerendam esse veram pestis
„antidotum, demonstrat irritus, infestusque
„per tot saecula composi-

,, to-

(1) De Peste pag. 288.

„torum usus. Idem suadet analoga
„eorum quae habemus, paucorum
„quidem, specificorum simplicium
„ratio. Profecto, si opium dolores
„mitigat, cortex peruvianus febres
„fugat, mercurius miasma venere-
„um domat, aut saltem educit, ci-
„cuta scirrhos cancrifos resolvit,
„quis audeat asserere humano gene-
„ri adversus morborum dirissimum
„nullam singularem medelam ab a-
„dorando ter Optimo rerum Autho-
„re creatam & concessam esse; eam
„fors offert in plantis, quas caeterum
„raras, aut etiam non ante visas in
„quadam regione, aut certa eius pla-
„ga, magna copia aliquibus annis,
„temporibusve nasci videmus; quas-
„que deses, quae nos tenet in notis
„remediis, fiducia contemnit, aut
„saltem negligit in observando in-
„curia: fors eam recondunt com-
„posita, sed destructa, aut inefficaci
„virtute. Fors ipsa, quae ad alios
„usus adhibemus, remedia. Fors
„plantae, quarum virtutes ignora-

„ mus, fors quas suspectas habemus,
„ fors ipsae venenosae, animaliave,
„ fors denique mineralia. „

C A P U T IV.

Prophylaxis.

Generales cautelae, quibus fines regionum contra pestem muniuntur, iam apud Europae populos Christianos, ubi necesse est, adeo stabilitae sunt, ut ipsi ubique via interclusa sit, nec nisi incuria intromitti possit. Harum infra mentionem faciam.

In bello cum Turcis. Antequam ad ea deveniam, quae agenda sunt, ad praecavendum ulteriorem contagii progressum in locis, in quae pestis penetravit, haud inutile fore judico, paucis praecipuas proferre cautelas, quibus in bellis cum Turcis, exercitus a peste defendi debeant, & quomodo impediri possit, ne ex theatro belli in alias provincias deferatur.

Sci-

Scimus Mahometanos a pluribus retro saeculis hostibus suis saepe plus nocuisse peste, quam armis. In bellis propter terram sanctam cum Saracenis exeunte saeculo XI ad finem XIII susceptis, tot gentes ex diversis Europae regionibus convenientes, maximam suorum exercituum partem in Asia & Africa hoc morbo perire viderunt.

Capta saeculo XV a Turcis Constantinopoli, & destructo Imperio Orientali, bella saepe inter illos & Germanos, Polonos, Russosque orta sunt, in quibus harum gentium exercitus pestis vastavit, ipsarumque regiones invasit.

In bellis cum Turcis exercitus ab hoc morbo omnino liberos servare difficillimum est: milites post praelia devictorum hostium spolia capiunt, captivos secum ducunt; si pestis tunc inter eos grassatur, vestes infectae, vel captivi illam inducunt. At contagii progressus in exercitibus sistentur, si imperatur, ut omnes

aegri statim in nosocomia deferantur, nullusque inter sanos remaneat; si Medici & Chirurgi attenti sunt ad morborum symptomata, atque, quamprimum deprehendunt aliquem peste affectum, illum in peculiare nosodochium, huic soli morbo destinatum, & ab exercitu convenienter remotum, cum vestibus, lecto &c. mittunt, armatura aceto lota, antequam aliis tradatur; si trophaea aëri libero diu exposita manent.

In urbibus captis, ubi pestis vestigia reperiuntur, prius, quam milites domos intrent, cubicula pulvere pyrio suffumigentur; vel, si fieri potest, illa eligantur, ubi nemo peste affectus decubuerat. Mihi saepe narravit Excell. Comes Petrus Panin, Turcarum Benderae victor, initio obsidionis pestem hanc urbem vastasse, ibique extinctam esse, antequam capta fuerit: hoc fumo pulveris pyrii, in quo die nocteque obsessi haerebant explosione tot tormentorum bellicorum,tribuendum esse

esse credebatur; cui opinioni facile assentior. Certum est, acida omnia feminium pestilentialia destruere; pulvis pyrius ex sulphure & nitro praecipue constat, haec sub detonatione spiritus acidos minerales emittunt, qui vaporum tenuissimorum forma omnia penetrant. Sic pulveris antipestilentialis, quo Moscuae usi sumus, sulphur & nitrum basin quoque constituunt. (a)

Inter loca, quae sunt theatrum belli, & internas provincias limites, vigiliis munitae, ponantur, quas nemo, qualiscumque sit, transire possit. In viis publicis iuxta hos limites exstruantur domus, quae plura conclavia separata habeant, ubi manere debebunt omnes ab exercitu redeuntes, donec pestis suspi-

(a) Aërem nitrosum substantias animales a putredine servare, & incipientem putredinem arcere, constat experimentis celeb. Priestley. vid. eius Experiments and observations on different kinds of air. Sect. VI. pag. 123. seq.

picionem integre exuerint, antequam ulterius progrediantur. Omnia in hisce locis stricte observari debent; vestes arcis inclusae libero aëri exponi; si quis peste afficitur, in nosocomium deferri, & cubiculum, in quo manebat, mundari & fumigari. Nullae merces transmittantur, nisi prius exploratae fuerint; idem cum trophaeis agendum est. Nuncii ibidem literas deponant, quas acu perforatas, aceto immerfas, & super fumo accensi iuniperi exsiccatas, alii, intra limites manentes, deferant.

Pestis ingressus.

Miserrima, ac deploranda est Medicorum conditio a primo pestis ingressu, ad finem usque, nisi, postquam naturam morbi magistratibus declararunt, omnes cautelas cum illis unitis viribus quamprimum adhibendo, adeo felices sint, ut eius primordia, omnibus insciis, suffocent. Quando enim adeo proventa est pestis, ut necessariae cautela naturam mali, & periculum divulgul-

vulgent, omnium contumelias Medici ferre debent, mercatorum praecipue, aliorumque lucri avidorum, qui tunc pestem esse, negabunt, eo quod plura hominum millia nondum interfecerit: unicum ipsis superest, ut conscientia, religio, & amor proximi eorum animos erigant ad ferendas iniustitias, & adversa, quae ipsis undique creabuntur. Omnibus itaque bene perpensis, conscientiae nutum sequantur Medici, propriamque salutem, tranquillitatem, famam, Deo committant. Mense Februario, dum sperabamus, nos pestem in principio suffocasse, ineffabili gaudio fruebamur, convicia illorum laete ferebamus, quos a tanto malo liberos servare posse, credebamus. In summo calamitatis gradu, quando cum tota furiarum acie pestis debacchatur, & nemo amplius de natura morbi dubitat, Medici summis angustiis urgentur, dum, praeter vitae periculum, in quo perpetuo cum suis familiis versantur, tot mortis victimas cadere

vident. Sed, quam infelix ille, cui conscia mens reprobrat, quod negligentia, vel quem cives merito incusant quod inscitia tot homines in tanta mala proiecerit!

*Pestis
primor-
dia clam
suffocan-
da.*

Si in urbe, vel alio quocunque loco, morbus observatur, definitioni, quam dedimus, (b) omnino conveniens; acutus nempe, celerrimi decursus, supervenientibus inter secundam, & quartam diem bubonibus, carbunculis, petechiis variae magnitudinis & coloris, simulque valde contagiosus, cephalalgia, & vomitu ut plurimum incipiens; si simul possibilitas adfit, quod per commercium, vel bellum, aliamve quamcunque viam ex locis, ubi pestis regnat, allatus fuerit; pestem adesse se suspicari, Magistratibus declarent Medici, dum cives, & reliquos incolas illam ce-
lant, ne subitum terrorem iniiciant, & sine necessitate commercio damnum inferant. Cum summum conta-
gium

(b) Supra Part. huius Cap. II.

gium unum ex praecipuis pestis characteribus constituat, impossibile est Medicis, in primo, vel altero homine, qui in regione, vel urbe quadam, simili morbo laborat, praecipue, si pestis in viciniis non grassatur, absolute determinare, illum pestem esse, etsi reliqua eius symptomata adsint. Spatio aliquot dierum hoc dubium solvi poterit, nam si pestis est, reliqui in eodem cubiculo cum aegris habitantes, illa quoque corripientur.

Quando Medici, quorum doctrina & probitas notae sunt, hisce convicti, pestis praesentiam denunciant, Magistratus, nullo respectu habito ad aliorum Medicorum contrarias sententias, salutis publicae curam habeant, aegros & suspectos extra urbem quam citissime relegando in domum ab aliis aedibus remotam, illamque vigiliis circumdando, ne quis cum ipsis communicationem habere possit. Infecta familia nocturno tempore transferatur
sub

sub alio quocunque praetextu, ne pestem suspicentur cives; in unica enim haerens contagium, facile clam suffocabitur. Si Magistratibus adhuc dubium de morbi natura remaneret, aliquot homines capite damnatos cum aegris secludant, horum vestibibus induant, nihilque interim in cautelis negligant: duae, vel tres ad summum hebdomades omnem haesitationem tollent; multo enim citius morbus contagium sequi solet.

Pestis divulgata.

Si plures domus infectae reperiuntur, impossibile est, naturam mali publicum celare, quia necessariae tunc cautelae illam divulgant. Aegri, & omnes, qui cum illis habitarunt, ab omni communicatione cum reliquis incolis impediuntur. Aegrorum supellectilem cremare oportet, exceptis rebus durioris consistentiae, quas aceto lavare sufficiet. Res, quae flammis dantur, non debent manibus tractari, sed forcipibus & baculis, hamis instructis, cor-

corripi & in ignem coniici, cada-
veraque hoc modo plaustris impo-
ni, quibus ad sepulturam feruntur.
Constituantur viri probi & strenui,
qui sua praesentia & auctoritate im-
pediant, ne aliquid furtim auferatur.
Hortentur aegrorum consanguineos,
& amicos, ut, si vestes, vel tale quid
nuperrime ab illis acceperint, haec
comburant; ac Medici diligenter
observent, an istorum nullus in mor-
bum incidat.

Consilium sanitatis ex proceribus
quibusdam, duobus, vel tribus Me-
dicis, & totidem praestantioribus ci-
vibus constans, sub Magistratuum
auctoritate omnia dirigat, quae ad
publicam sanitatem pertinent. Ur-
bem in regiones dividet, in quarum
singulis constituet Medicum, qui
omnes aegros visitabit, dato iussu
omnibus civibus, ut quando ex ipso-
rum familia aliquis aegrotabit, quam
primum notum faciant; statuetur
quoque, quod nemo sepeliri poterit,
nisi prius Medicus cadaver inspexerit,
sche-

schedulamque dederit, qua constet, an peste, aliove morbo mortuus sit. Ad hoc peculiares mercedes Medicis dabuntur : si Medicorum numerus non sufficit, Chirurghi iisdem officiis fungi poterunt.

Plebis egestas, aliorumque avaritia, semper & ubique praecipuae fuerunt causae, quae contagium disseminarunt. Parentis, vel consanguinei mortui hereditate privari, aegre fert pauper, qui plus famem, quam mortem timet, iniustitiamque se pati persuasus, clam aliquid auferre conatur; alter lucro allectus, omnem metum deponit, dummodo vili pretio emere possit. Unicum, & efficax datur huic malo remedium, sine quo ab omnibus reliquis cautelis nihil sperandum est: ex aere publico constituatur pecuniae summa, qua omnia, quae comburuntur, statim solvantur. Deploranda enim satis est illorum conditio, quorum familias pestis occupat, qui proximos amittunt, & a reliquis seclusi, mortem

ex-

exspectant; cur adhuc debent rebus suis spoliari, nullamque spem alere posse, sed extremam praevidere paupertatem, si evadunt? Eligendi sunt cives, qui rebus cremandis iustum pretium statuant, illud solvant, vel pecuniam hanc deponant in locum publicum, inscriptis nominibus illorum, ad quos pertinet, ut ipsis, si morbum superant, vel eorum heredibus, si moriuntur, restituatur. Sumtu publico tam aegri, quam suspecti ali debent, necessariaque ipsis suppeditari: humanitas, & reliquorum incolarum salus id exigunt. Ad hos usus magna pecuniae summa in promptu sit, quo, si necessitas urgeat, nihil moram patiatur. Si a principio pestis omnia sic ordinantur, multis expensis opus non erit, contagium facile sistetur, & malum in incunabulis suffocabitur. Exstincta peste, tamdiu seclusi adhuc remanere debent omnes, qui convaluerunt, vel aegris adstiterunt, donec certo & absque omni dubio constiterit, nihil

hil amplius ex illorum commercio reliquis civibus timendum esse. Usus apud omnes gentes Europaeas ad quadraginta dies explorationis tempus protulit, unde quadrantana (quarantaine) nuncupatur, de qua re mentem meam infra patefaciam. Antequam libero civium commercio restituantur, omnes vestibus exuti, aceto laventur per totum corpus, novasque induant; priores cum suppellectile comburantur, & domus pulvere antipestilentiali suffumigetur. Quibus peractis, reliquae cautelae nondum negligendae sunt; sed per plures menses adhuc inquirendum est, an nullibi seminium lateat; utrum nemo vestes, vel merces infectas in arcis, aut sub terra absconderit: nam ex tali fomite pestis inopinate recrudescere posset. Sarcinis inclusum seminium pestilentiale, vel fascibus contentum, peius fit, atque sic ad magnam distantiam deferri potest, ac diutissime servari. Mora in sarcinis bene rectis, & clausis, vis eius dele-

lete-

leteria adeo augetur, ut exempla dentur hominum gravissimis symptomatibus affectorum, vel subito mortuorum, dum tales sarcinas aperiebant (c). Anno praeterlapso, postquam siluerat Warsaviae pestis, dum hanc urbem *Erndtel* transiret, Mariaeburgum & Gedanum cum aula regia discedere debuit: in oppido Langensfurt aurigae uxor puerperio proxima, mense Octobri, culcitras abstulit, quibus ante annum peste mortui incubuerant. His usa mox peste corripitur cum bubonibus in inguinibus; paulo post feliciter peperit, sed haemorrhagia uteri oborta, periit una cum infante. Maritus brevi post eodem morbo cum bubonibus & carbunculis mortuus est, ac plures alii infecti sunt, quorum ultra viginti moriebantur. Haec infectio ad Februarium usque durabat sine insigniori tamen strage, quia aulici per plures

(c) Antrechaux Relation de la peste pag. 65, &c. Chenot. de Peste pag. 166.

res villas & pagos dispersi erant, donec sub mensis Martii initium cessaret penitus. (d)

Pestis grassans. Quando malum altas radices iam egit, res multo difficilior evadit, maximaque calamitas imminet; nondum tamen omnino desperandum est: namque, si ex una parte magistratus & consilium sanitatis omnem curam impendunt, atque ex altera cives non reluctantes sunt, forte adhuc sisti poterit, favente praesertim anni tempestate. Primum est praecavere, ne in viciniam & alia loca deferatur. Notum omnibus faciant mandato typis expresso pestem adesse, contagium in atmosphaera non haerere, sed per solum aegrorum & rerum infectarum contactum propagari; omnes hortentur incolas, ut mandata pro salute publica, singulorumque conservatione, data, strictissime observent; vestes, & suppellectilem, qui-

(d) Erndtel Warfavia physice illustrata pag. 171. 172.

quibus alii usi sunt, non emant: hasque vendere nemini licitum sit. Praeterea, si in una tantum urbis parte pestis haeret, communicatio cum reliquis intercludatur.

In principio pestis, dum paucae tantum familiae infectae sunt, publica salus exposcit, ut extra urbem, vel in eadem in locum remotum relegentur, omnisque ipsis communicatio cum reliquis incolis intercludatur; quod quidem cum minimo, quantum fieri potest, illarum incommodo, atque cum humanitate ac mansuetudine peragi debet. At, ubi calamitas, infortunio vel neglectu priorum cautelarum, eo devenit, ut multos iam invaserit pestis, ac per totam civitatem dispersa sit, nulla amplius spes remanet, hisce penitus illam eradicari posse. Inhumanum tunc barbarumque foret, tot infelices familias disturbare, aegros a sanis violenta manu separando, patrem liberorum, uxorem mariti, senem consanguineorum praesentia & solatio

tio orbando. Haec in talibus circumstantiis malum gravius reddunt, aegros morbum celare cogunt; praeterea ne quidem loca satis ampla & commoda parari possunt, quae tantum aegrorum numerum contineant. Nihil tamen negligendum est, quo tam atroci malo, per contagium longe lateque serpenti, obstemus.

Tantum est in calamitoso hoc rerum statu infortunium, ut, quodcunque excogitare potueris, nihil humanitati, qua miseris & afflictis succurrere debemus, & salutis publicae, aequae ac ex omni parte accommodatum reperiēs. Si patres familias, uxores, liberos, aedibus suis extrahis, & in nosocomia protrudis, unicum solatium aufers, quod miseris superest, calamitatem calamitati superaddis, hominesque in desperationem, nullis vinculis coercendam, inducis. Etsi minus atrox aliud extremum videatur, dum omnia negliguntur, & contagium sibi relinquitur, aequae crudele est, & publicae
rei

rei funestum ; pestis enim vastabit omnem civitatem, integrasque provincias. Medium itaque inter haec extrema eligendum est.

Nosocomium cum adiacentibus aedibus, (e) vel integrum suburbium destinentur pauperibus peste affectis ; necessaria ad victum & curationem-

(e) Aegri sic in plures domos dispersi, minus sibi invicem nocebunt, aërem puriorem haurient, & facilius in sanitatem restituentur. Mead suadet, ut omnes peste aegrotantes in campis sub tentoriis iaceant ; nihil efficacius ad sistendum contagium fieri posse arbitror : hoc propter anni tempestatem, vel clima, aliasve circumstantias saepe impossibile est ; tunc saltem portae & fenestrae cubiculorum, in quibus decumbunt, apertae servantur, & aër in illis in perpetuo motu teneatur. Ventilatio praecipua causa mihi videtur, cur in exercitibus, dum castra tenent, pestis minorem stragem edat : namque, etsi parum, vel nihil ventus in miasma humoribus intime mixtum agere possit, effluvia tamen secum rapit, & citius dissipat, adeoque sani ab aegris non tam cito, nec facile inficiuntur.

tionem ibi sic ordinata sint, ut ea sponte & lubenter isti petant, sed nemo cogatur. Reliquis domi iacere liceat, dummodo commune quoddam signum aedibus infectis affixum sit, quo facile dignoscantur; ut illas, nisi caute, sani non intrent. Notum interim faciat Consilium sanitatis, quo modo sani circa aegros se habere debeant, portas nempe, vel fenestras apertas servare, a spiritu aegrorum, effluviisque corporum & excrementorum cavere, cubicula vaporibus aceti saepe fumigare, & quantum fieri potest, corpora, vel res infectas nudis manibus non contrectare, & si hoc acciderit, illas aceto illico lavare.

Sacerdotes, Medicos, Chirurgos, ministros, cum bono stipendio constituere oportet, qui pestiferorum curam gerant.

Magistratus curent, ut cadavera non diu insepulta maneant, at eo tantum temporis spatio, ad absolutam mortem determinandam necessario.

Ves-

Vespillones a contagio defendantur vestibus & chirothecis ex tela piceata factis, quas aceto saepe lavent; cadavera manibus non contrectent; varia instrumenta excogitari possunt, quibus illa prehendent.

Loca sepulturarum ab urbe, & viis publicis, aliqua distantia remota sint; cadavera coniiciantur in foveas profundas; & ad effluvia coercenda, impediendumque, ne canes, vel corvi carnes auferant, strato terrae tegantur.

Iam saepius demonstravi, atmosphaeram, in ipso pestis furore, sanissimam, & minime contagiosam fuisse, non solum tempore hiemali, sed etiam fervente aestate mensibus Iulio & Augusto, quibus tempestas Moscuæ aequè fervida esse solet, ac in aliis Europæ partibus, exceptis summe meridionalibus; thermometrum enim Reaumurianum fere continuo tunc gradus caloris 16 ad 32, & nonnunquam 24 medio die in umbra notat. At, si multa peste mor-

tuorum cadavera diu insepulta iacere, & putrescere finantur, atmosphaeram effluviis suis adeo onerare poterunt, ut ista, per quam morbus alias non propagatur, contagiosa, aestivo praesertim tempore, evadat, & in viciniam inevitabilem, omnibusque exitiosam labem inferat. Notum est, putrescentia animalium cadavera summum foetorem spargere effluviis, quibus circumfusam atmosphaeram repleant, quae, quamquam miasma pestilentielle non contineant, febres tamen putridas malignas inducunt. Plures Auctores historias talium morborum epidemicorum referunt, quos creaverat mephitis exhalans ex congestis cadaveribus, hominum post praelia, animaliumve in aquis stagnantibus, vel littoribus putrescentium. Inter alios Forestus (*f*) historiam refert morbi epidemici admodum maligni, excitati a pisce ingentis molis
ex

(*f*) Libr. IV. Observ. IX. Tom. I. p. 202.

ex genere cetaceorum, in littore maris putrescente. Quanto vero magis in peste, ubi effluvia aegrorum fanis hominibus adeo exitiosa sunt, similis mephitis vim deleteriam possidere debet.

Miasma pestilentielle per ventila-^{Ventila-}tionem difflatur; sed minime inde ^{tio.} concludere vellem, ad ipsum ex vestibus, culcitris, lana, gossypio, pellibus & similibus substantiis expellendum, sufficere eas libero aëri & vento expositas tenere; ignoramus enim, quantum temporis spatium ad id requiratur, & observationibus constat, in locis, ubi pestis siluerat, multo post morbos natos esse ex solo attactu rerum, quibus aegri usi fuerant, & quae tantum congestae, etiam in aëre libero, manserant. Diemerbroek (g) historiam narrat Pharmacopaei, qui, dum stramen, cui ante octo menses lectus famuli
fui

(g) De Peste Libr. IV. observ. 119.

fui peste decumbentis impositus fuerat, & quod per autumnum & hiemem vento, pluviis, frigori, sub parvo tecto expositum manserat, casu dextro pede movet, acrem, ac pungentem dolorem in inferiori cruris parte prope pedem sentit, ac si fervida aqua combusta fuisset. Sequenti die epidermis in magnam vesicam elevabatur, qua pertusa, effluxit aliquid nigricantis aquae; & sub illa vesica carbunculus pestilens inventus est, qui vix duabus septimanis sanari potuit, alias bene se habebat. Quis ergo absolute determinare poterit, quamdiu, & quodnam ventilationis genus haec, vel illa substantia infecta requirat, ut ab omni nociva particula liberetur? Cumque hoc sub variis gradibus caloris, frigoris, humiditatis, & siccitatis atmosphaerae admodum variare debeat, multo tutius semper erit, grassante peste, substantias, quae seminium pestilentia-

tia-

tiale foveant, (b) flammis tradere, duriores vero, ut ligna & metalla, aceto lavare.

Aër nosocomiorum corrigetur, & vis eius lethifera destruetur continua eius renovatione per portas & fenestras apertas, nec non accensa saepe pulveris pyrii parva quantitate, vel aceto super lateres candentes affuso: conclavia alta sint, & quantum fieri potest, pauci in eodem cubiculo iaceant. Sacerdotes, Medici, Chirurgi, omnesque ministri, super vestes pallium induant ex tela piccata factum, similesque chirothecas & ocreas; has aceto saepe lavent, atque spongiam aceto

(b) Harum praecipuae sunt lana, pelles, plumae, gossypium, cannabis, panni, linteam, sericum, charta. Farina, vinum, aqua, miasma nunquam recondunt, nisi multas particulas heterogeneas contineant, quibus inhaeret: acetum illud destruit. Corpora duriora, metalla, ligna, vitrum non penetrat, sed eorum superficiei adhaerere potest.

to imbutam ante nares & os teneant.

Purificatio aedium infestorum.

Aedes & conclavia, in quibus pe-
ste affecti decubuerunt, purificantur
fumo pulveris pyrii. Moscuae sum-
mo cum successu usi sumus pulvere,
quem antipestilentialem vocarunt,
cuius basin constituebant sulphur &
nitrum, additis furfuribus, & vege-
tabilibus quibusdam, abrotano, bac-

Pulvis antipestilentialis.

cis Iuniperi & similibus, nec non re-
finis; sed hae resinae inutiles omni-
no sunt, & pulveris pretium augent.
Spiritus acidi minerales per detona-
tionem nitri cum sulphure elicit, &
fumo vegetabilium commixtorum
diu suspensi tenentur. Fortior, vel
mitior hic pulvis paratur, iuxta ma-
iorem minoremve proportionem sul-
phuris & nitri ad reliqua. Cubicu-
lum, quisquiliis prius combustis,
denso fumo repletur, iniecto super
prunam candentem hoc pulvere;
portae & fenestrae clauduntur, ut fu-
mus diutius servetur. Pulmonibus in-
festus est, & homines suffocat; ille
qui

qui pulverem carbonibus ignitis iniicit, festinanter aufugit; hocque spatio aliquot dierum ter, vel quater repetitur; & deinde liber aëri aditus per portas & fenestras datur.

Dum vestes, culcitrae, stragula, *Combustio.*
&c. quae aegris usui cesserunt, comburuntur, caveant homines a fumo; nam volatiliores miasmatis particulae calore in atmosphaeram elevari possunt, antequam vi ignis destructae fuerint. „Sic (refert Chenot)
„ministrum purificationis, qui im-
„prudens adverso fumo se exposue-
„rat, ex combustionem supellectilis
„infectae, pestem domum retulisse,
„vidimus. „(i) Non solum pro ad-
stantibus contagii periculum a combustionem rerum infectarum timent
Sorbait (k) & Lobb; (l) sed etiam,
ne per urbem spargatur. Miasma ad
aliquam distantiam in atmosphaera disper-

(i) De Peste pag. 119.

(k) Consilia de peste Viennensi pag. 52.

(l) Of the plague pag. 356. seq.

dispersum & dilutum, iners fit . nihilque ex combustione supellectilium infectarum timendum est, nisi prope adstantibus, & fumo densiori ab initio expositis; quod quoque praecavebitur, dum simul pulvis pyrius, vel antipestilentialis in ignem conicietur, qui vaporibus suis miasmatis particulas, si aliquae in fumo haerent, destruet. Multo tutius est, res infectas cremare, quam, ut nonnulli Auctores suadent, scrobi infodere, terraque, vel calce viva operire: avaritia enim plures propellere posset ad illas effodiendas.

Acetum.

Acerum seminium pestilens quoque destruit, substantiis duris, & firmis adhaerens; ubi vero intimius in fomite irretitum est, ut in pellibus, lana, gossypio, &c. in illud immediate agere non potest; sed acida mineralia sub forma vaporum eorum poros, intimioresque recessus penetrant, & seminium ibi reconditum innoxium reddunt, dummodo vapores satis densi sint, ut nullam particu-

ticulam miasmatis intactam relinquunt: at illa tunc ipsos pannos & pelles corrodunt. Notum mihi est, experimenta cum pulvere fumali antipestilentiali Moscuæ instituta esse; pelles nempe infectas, illoque suffumigatas hominibus capite damnatis datas fuisse, ut illas induerent, hosque sanos permanfisse: sed, cum haec sub finem pestis facta fuerint, quando tempestas gelida erat, (m) & miasma debilius, non inde concludere licet, pelles, similesque substantias infectas, hoc modo suffumigatas, omni tempore periculo vacuas esse. Minima atomus contagiosa, quae vaporum vim forte effugerit, omnem spem fallit. Prudentius itaque, & tutius semper erit in tanto rerum discrimine, suppellectiles infectas cremare; nec detrimentum multo maius combustio afferet, quam suffumigatio, quae debito modo peracta, substantias corrosas, & fere inutiles relinquit.

Ace-

(m) Vid. supra pag. 91. not. g.

Acetum prophylacticum Acetum prophylacticum, vulgo *Vinaigre des quatre voleurs*, parte famae immerito acquisita spoliare debeo, cum eandem solummodo vim prophylacticam possideat, ac acetum vini genuinum, & adversus contagium nihil magis, quam hoc, praestet. Virtutes ideoque, quas aceto in genere adscripsi, illi quoque tribundae sunt, at nihil ultra.

Praeiudicia. Inter praeiudicia circa pestem, primum locum tenet opinio vix non generalis, quod terror hunc morbum, dum grassatur, inducat; vel saltem, quod timidi & terrefacti facillime ipso corripiantur. Dum pestis Moscuam depraedabatur, nobiles fere omnes aufugerant, remanebant tantum, praeter magnam plebis partem, aliquae familiae nobiles, mercatores, & extranei; plebe excepta, reliqui incolae terrore perculsi erant, etsi variis argumentis eorum animos errigere conaremur, asserentes, ipsis nihil timendum esse, dummodo caute & prudenter viverent.

rent. Plebs e contra praedestinationis quibusdam principiis imbuta, nihil timebat, & quando illam de necessariis cautelis pro singulorum conservatione monebamus, respondebant multi, cum capillus ex capite hominis sine Dei voluntate cadere non possit, nullo modo sibi formidandum esse, si ultima hora a supremo Numine statuta, nondum instaret; si vero advenisset, omnes cautelas vanas & inutiles esse. Arguebamus, & cum nobis sapientiores, rationem & judicium Dei dona esse, hominibus ab adorando orbis Creatore data, ut bona a malis diiudicare possint, haecque vitare, & illa acquirere fatagant; sed omnia incassum. Supellectilem mortuorum vel hereditate clam accipiebant, aut furtim auferabant; aegros, & cadavera nudis manibus contrectabant, haecque, antiquo suo more, osculabantur. Incauta & temeraria plebs sola fere calamitatem tulit, dum reliqui, quam-

N

quam

quam meticulosi, tamen incolumēs in eadem urbe remanserunt: unde concludere debemus, timorem & terrorem tempore pestis, illam minime inducere, nec audacem animum, eam avertere. Uxor mea, dum, mense Augusto, multi in vicinia moriebantur, audit mulierem, quae pridie cum alia in domo nostra habitante communicationem habuerat, peste succubuisse; ex subito terrore, febre inflammatoria corripitur cum cardialgia. Sanguine bis ex pede detracto, altera die melius se habet, sed adhuc febricitans: tunc cubiculum intrat eius amica, e villa proxima, ubi pestem nondum grassari credebamus, recurrens; & flendo narrat, se aufugisse, & asylum amicae petere, quia eodem mane ruri, ante cubiculi sui portam, servam suam peste mortuam invenit. Hoc audito, in animi deliquium aegra incidit, omniaque priora symptomata redeunt, & morti proxima per aliquot dies jacet. Convaluit tandem
nec'

nec ipsa, nec eius amica quidquam pesti simile passae sunt. Innumeras historias referre possem morborum ab animi pathematibus, vigente peste, ortorum; nulla praeteribat dies, quin accersiti fuerimus ad aliquos ex terrore in hunc, vel illum morbum lapsos. Unicum hoc animi pathematibus tribuere vellem, quod infecti inde gravius afficiantur, aegri peius se habeant, & difficilius in sanitatem restituantur; validos enim affectus nervosos in multis ista producant, & perspirationem liberam impediunt.

Ex eo quod refertur (n) Hippocratem Atheniensium pestem fugasse accensis ignibus, multi Auctores illos pestis tempore commendarunt. Moscuæ a pestis initio, non tantum in plateis, sed ante singulas domos, ignes ex variis vegetabilibus accende-

(n) Galenus de Theriaca ad Pison, Lib. I. cap. 16. & Aëtius Lib. V. cap. 94.

derunt, adeo, ut tota urbs denso fumo continuo tegeretur. Contagium non lentius inde serpebat, nec magis parcebat familiis, quarum aedes pluribus ignibus circumdatae erant. Legitur, idem accidisse in peste, quae anno vigesimo primo huius saeculi urbem Tolonem (Toulon) in Gallia vastavit. (o) Si morbus epidemicus Atheniensium, de quo agitur, vera pestis fuit, absque omni dubio, soli ignes illum fugare non potuerunt; sed aliae circumstantiae debuerunt concurrere ad delendam tam atrocem luem, praecipue in regione calidissima. Potius credendum mihi videtur, fuisse morbum popularem, inductum ab aëre inquinato exhalationibus putridis, in urbe, in quam praeter cives multitudo hominum
ex

(o) D'Antreehaux Relat. de la Peste de Toulon chap. 22. pag. 148. & conf. Lobb of the plague pag. 54. 55.

ex agris congesta fuerat; (p) eas correxerunt ignes cum herbis aromaticis accensi, vel dissipavit ventus ignis ope excitatus, & sic morbo
epi-

(p) Plutarchus, in vita Niciae Atheniensis, Hippocratis coevi, causam huius morbi epidemici sequenti modo refert (versione Gallica D. Dacier utor) „Et „pour cequi est de la peste, dont Athenes fut affligée, le principal reproche „en est du a Pericles, qui enferma dans „la ville, à cause de la guerre, tout le „peuple de la campagne, cequi par le „changement des lieux, & par la difference maniere de vivre produisit cette „horrible contagion. „Plutarque dans la vie de Nicias, edition in 4. de M. Dacier Tom. IV. pag. 531. Pericles accusatur morbo epidemico ansam dedisse, rusticolas, propter bellum in urbe includendo: concursus & coacervatio tot hominum in urbe clausa potius, quam mutatio locorum & vitae generis rusticolarum, ut Plutarchus credit, hunc morbum produxerunt. Omni tempore, & in omnibus regionibus observatum est, febres putridas epidemicas, & contagiosas vastare urbes obsessas, magno hominum numero repletas.

epidemico finem imposuit : namque Hippocrates verbo λοιμός non intellexit pestem proprie dictam, sed communem pluribus in eodem loco degentibus febrem ; dum enim febrium divisionem tradit, dicit : „ Febrium autem duo sunt genera : „ unum quidem omnibus commune „ pestis (λοιμός) appellatur, alterum „ vero ob pravam dietam priva- „ tam, prava diaeta utentibus con- „ tingens. „ De Flatibus Cap. 3. Conf. van Swieten Comment. in aphor. Boerhaav. ad §. 566. Tom. II. pag. 10.

Præservatoria. Omnia præservatoria a Loïmographis decantata referre, nimis tædiosum foret ; præcipua eligam, quibus facile intelligetur, quid de reliquis censendum sit. Omnes fonticulos commendant in brachio, aut crure, vel in utroque simul, pluraque exempla referunt hominum inter peste affectos viventium, qui eorum ope incolumes permanferunt. Nonnulli Moscuæ fonticulum gesta-
runt,

runt; ipsemet per integrum annum fonticulum in brachio meo sinistro apertum servavi; sed, cum reliquas cautelas non neglexerim, aequae ac alii Medici, qui fonticulis carebant, a contactu aegrorum & rerum infectarum caventes, nihil inde concludere possum. Clariss. Yagelsky, qui res praecipui nosocomii pestis dirigebat, mihi narravit, inter Chirurgos, qui ibi aegrorum curam habebant, quatuor fonticulum gestasse, & nihilominus mortuos esse; se tamen ignorare, an non labore nimio onerati, fonticulos suos deligare, & apertos servare, neglexerint. Quapropter res adhuc in dubio haerere mihi videtur. Quum tamen a multis commendati sint, & parum incommodi creent, omnibus, qui inter pestiferos habitare coguntur, eosque in nosocomiis visitare, fonticulum habere suadeo, non neglectis aliis cautelis, ne spe frustrata, peste corripiantur, vel, dum ipsi illius immunes sunt, alios inficiant. Medici & Chi-

rurgi, qui aegros in privatis aedibus iacentes caute, & prudenter visitant, non adeo contagio expositi sunt, & ab illo magis cavere possunt: cum vero in orphanotrophium pestis forte penetrare potuisset, ubi plurimi cautelas, quas praescripseram, invite observabant, pestisque inter tot infantes, custodes, ministros, magnam stragem edidisset, fonticulum ideo ferebam, ut, si hoc accidisset, abundantem suppurationem, quam Auctores necessariam existimant, iam haberet.

Gonorrhoeam virulentam, & ulcera a peste tueri, non pauci credunt. Plures his affectibus laborantes pestis victimas vidimus. Quamquam in tanto aegrorum numero multi reperirentur, qui cachexia, & variis morbis chronicis afflicti erant, videbatur tamen contagium sanos, vegetosque, facilius afficere, quam debiles & senes. Nobilis senex in summo gradu podagricus a peste immunis per-

permanfit in eodem cubiculo, ubi eius uxor hoc morbo occubuit, & dum fervi utriusque fexus ab ipfa infecti fuerant.

Optimum remedium prophylacticum ab aliquibus habebatur fpiritus nitri dulcis, cuius guttas viginti, vel triginta cum faccharo faepe deglutiebant: alii corticem peruvianum hoc fcopo varia forma fumebant; at, cum contagium fimul vitarent, horum vis prophylactica quoque valde dubia eft.

Morbi atrocitatem, & contagii *Amuleta* vim confideranti non mirum videbitur, omni aevo homines varia prophylactica excogitaffe. In amuletis quoque fpecificas virtutes quaefiverunt, quae ipfos defenderent a morbo, quem occulta quadam facultate tam multos aggredi videbant. Horum praecipua funt arfenicum & camphora: illud in petia inclufum, & filo e collo fufpenfum, fuper fternum, vel ad fcrobiculum cor-

cordis ferunt; (q) hanc variis vestium partibus insuunt, vel in oculis portant. Nihil ab hisce & reliquis amuletis expectandum esse, omnia a priori aequae, ac a posteriori evincunt. (r)

Tabaci fumus. Eximias virtutes adversus contagium pestilens Diemerbroeckius fumo tabaci tribuit, & post illum alii Auctores, adeo, ut generalis opinio evaserit, hunc fumum illud arcere. Scimus tamen Turcas continuo fistulam, qua fumum tabaci hauriunt, in ore tenere, & pestem nihilominus apud eosdem quotannis multos truci-

(q) Non solum ad arcendam pestem nihil praestat; sed Diemerbroeckius vidit amuletum arsenicale, quod impostores magno pretio pro summo prophylactico vendebant, pluribus ardorem internum ac cordis anxietatem, & in medio pectore, ubi illud gestabant, pustulas nigricantes creasse, adeo ut peste se correptos esse, crederent: abiecto amuleto, illa evanescebant. Diemerbroeck de Peste Libr. IV. Cap. 99.

(r) Conf. Chenot. de Peste pag. 242.

cidare. Haec consideratio non potuit praeiudicium tollere : adeo difficile est receptam opinionem, quamquam falsissimam, ex hominum mentibus evellere ! Dum pestis Moscuae caput extollebat, multi nobiles Russi, omnesque extranei, in fumo tabaci, ut sacra anchora, omnem spem ponebant : qui illi assueti erant, saepius fistulam fugebant, alii paulatim assueverunt ; usque dum plures viderint ex infima extraneorum gente peste sublatos, quibus huius fistulae usus maxime familiaris erat. Orphanotrophii caminorum scoparius, qui olim miles castra Borussiae secutus fuerat, fumum nicotianae in tantis deliciis habebat, ut illum a summo mane ad vesperam quotidie hauriret ; hincque se contagio impentrabilem iactabat. Mense Septembri cautelas adhuc spernens, nocturno tempore sepe transcendit, uxorem in alia urbis parte habitantem, amicosque invisurus. Cephalalgia subito correptus, incoepit vomere ; altera die

die bubones sub axilla & in inguine apparuerunt cum summa virium prostratione, & notabili febre, spatioque quadraginta octo horarum, mortuus est: paulo post illum secutus est puer duodecim annorum, ipsi famulans, qui magnum bubonem flaccidum sub axilla gerebat.

Creditur vulgo, grassante peste alios morbos non occurrere. Eodem anno 1771 morbos sporadicos cuiuscunque generis curandos habui, imo & morbilli epidemice regnabant. In monasterio ad S. Simeonem, ubi suspecti detinebantur, plures infantes morbillis correpti sunt.

*Cautelae
perennes
in locis
contagio
expositis
& finibus
Provin-
ciarum
Turca-
rum ter-
ris confi-
nium.*

Ex antecedentibus pater, quam necessarium sit acribus custodiis se-
pire limites provinciarum Imperio
Turcico confinium, ne transitus ho-
minibus, & mercibus concedatur,
nisi prius omnem contagii suspicio-
nem deposuerint. Difficile est, exa-
cte determinare temporis spatium ad
integram securitatem necessarium;
pendet enim, quoad merces, non so-
lum

lum a varia earum natura, magis minusve fovendo feminio apta, sed etiam a diversis, quibus explorantur, methodis. Pelles, lana, gossypium miasma intimius recipiunt, & arctius foveant, quam cannabis & sericum: substantiarum solidiorum, metallorum, lignorum, &c. superficiei tantum adhaeret, unde facile difflatur, vel eluitur. Si sacci gossypium & lanam continentes evacuantur, glomeres solvuntur, & expanduntur, explorationem multo tutiorem esse, cum Clariss. Chenot (s) credo, alia superficiali, quam in plurimis locis in usu esse, asserit. Miasma in hominibus diu latere non potest, quin effectibus suis, peste nempe, se prodatur. Quamquam arduum sit pronunciare, quantum temporis ad hoc necessarium est, videtur tamen moram exploratoriam pro solis hominibus ultra debitum forsitan terminum produci, quando ad quadraginta

(s) de Peste pag. 215.

ta dies extenditur. (t) Sed apud singulas nationes varius usus obtinet, longa experientia confirmatus, a quo recedere tutum non est.

Nullo argumento magis demonstratur harum cautelarum necessitas, quam integra securitate qua gaudent regiones, in quarum finibus strenue observantur, etsi pestis vicinas saepe depopulata fuerit; nec non horrendis calamitatibus, quas minimus in illis neglectus induxit. Hoc testantur clades Massiliae, Olyssippione, Messanae, & Moscuae, eo quo vivimus saeculo, ortae. Filum lineam longum, pure varioloso imbutum, post plures menses, & fortasse annos, variolas producere valet in homine sano, qui dein per contagium mille alios inficit; hique singuli totidem centra fiunt, ex quibus infiniti radii contagiosi procedunt. Eadem vis miasmatis pestilenti inesse observatur; quanta ergo cura ipsi aditus praeclu-

(t) Conf. Cheno, de Peste pag. 208. seq.

cludi debet, & diligenter caveri, ne minimae seminii particulae introitus detur? Sarcinae omnes solvantur, merces, vestes libero aëri exponantur; saepeque illas ministri nudis brachiis moveant, ad indagandum, an contagiosum quid inhaereat.

Quando advena aegrotat, & pestis symptomata superveniunt, eius suppellex comburatur, exceptis metallis & lignis, haecque aceto immergantur, vel ipso laventur: omnes, qui cum eodem homine communicationem quamdam habuerunt, suspecti habeantur.

Summam rerum sanitatis agenda-
rum potestatem in his locis tribuere
oportet viris probis, morum integritate, & amore in patriam praeditis, quos nulla unquam ratio, nullus metus a muneris officiis dimovere possint. Medicos & Chirurgos eligere convenit, quibus pestis, cum variis suis symptomatibus, nota sit, qui forti animo praediti sint, & minime meticulosi, quo omnia in casu
du-

dubio placide observare queant, ne vanum terrorem iniiciant, vel perniciosae securitati indulgeant.

Methodus, qua Orphanotrophium Moscuense a peste liberum servavi, dum dira haec lues, quae urbem tredecim menses occupavit, sex ultimis tot hominum milia iugulabat; ut quisque facile intelligat, quomodo se, suamque familiam, integras domos privatas & publicas, grassante peste, ab illa tueri possit.

Orphanotrophium (u) in medio urbis situm est, ad confluentem Yausae & Moscuae. Locum occupat, cu-

(u) Hoc innocentiae & infortunii asylum inter omnes per totam Europam eiusdem generis publicas institutiones primum locum sibi vindicat, & munificentiae Augustissimae Catharinae II. debetur; sub cuius auspiciis, cura Illustriss. ac Excellentissimi Joh. de Betzkoy, viri de patria sua optime meriti, qui vitam & bona promovendis artibus, publicoque commodo impendit, ista institutio perfectioni proxima facta est.

cuius circuitus tertiam partem miliarii Germanici aequat; hic munitus erat sepe sex pedes alta. Immen- sum aedificium lapideum construi- tur, quod quinque millia hominum facile continere poterit. In parte an- no 1769 iam exstructa mille infantes, & trecenti adulti tum habitabant; reliqui, magistri, milites, ministri, operarii, numero circiter centum, in aedibus ligneis adiacentibus. Tri- bus portis introitus in conseptum da- batur. Ubi mense Iulio observabam, pestem per urbem dispergi, consili- um orphanotrophii rogavi, ut por- tae clauderentur, una excepta, cui ianitor adstabat; introitusque & exi- tus nemini concederetur sine permis- sione primarii Inspectoris, curarent- que farinam, pannos, linteum, cal- ceos, aliaque necessaria magna quan- titate in locis adhuc sanis comparari. Mense Augusto, quando pestis ubi- que urbem depraedabatur, nemini amplius, praeter me, licitum fuit in- trare. Homines extra domum mer-

O

cede

cede conducti sunt, qui necessaria ad victum emebant, & litteras ferebant. Mandatum scriptum ianitori dederam, in quo nominatim notaveram res, quae introduci poterant, & cum quibus cautelis. Lanio carnem in acetum coniiciebat, hancque Oeconomi assistens fumebat. Pelles, lana, plumae, gossypium, cannabis, charta, linteum, sericum non intromittebantur; saccharum reiectis involucris & funibus recipiebatur. Litterae acu perforatae aceto immergebantur, & super fumum accensi ligni iuniperi exsiccabantur. Cum cognatis & amicis, ad certam distantiam extra portam stantibus, colloquium habere, omnibus licebat. Mense Octobri ocrearum calceorumque ducenta paria emere coacti fuimus, aceto illa per aliquot horas immersa tenere iussi, & deinde exsiccare.

Omnes aegros bis de die invisabam; duo Chirurghi fanos mane & vespere inspiciebant; si aliquem aegrotantem reperiebant, me advocabant.

bant. Quando quidquam in morbo suspectum mihi videbatur, ægrum a reliquis separatim tenebam, usque dum certior factus essem, pestem non esse. Sic septies mihi accidit, peste affectum inter milites & operarios orphanotrophii reperire; sed cum a primo morbi insultu a reliquis segregati fuerint, eorum nullus alium infecit, praeter caminorum scoparium, qui morbum tyroni suo communicavit. A mense Iulio puerperas & infantes in domum non recepimus, sed consilio orphanotrophii proposueram, interim suburbanam villam ad hunc usum conducere, quod mense Octobri factum est. Circa mille homines adhuc de die moriebantur in urbe. Allatos infantes vestibus spoliare iussi, has cremare, illosque aceto cum aqua prius lotos, novis induere. Detinebam eos spatio duarum hebdomadarum in tribus conclavibus a reliquis separatis, quo elapso, si nulla pestis signa inter illos apparuerant, prout

unusquisque hoc explorationis tempus absolverat, ad sanos & probatos in praecipuam aedium partem, mutatis vestibibus, deferebantur; ubi quindecim dies adhuc remanebant, antequam in orphanotrophium transferrentur. Hos infantes & puerperas quotidie visitabam. Unus cum bubone pestilenti allatus est, & duo explorationis tempore peste cum bubonibus correpti sunt; (x) in peculiari conclavi istos, a reliquis seclusos tenui cum mulieribus, quae ipsorum curam habebant: sic contagium ad alios non pervenit. Circa centum & quinquaginta infantes, qui a mense Octobri allati sunt, sic e mortis faucibus eripuimus. Vere anni 1772 omnia in pristinum ordinem restituta sunt.

(x) Horum supra mentionem feci. vid. Part. III. Cap. III.

PARS III.

VARIA.

CAPUT I.

Cura Prophylactica morsus canis rabiosi.

CANIS mediocris magnitudinis,
Parisiis anno 1760. virginem
septemdecim annorum, sanissimam,
temperamentique sanguinei, bis mo-
mordit, & quatuor vulnera brachio
eius dextro nudo dentibus inflixit:
mitissimus semper fuerat, & nemi-
nem unquam antea aggressus erat.
Sex horis elapsis accersitus, reperie-
bam vulnera in parte superiori ex-
terna brachii, paulo infra cubitum,
ad musculos usque penetrantia, pa-
rumper inflammata. Referebant mi-
hi servi, canem hunc alios canes, fe-
lesque eodem mane momordisse,
ac ante aliquot hebdomades canem

rabidum in domum imprudenter allatum fuisse, qui dein aufugerat: inquirendo, omnesque interrogando, haec vera esse, comperiebam. Canis inquietus & morosus erat, nec comedere, nec bibere volebat. Vocabant famosum tunc ad sanandos canum morbos hominem, qui eum rabie in summo gradu affectum esse pronunciabat: post aliquot horas convulsus canis periit. Recordabar quoque, illum pridie, dum in eadem domo coenabam, meos, aliorumque calceos momordisse.

Aegram mecum invisit Perillustris ac Celeberr. Sanches, in Aula Petropolitana olim Archiater, vir summa doctrina praeditus, amicus maxime colendus, cui multum me debere, gratus profiteor. De methodo prophylactica cogitantes, recordabamur Dissertationis celeb. Dessaut Gallice editae, (a) in qua refertur, ali-

(a) Dessault Dissertation sur les maladies veneriennes, la rage & la phthisie.

aliquot homines a lupo rabido morfos, frictionibus mercurialibus sine salivatione, & pulvere Palmarii, ab hydrophobia liberos servatos fuisse, dum alii ab eodem lupo simul vulnerati, qui sibi relictī fuerant, vel saltem frictionibus mercurialibus non erant usi, ipsa correpti, & enecti sunt. Legebamus quoque Tractatum Medici Angli Nugent, de hydrophobia, ubi, praeter venae sectiones, & opium, pulveres ex cinnabari nativa & factitia, addito moscho, adversus hunc morbum laudantur.

Cum non statim post morsum accersiti fuerimus, & iam sex horae praeterlapsae essent, omnia auxilia externa, ipsum cauterium actuale, inutilia & superflua iudicavimus. Frictiones in cruribus instituebantur alternis diebus cum drachmis duabus unguenti mercurialis, compositi ex parte una hydrargyri, & duabus axungiae porcinae diutissime tritis, addita sub finem parva camphorae quantitate. Quotidie eodem unguen-

to quoque inungebantur vulnera, quae deinde tegebantur emplastro de ranis cum mercurio. Decoctum Sarsaparillae saturatum ad libras duas de die potabat, & vespere ante decubitus sumebat pulverem ex cinbaris nativae & factitiae ana granis quinque, mercurii dulcis, moschi & camphorae ana granis duobus. Omni quinta, vel sexta die medicamentum alvum ducens interponebatur. Dieta constabat praecipue ex lacte, carnibus vitulinis & gallinaceis.

In his per sex hebdomades perreximus, non superveniente salivatione. Libra dimidia unguenti in frictionibus, & vulnerum inunctionibus consumpta est. Brachium ab initio inflammabatur, sed inflammatione sponte subsidente, vulnera sensim coaluerunt. Medicamentis omnibus tunc valedixit, semperque ab omni incommodo ex hoc fonte libera fuit, & nunc adhuc sana vivit.

CAPUT II.

Validissimae haemoptyses vesicatoriis sanatae.

CASUS I.

NOBILIS virgo triginta & duos annos nata, maxima nervorum sensibilitate praedita, & affectibus hysterice spasmodicis obnoxia, saepissime ab ipsa adolescentia sanguinis sputum passa fuerat, sed parva copia, praecedente semper tussi nervosa. Iam anno 1768 illam videram sanguinem excreantem, dum in consilium vocatus eram ad eius sororem natu maiorem, quae tunc magnam sanguinis copiam exspuebat, & phthisi pulmonali non diu post extincta est. Morte dilectissimae sororis nervorum ataxia, & spasmi hysterici in ea augebantur. Initio anni 1769 me rogavit, ut sanitatis suae curam susciperem; narrabatque, se singulis fere mensibus paulo ante menstruo-
rum

rum periodum tussicula affici, & strias sanguinis cum sputis mucosis exscreare; idque aliis etiam temporibus accidere, quando animi pathematibus torquebatur. Valde meticulosa, coetus hominum fugiebat, & vitam sedentariam agebat. Lenium antihysteri-
corum usu, & moderato corporis exercitio per totam aestatem satis bene se habuit. Autumno subsequente, subito aspectu alterius sororis, quam puerperio cubare credebat, terrefacta, affectibus hystericis, spasmis, tussicula cum haemoptysi, corripitur. Cochleare integrum, & quandoque plus, sanguinis floridi saepissime prima die exspuit, adeo ut partitis vicibus nycthemeri spatio sex circiter uncias cruoris per os reiecerit. Sanguinem ex pede mittere statim iussi, & altera die venae sectio repetita fuit; singulis vicibus uncias decem sanguinis detraximus. Cibum tenuissimum ex lacte & lacticiniis vix tepidis, atque pro potu hydrogalam;
nec

nec non aërem in cubiculo (mense Novembri) frigidum, maximamque corporis & animi quietem, imperabam.

Cum nihilominus sanguinem exscreare pergeret, & maiori quidem copia, venae sectio bis adhuc celebrata est, epispastica plantis pedum alligata sunt: emulsiones tunc cum parva nitri quantitate; tincturam rosarum Dispensatorii Edinburgensis ad unciam unam cum aqua fontis omni hora sumendam; vespereque grana quatuor massae pilularum de styrace, praescripsi. Nulla febris aderat, sed pulsum parvum, contractum & durum reperiēbam; frequenti tussicula aegra vexabatur: nullum percipiens dolorem, de sola irritatione asperae arteriae, & sensu pressionis in pectore, conquerebatur. Alvum clysmatibus emollientibus liberam servabam. Pergebat tamen haemoptysis, ut ante. Tot venae-sectionibus, & sputo tantae sanguinis copiae, adeo debilis facta erat, ut

ut timendum esset, ne protracta haemoptysi, cito animam efflaret: cumque nullus, ob summam debilitatem, inflammationis metus adesset, praeter memorata remedia, aquam frigidissimam pro potu dare, & lintea aqua gelida madefacta brachiis & sub poplitibus imponere iussi, utque statim, ac haec calefierent, alia aeque frigida admoverentur. Haec per dies aliquot haemoptysin sedare videbantur; sed paulo post recrudit, licet aqua frigida continuo applicaretur, & aegra gelidam potaret. Spasmodicam nervorum affectionem, in pulmonibus liberam sanguinis circulationem impedientem, morbi causam agnoscens, largum emplastrum vesicatorium inter scapulas apponi suadebam. Elapsis quatuor horis, emplastri irritationem sentire coepit, & ab hac eadem hora haemoptysis cessavit. Diaeta tamen eadem, potus gelidus, aer frigidus, tinctura rosarum, sed longioribus intervallis, per aliquot dies continuabantur; dein

dein decoctum corticis peruviani, cui herbae agrimoniae & millefolii infusae erant, cum lacte sumpsit, & sic omnino convaluit.

Per octodecim menses huius aegrotae adhuc curam habui. Subsequente aestate optima sanitate gauderat; obefior facta, a tussi & haemoptysi libera erat, nisi quod quandoque instantibus menstruis tussicula superveniret, & per unam alteramve diem parvae sanguinis striae in sputis mere mucosis observarentur. Catamenia, quae tribus mensibus post morbum abfuerant, rite tunc, & suis periodis fluebant. Autumno anni 1770 rediit aliquoties levis sanguinis excretio ante menstrua, vel a fortioribus animi pathematibus excitata, quibus ex minima causa semper obnoxia erat; at facile compescebatur, & sistebatur venae sectionibus, tinctura rosarum, lenibus antihystericis, opiatis, & quiete. Vere anni 1771 propter pestem tunc urbem invadentem rus aufugit, nec illam

amplius vidi, sed aliquoties mihi literis notum fecit, se bene habere. Aestate anni 1772 audivi, eam haemoptysi, ex validis animi pathematibus orta, periisse.

C A S U S II.

Menſe Februario anni 1771 Moscuæ ad virum nobilem quadageſimum ætatis annum agentem accerſitus, inveniebam illum ſanguinis magnam copiam exſcreantem, & timore valde affectum. Mihi narrabat eius uxor, ipſum ante annum ſimili morbo laboraſſe, a quo repetitis venæ ſectionibus reſtitutus fuerat. Audiebam quoque, ægrum fluxum hæmorrhoidalem irregularem ſæpe paſſum, & ab hoc ex aliquot menſibus liberum eſſe. Macilentus erat, cutisque aridiſſima, & minutæ papulæ faciem deturpabant. Noctæ prægreſſa partitis vicibus libram integram ſanguinis exſcreaverat. Tuſſicula ſicca afficiebatur, & dolorem gravativum in tota inferiore pecto-

pectoris parte sentiebat : quotiescunque tussiebat, plus minusve cruoris sinceri & floridi reiiciebat, nonnunquam ad uncias duas, vel tres.

Eadem die vena bis in pede secta fuit, & singulis vicibus libram sanguinis misimus. Emulsiones ex amygdalis dulcibus, seminibus frigidis maioribus, & semine papaveris albi, addito nitro, pro potu ordinario frigide usurpando, dedi; cubiculum calefacere prohibui, tempestate frigidissima, & aeger sub levi stragulo iacebat. Lac cum hordeo, vel pane coctum, omnem cibum constituebat. Duodecim horarum spatio sesquilibram cruoris exspuit; altero mane sanguis ex brachio ad uncias duodecim iterum missus est, & cum nihilominus haemoptysis pergeret, vespere hirudines ano admotae sunt, quae libram circiter sanguinis extraxerunt. Pulsus tunc mollis & parvus evasit. Omni semihora unciam dimidiam tincturae rosarum sumebar, & aquam gelidam pro potu.

His

His etsi haemoptysis mitior facta fuerit, nondum tamen sistebatur; quarta die morbi adhuc plures cruoris uncias excreavit. In tantam debilitatem inciderat, ut timendum esset, ne mox ultimum spiritum duceret, nisi sputum sanguinis citissime, & omnino sisteretur. Quapropter, non reiectis relatis auxiliis, lintea aqua gelida madefacta carpis, & sub poplitibus applicata sunt, saepeque mutata. Sic suppressa est haemoptysis, & cum illa tussicula; vires sensim redierunt, & mensis spatium convaluit. Toto morbi decursu alvus clysmate emolliente omni biduo movebatur. Dietam lacteam diu continuare ipsi suasi, & cum rus peteret, ut quater saltem in anno sibi phlebotomiam institui, vel deficiente fluxu haemorrhoidali, hirudines ano applicari curaret.

C A S U S III.

Idem vir (casus 2.) quem a duobus annis, quibus sanus vixerat, non
vide-

videram, initio anni 1773 auxilium meum iterum petiit, eodem morbo graviter iacens. Haemoptysis multo validior erat; nycthemeri spatio ultra sesquiliagram sanguinis floridi, spumantis, excreaverat. Eamdem curandi methodum sequebar; sed, adeo parum profuit, ut sanguine ad libram integram quinquies misso, & appositis ano hirudinibus, cruoris sinceri uncias duas, quandoque tres, quinta morbi die, adhuc aliquoties exspueret. Nec tinctura rosarum ad unciam dimidiam omni semihora data, nec aquae gelidae potus, & applicatio externa, neque alia in priori morbo adhibita, post tantas sanguinis evacuationes, haemorrhagiam sistere poterant, quae summum vitae periculum minabatur. Magnum tunc emplastrum vesicatorium inter scapulas appositum est; a prima eius irritatione, tussis rarior mitiorque fiebat, & haemoptoe cessavit. Pergendo in usu memoratorum remedium diaetaeque lacteae, ae-

ger vires paulatim recuperavit, ac in perfectam sanitatem restitutus est.

C A S U S IV.

Dum haec scribo (Viennae mense Maio anni 1776) auriga, quinquaginta annos natus, ab haemoptoe restituitur, quae etsi non adeo valida fuerit, ac illae, quarum historias supra retuli, vesicantium tamen effectus in hoc morbo confirmat. Haemorrhoides internas a quindecim annis ille habet, quotidie fere aliquot sanguinis guttas fundentes: ante tres hebdomades ad me venit, capitis dolore & pectoris gravitate affectus, suppresso fluxu haemorrhoidali. Vena in brachio tusa, sanguis haemorrhoidalis iterum apparuit, & aeger levamen percepit per aliquot dies; sed paulo post tussi correptus, sanguinem excreare incoepit, & dolorem sentire in latere sinistro: sputum sanguinis iam olim passus erat, a recalcitrante equo in eodem latere percussus. Venae sectio in pede instituitur,

tur, infusa pectoralia, emulſionesque praefcribuntur, & diaeta lactea imperatur; tuſſis tamen cum ſanguinis ſputo, dolore lateris, reſpirandi difficultate permanet; pulſus nullam febrem denotat, ſed parvus & debilis eſt. Uncias duas, vel tres per nyctemerum exſcreat ſpiſſi, & ſuſci cruoris, plerumque ſinceri, aliquando cum ſputis glutinoſis mixti; fluxus haemorrhoidalis omnino iterum ſuppreſſus eſt. Cum valde debilis eſſet aeger, nec per phlebotomiam, nec ope hirudinum ſanguinem mittere amplius audebam, ſed die ab ultima venae ſeſtione ſecunda ad veſicatorium confugiebam, quod haemoptyiſin ſtatim ſedavit, & mox ſuſflaminavit: tuſſis quoque & dolor lateris ſenſim evanuerunt, ſputis coctis prodeuntibus.

C A P U T III.

Iliaca passio in gravida.

C^{LYSMATIBUS} ex fumo tabaci cum optimo successu saepe usus eram in ileo, praemissis praemittendis iuxta varias huius morbi species, venae sectionibus nempe, enematibus emollientibus, oleosis, irritantibus, medicamentis laxantibus internis &c.; sed in gravidis, illa adhibere occasio mihi nunquam data fuerat, quando anno 1769 cum aliis Medicis in consilium vocabar ad matronam ultra quadraginta annos natam, novem infantum matrem, quos omnes feliciter pepererat. Sextum gravidatis mensem agebat, ab ipso initio bene se habuerat; tunc vero immuni dolore in toto abdomine excruciabatur, cum pertinaci alvi constipatione: a quatuordecim diebus nulla excrementa deposuerat, quamquam laxantia varii generis sumfisset, & enemata tam emollientia, quam purgan-

gante stimulo praedita, saepe iniecta fuissent. Abdomen magnum durumque reperiēbam, singultus iam aderat; & saporem valde ingratum, odoremque excrementorum se continuo in ore & naribus habere aiebat. Ingesta omnia evomebat; admodum sitiebat; urinam frequenter & parva quantitate mittere cogebatur. Pulsus parvus, durus, febrilis erat, sed non valde frequens; abdominis dolor nunquam remittebat. Uterum in statu naturali & debito situ adhuc esse, tam infimum ventrem tangendo, quam exploratione obstetricis certus, suasi, ut statim sanguis ad uncias decem ex brachio mitteretur, dein enema ex lactis cremore tepido iniiceretur; quibus peractis, fumus tabaci ope instrumenti, quod Vienna mecum attuleram, per anum introductus est. Hoc omni quarta hora repetebatur, enematis ex cremore lactis fumo tabaci praemissis.

Tribus vicibus post clysmata tabaci solum lactis cremorem, prius

iniectum, deposuit: quarta vero scybala simul excrevit, deinde foeces duras, tandemque pultaceas. Alvo sic aliquoties exonerata, omnia ilei symptomata evanuerunt, ventriculus potum & cibos retinuit, ac aegra dormire incoepit. Die sequente medicamentum laxans eccoproticum ipsi propinavimus, & vespere paregoricum. Cito convaluit, & absoluto graviditatis tempore, sanum infantem feliciter peperit.

C A P U T IV.

*Contusio capitis cum symptomatibus
Fissurae cranii & extravasati humoris
super cerebrum, infuso foliorum
arnicae sanata.*

ARNICA iam a longo tempore lapforum panacea dicitur, & quamquam olim a multis venenum haberetur, ab aliis tanquam optimum medicamentum, extravasatos humores solvens, commendabatur.
Nul-

Nullam legi observationem, quae virtutem extravasatos humores resolvendi, dissipandique huic plantae revera inesse, magis confirmet, quam casus, qui mihi ante biennium hic occurrit.

Virgo viginti novem annorum, mense Julio anni 1775. vespere in tenebris scalas ascendens, offendit mulierem cito descendentem; fortiter propulsa, retrorsum decidit, caputque impegit ferro obtuso, parietibus & gradibus lapideis. Sine motu & sensu iacebat; animi deliquio succedebant vertigines, caligines, capitis dolor, agrypnia, nausea; dentibus aliquid premere, ipsi impossibile erat, nec maxillas adducendo, minimum dentium collisum ferre poterat. Summum dolorem sentiebat in parte capitis sinistra inter futuram sagittalem & lambdoïdeam, ad angulum ossis bregmatis, ubi locus tres digitos transversos latus, adeo sensibilis & dolens erat, ut a levissima compressione vertigines

orirentur, & in animi deliquium aegra incideret. In integumentis nihil laesum, praeter levein tumorem in hoc loco, observabatur: at ex reliquis symptomatibus cranium, si non fractum, ab una futura ad alteram saltem fissum esse, constabat.

Altera die sanguis ad libram ex pede detractus est, subito tunc menstrua, quae tantum post hebdomadem redire debebant, apparuerunt: solebant ipsi tres dies perdurare, nunc ultra duodecim abundanter fluxerunt. Agrypniam, vertigines, gravitatem capitis & temulentiam querebatur; ambulare vix poterat: his sensim auctis, vertigines & dolor capitis acutissimus illam diu pedibus stare impediabant, & frontem manibus suis sustentare cogeant. Die decima, me inscio, in balneo tepido per semihoram sedebat, ex quo egressa, ingentem uteri haemorrhagiam passa est; & tanta bidui spatio sanguinis tam grumosi, quam fluidi copia effluxit, ut debilis-

lissima in lecto iaceret, extremitatibus frigidis, & pulsu vix non deficiente. Ad minimum corporis motum grumi cruoris prodibant; nulla febris ab ipso principio morbi aderat. Cephalalgia immanis erat, & nauseae aegram valde afficiebant: levissima partis laesae pressio intolerabiles dolores creabat. Propter imminens vitae periculum ab haemorrhagia uteri, summamque debilitatem, sequentem mixturam praescripsi, cuius omni bihorio cochlearia duo sumfit.

Rec. Aq. communis libr. semis.

Extract. cort. peruvian. drach.
unam.

Terrae catechu drach. semis.

Syrup. cort. aurantior. unc. sem.

Misce. Haec per nycthemerum usurpata haemorrhagiam sedabat; & secunda die menstrua omnino cessarunt, sed reliqua symptomata ingravescabant, cum maxima virium prostratione. Ex minimo capitis motu in delirium incidebat, quod di-

mi-

midiam horam, & quandoque diutius, perdurabat; dein mentis compos fiebat, & paulo post, iterum delirabat. Partem capitis affectam tangi non sinebat aegra; nam a levissima pressione digitis facta vertigines, nausae, caligo & delirium oboriebantur. Mecum illam tunc invisit dextrimus & expertissimus Sac. Cæs. Reg. Apost. Maiestat. Chirurgus Rechberger. Ex omnibus symptomatibus cranium fissum, & humorem inter ipsum & meninges extravasatum esse, iudicavimus. Alvus per enemata libera servabatur; a purgantibus abstinere cogeant vires ab haemorrhagia uteri prostratae. Fomenta parti capitis affectae imponebantur ex speciebus cephalicis & floribus arnicae, vino rubro infusis. Per tres dies, noctesque continuo deliravit, exceptis parvis intervallis. Arnicam ei interne dare iam ante animus fuerat, sed illius usum tunc contraindicabat immodicus menstruorum fluxus, quo
nunc

nunc suppresso, hoc remedium adhuc tentare volui, antequam ad trepanationem, anceps & ultimum auxilium, confugeremus. Decima sexta die morbi infusum sequens praescripsi:

Rec. Folior. arnicae drach. duas.

infunde per $\frac{1}{2}$ horam in aquae communis q. s. colaturam librae unius exhibe.

Huius cochleare omni hora sumebat. Die sequente, quando illam mane invisebam, infusi arnicae libram dimidiam sumserat, & minus delirabat; vespere, integra libra usurpata, melius se habebat, & longioribus intervallis mentis compos erat. De dolore valde conquerebatur, ab occipite ad collum & scapulam sinistram protendente. Praeter hunc dolorem, nullum aliud incommodum ipsi arnica creavit; cardialgiam nequaquam excitavit; quin imo aegra nauseis minus vexabatur.

Protracto huius medicamenti usu, deliria sensim sensimque brevio-

viora facta sunt, & tandem circa diem morbi vigesimam omnino evanuerunt. Alvus libera erat, & urinae limpidae maiori copia fluebant: somnus, appetitusque paulatim redire incoeperunt; sed capitis dolor, praesertim sub loco affecto, aegram cruciabat, augebaturque motu quocunque corporis: si caput dextrorsum vertere tentabat, vel a pulvinari parumper elevare, aut, si altius iacebat, vertigines & nauseae subito superveniebant.

Supina iacere cogeatur, occipite pulvinari incumbente, vel capite sinistrorsum aliquantulum flexo. Hunc situm per tres septimanas adhuc servare debuit, & infusum arnicae usurpare, omnibus symptomatibus paulatim remittentibus. Sexta hebdomade erecto capite in lecto sedere potuit, & leviter masticare; menstrua tunc rite fluxerunt, & paulo post e lecto surgere incoepit, nullumque amplius me-

medicamentum, praeter laxans ec-
coproticum, sumsit. Pedem si-
nistrum diu elevare non potuit,
quin, dum illum poneret, dolo-
rem in parte capitis affecta senti-
ret; praecipue, quando eodem
corpus durum, vel nodos tabulati
offendebat. Elapsis a morbi prin-
cipio duobus mensibus, domo exivit
integra sanitate gaudens, nisi quod
in rheda vehi per aliquod tempus
adhuc non potuerit. (*)

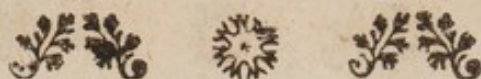
Quot miseros a crudeli & peri-
culosa operatione servaret reme-
dium, humores intra cranium a
contusionibus capitis effusos resol-
vens, dissipansque, illi praesertim
sciunt Medici & Chirurghi, qui in
nosocomiis castrensibus militum cu-
ram habuerunt. Hanc virtutem
arnicae inesse testatur relatus casus,
aliae-

(*) Sana adhucdum vivit Iunio anni
1777.

aliaeque observationes forte in posterum confirmabunt. Nunquam saltem in similibus morbis ad trepanationem confugere suaderem, nisi prius arnicae effectus tentatus fuerit.

F I N I S.

INDEX CAPITUM.

PARS I.

Constitutio epidemica observata Moscuæ
annis 1768. 1769. 1770. pag. I.

CAPUT I. *Febris catarrhalis putrida anni*
1768. ibid.

CAPUT II. *Febris putrida biliosa anni*
1769. 50.

CAPUT III. *Febris putrida nervosa an-*
ni 1770. 56.

PARS II.

Pestis.

CAPUT I. *Historia pestis Moscuensis an-*
ni 1771. 66.

CAPUT II. *Diagnosis pestis.* 98.

CAPUT III. *Curatio pestis.* 125.

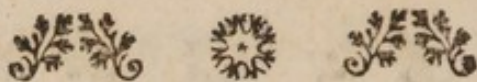
CAPUT IV. *Prophylaxis.* 146.

PARS III.

Varia.

CAPUT I. *Cura prophylactica morsus ca-*
nis rabiosi. 195.

CA-

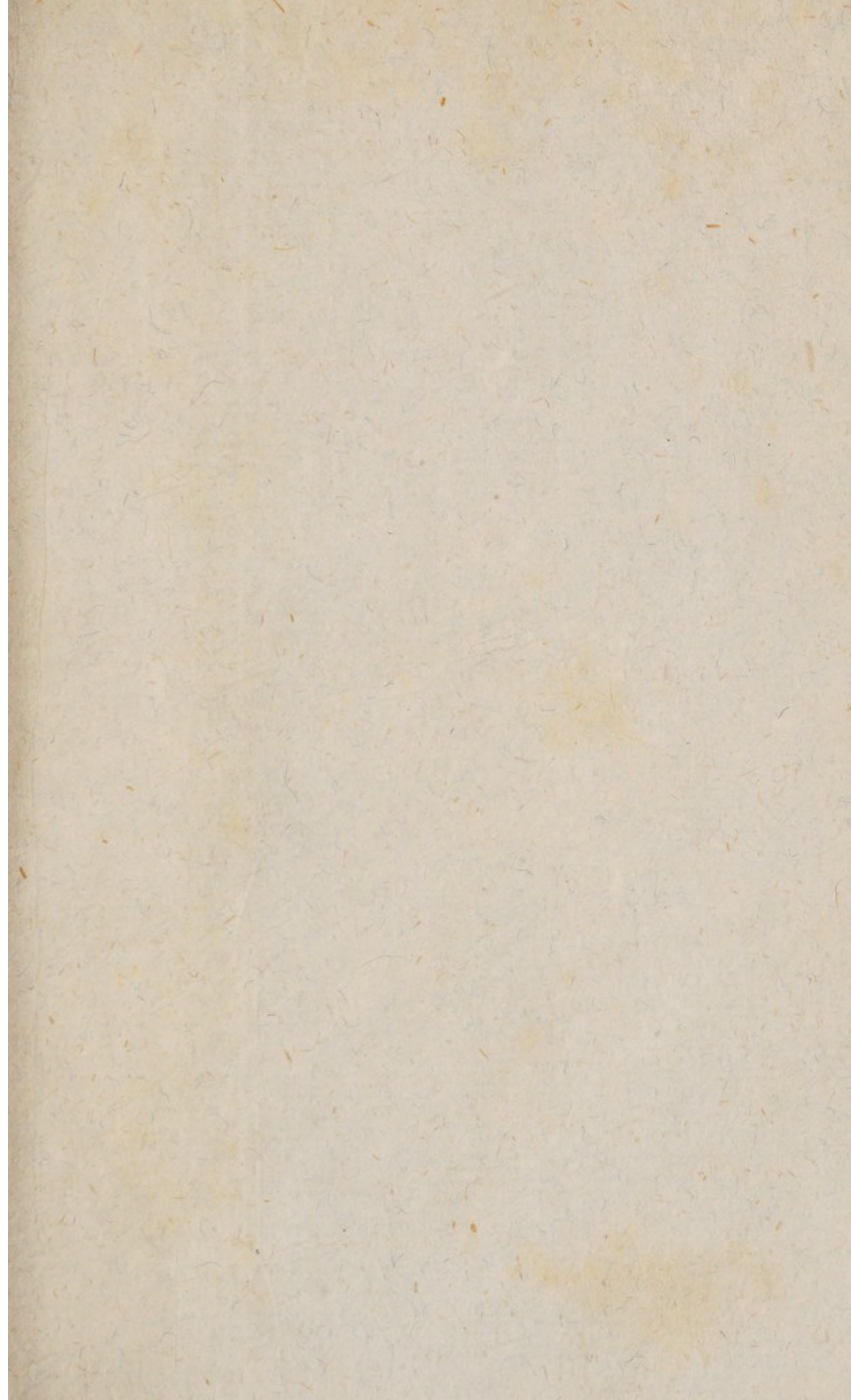

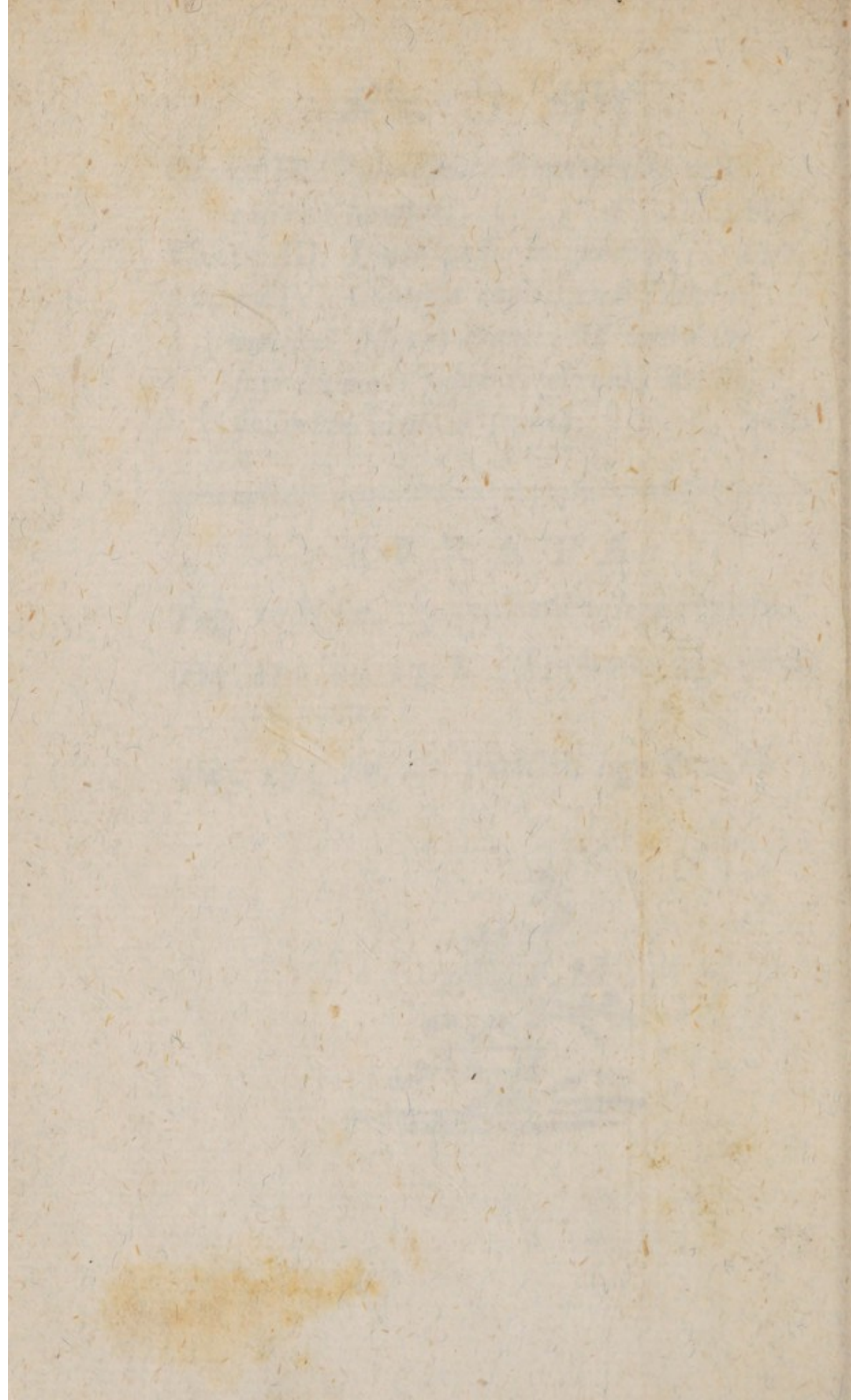
- CAPUT II. *Validissimae haemoptyses vesicatoriis sanatae.* 199.
CAPUT III. *Iliaca passio in gravida.* 210.
CAPUT IV. *Contusio capitis cum symptomatibus fissurae cranii, & extravasati humoris super cerebrum, infuso foliorum arnicae sanata.* . . . 212.
-

ERRATA.

- Pag. 166. lin. 12. repleant : lege replent.
Pag. 188. lin. 13. Olyssippione : lege Olyf-
sippone.
Pag. 194. lin. ult. Part. III. lege Part. II.

1299
Spec
Lm

